

”Linna vaikuttaa niin moneen ihmiseen ”

Vanhemman vankeusrangaistuksen merkitys lapselle

KATRI RÄMÖ
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu – tutkielma
Huhtikuu 2011

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

RÄMÖ, KATRI: ”Linna vaikuttaa niin moneen ihmiseen”. Vanhemman vankeusrangaistuksen merkitys lapselle.

Pro gradu -tutkielma, 88s

Sosiaalityö

Ohjaajat: Irene Roivainen ja Kyösti Raunio

Huhtikuu 2011

Vanhemman vankeusrangaistus koskettaa vuodessa useita satoja lapsia ja nuoria. Tästä huolimatta he ovat edelleen varsin näkymätön ryhmä ja etenkin kotimaista tutkimusta aiheeseen liittyen on melko vähän saatavilla. Tämän tutkielman tarkoituksena on tuoda esiin niitä konkreettisia vaikutuksia, sosiaalisia merkityksiä, kokemuksia ja tunteita, joita nämä lapset käyvät läpi. Tutkielma toimii samalla lyhyenä katsauksena vangin läheisiin, erityisesti lapsiin kohdistuvasta ajankohtaiskeskustelusta ja toiminnasta.

Tutkimusta taustoittaakseni kuvaan vankeusrangaistukseen liittyviä käytäntöjä, vankilassa tehtävän psykososiaalisen kuntoutuksen pääpiirteitä sekä niitä reunaehtoja, joiden puitteissa vangin yhteydenpito siviiliin on mahdollista. Tutkimukseni teorettinen viitekehys rakentuu perheen ja sen merkitysten tarkastelusta sekä vanhemmasta erossa olon vaikutuksista lapseen. Lisäksi luon katsauksen aiheesta tehtyyn aikaisempaan tutkimukseen. Näkökulmaksi tutkielmaani olen valinnut yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen viitekehyksen, johon nojautuen tarkastelen lasta aktiivisena tiedontuottajana. Tutkimusaineiston muodostavat yhteensä yhdeksän teemahaastattelua lapsista, joiden vanhempi on tutkimuksen tekohetkellä tai aikaisemmin ollut vankilassa. Aineistoa olen analysoinut teemoittelun avulla ja tutkimukseni nojaa hermeneuttis-fenomenologiseen tutkimusperinteeseen.

Konkreettisiksi vaikutuksiksi aineistosta vahvimmin nousivat rangaistuksen alkuvaiheeseen ja asian käsittelyyn liittyvät teemat, yhteydenpito ja sen erilaiset muodot sekä asumisen ja huolenpidon muutokset. Sosiaalisia merkityksiä olivat salaamiseen ja valehteluun liittyvät ulottuvuudet, kiusaamisen ja leimautumisen kokemukset sekä vankilaan ja sen henkilökuntaan kohdistuvat ajatukset. Lapsen kokemus vanhemman vankeusrangaistuksesta on aina yksilöllinen, mutta erilaiset tunteet surusta ja ikävästä häpeään, ja joskus jopa iloonkin ovat näiden lasten elämässä läsnä. Myös vanhemman kotiinpaluuseen saattaa liittyä monenlaisia odotuksia ja pelkoja.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta vanhemman vankeuden merkityksen lapselle olevan hyvin moniulotteinen ja riippuvainen useista eri tekijöistä. Lapsen kannalta myöskään myönteisiä vaikutuksia ei pidä unohtaa. Leimautumiseen ja syrjäytymiseen liittyvät kysymykset ovat lapsen kannalta merkittäviä ja etenkin niiden pelossa turvautuminen asian salaamiseen tai siitä valehteluun kuorimittavat lasta kohtuuttomasti. Kaiken kaikkiaan tutkimukseni avulla voimme paremmin ymmärtää sitä arkea, jossa nämä lapset elävät sekä tiedostaa asioita, joita he kohtaavat. On myös helpompi ottaa huomioon lapsi vanhemman vankeuteen liittyvässä prosessissa kun tiedämme mitkä ovat ne kysymykset, jotka lasta askarruttavat tai ne tunteet joita asia heissä herättää.

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Humanities and Social Sciences

RÄMÖ, KATRI: "Linna vaikuttaa niin moneen ihmiseen". Meaning of Parent's imprisonment to child

Master's Thesis, 88 pages
Social Work
Supervisors: Irene Roivainen and Kyösti Raunio
April 2011

The imprisonment of parents adversely affects several hundred children and young people a year. Despite this, they are still a relatively invisible group, and there is a notable lack of available domestic research. The purpose of this study is to highlight the actual effects, social meanings, experiences and feelings that these children are going through. The thesis will also be a short overview of the prisoner's close situation, especially topical discussion and action of the prisoner's children.

In the background of my research I describe prison related practices, prisoners's social rehabilitation and the main features of the boundary conditions under which outside contact for the prisoner is possible. Review of the family and its meanings and the effects of the separation of child and parent constitute the theoretical context of the survey. In addition, I create an overview of the subject on earlier research. A point of my thesis I chose social science research in childhood frame of reference, which will examine the child, relying on an active producer of knowledge. The research data represent a total of nine interviews of children whose parent's have at the time of the study or previously been in prison. I have analyzed the material by themes, and my research is based on hermeneutic-phenomenological research traditions.

On the basis of the material the strongest concrete effects of parent's imprisonment are an initial phase of the penalty and the deliberations related to the themes, communication and its various forms and changes in the housing and care. The social meanings were lying and secrecy issues, experiences of stigma and bullying as well as the experience of prison and its staff. Children's experience of parent's imprisonment is always individual, but the various feelings of sadness, shame and sometimes even joy are present in these children's lives. Also a parent returning home may attract a wide range of hopes and fears.

The study shows that parental imprisonment for a child is very complex situation and depends on many factors. For the child the positive effects should not be forgotten. Stigma and social exclusion issues are relevant to the child and particularly recourse to these are stressful to child. Overall, this study allows us to better understand the everyday life in which these children live and become aware of things they encounter. It is also easier understand the child with regard to the process of parent's imprisonment when we know what are the issues or feelings which concerns them.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. YHTEISKUNTATIETEELLINEN LAPSUUSTUTKIMUS.....	5
3. VANKEUS JA VANKEINHOITO	10
3.1 Vankeusrangaistuksen periaatteet ja käytännöt	10
3.2 Vankien psykososiaalinen kuntoutus	12
3.3 Perhetyö vankilassa ja perheleiritoiminta.....	15
3.4 Yhteydenpito omaisiin.....	16
4. EROSSA PERHEESTÄ JA VANHEMMASTA.....	20
4.1 Lapset vankilan ulkopuolella	20
4.2 Perheen ja sen merkitysten määrittelyä	21
4.3 Erilainen perhe ja leimattu lapsuus	25
4.4 Eron vanhemmista lapsessa aiheuttama tunneprosessi.....	26
4.5 Vanhemman vankeusrangaistuksen vaikutukset lapseen	28
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
5.1 Tutkimuskysymykset.....	31
5.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat.....	31
5.3 Lapsi haastateltavana.....	33
5.4 Teemahaastattelu	35
5.5 Haastattelujen toteuttaminen.....	38
5.6 Haastattelujen analyysi	41
5.7 Eettiset kysymykset.....	42
6. TUTKIMUSTULOKSET.....	45
6.1 Konkreettiset vaikutukset	45
6.1.1 Rangaistuksen alkuvaihe ja lapselle kertominen.....	45
6.1.2 Asumisen ja huolenpidon muutokset.....	49
6.1.3 Tapaamiset ja muu yhteydenpito.....	52
6.2 Sosiaaliset merkitykset	58
6.2.1 Salaaminen ja valehtelu	58
6.2.2 Leimautuminen ja kiusaaminen.....	60
6.2.3 Vankila ja sen henkilökunta	63
6.3 Tunteet ja kokemukset.....	65
6.3.1 Viha ja pelko	65
6.3.2 Suru ja ikävä.....	67
6.3.3 Myönteiset vaikutukset	69
6.3.4 Kokemus vanhemman vankeudesta.....	71
6.3.5 Tulevaisuus	73
7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	75
LÄHTEET	83

1. JOHDANTO

Lapset joiden vanhempi tai vanhemmat ovat vankilassa, ovat edelleen varsin näkymätön ryhmä, vaikka vanhemman vankilassa olo saattaa tavalla tai toisella koskettaa vuodessa useita satoja, jopa tuhansia lapsia. (Karsikas 2003). Tutkimukseni avulla pyrin avaamaan vanhemman vankeusrangaistuksen konkreettisia vaikutuksia lapseen sekä tuomaan esille lasten kokemuksia, odotuksia ja tunteita vanhemman vankilassa oloon liittyen. Lisäksi olen kiinnostunut vanhemman vankeuden mukanaan tuomista erilaisista sosiaalisista merkityksistä, jotka vaikuttavat lapsen elämään.

On selvää, että vankeusrangaistus muuttaa sekä vangin että omaisten elämää, ja usein katkaisee tai ainakin vaikeuttaa sosiaalisia suhteita huomattavasti. Etenkin lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen vankeusrangaistus vaikuttaa monin tavoin. Äitiä tai isää voi tavata usein ainoastaan valvotuissa olosuhteissa, lyhyitä aikoja kerrallaan. Puhelut ovat mahdollisia, mutta tarkoin rajattuja ja kirjeenvaihto saattaa tuntua vieraalta ja hitaalta tavalta pitää yhteyttä. Vanhemman ollessa yksinhuoltaja vankeusrangaistus saattaa johtaa lapsen huostaanottoon ja sijoittamiseen kodin ulkopuolelle. Mikäli perheessä on kaksi aikuista, jatkaa lapsi pääsääntöisesti asumistaan kotona. Siviiliin jäävässä lapsessa tai nuoressa vanhemman vankeus herättää varmasti monenlaisia kysymyksiä sekä tunteita. Mitä pahaa äiti tai isä on tehnyt? Missä äiti tai isä on ja onko hänellä kaikki hyvin? Mitä kaverit ajattelevat kun kerron heille, vai pitäisikö olla kertomatta? Tietävätköhän naapurit? Entä sukulaiset? Pitääkö minun valehdella? Koska äiti tai isä palaa kotiin? Onko mikään enää silloin samanlaista? Joudunko minäkin joskus vankilaan?

Sen lisäksi, että lapsi joutuu eroon omasta vanhemmastaan, saattaa hän joutua myös kohtaamaan syrjintää, leimautumista tai kiusaamista muiden ihmisten ja jopa yhteiskunnan taholta. Vankilaan joutuminen ja rikoksesta tuomitseminen leimaavat vanhemman lähes poikkeuksetta negatiivisesti ja usein myös vangin läheiset, etenkin lapset ja puoliset saavat osansa tästä leimasta. Välttääkseen negatiivisen suhtautumisen itseensä lapsi tai nuori usein mielummin salaa vanhemman vankilassa olon tai valehtelee vanhemman poissaolon syyn. On tärkeää pohtia kuinka lasta voisi tai tulisi tässä prosessissa tukea, jotta hänen oikeutensa viettää turvallista, suojattua ja onnellista lapsuutta toteutuisi huolimatta siitä, että vanhempi on vankilassa?

Vaikka muutosta vangin läheisten parempaan huomioonottamiseen on tapahtumassa, voidaan kuitenkin todeta, että yhteiskunnan palvelujärjestelmässä on edelleen puutteita vankien omaisten tukemisessa. Hyvin usein vankien puoliset ja etenkin lapset jäävät syrjään ongelmiansa kanssa, joten koen tarpeelliseksi selvittää millaisten tunteiden ja ajatusten kanssa lapset painiskelevat. On tärkeää saattaa yleiseen tietoon niitä ongelmia, joita lapsen näkökulmasta tilanteeseen liittyy, jotta voimme viranomaistaholta pureutua niihin entistä paremmin. Omien kokemusten mukaan esimerkiksi sosiaalityöntekijöillä on hyvin vähän tietoa vankilasta tai siihen liittyvistä käytännöistä, ja vankilassakin asioita katsotaan valitettavan usein ainoastaan vangin kannalta, jolloin siviilissä asuva lapsi jää usein vähemmälle huomiolle.

Vankeuteen ja etenkin vankien ja omaisten välisiin suhteisiin sekä kokemuksiin liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty melko vähän, tosin viimeaikoina kehityssuunta myös tutkimuskentällä on ollut myönteinen. Esimerkiksi Hanna Backman ja Sini Kaartinen (2006) ovat opinnäytetyössään tutkineet naisvankien lasten huoltoa ja yhteydenpitoa lapsiin. Lasten ajatuksia isästä ja isyydestä isän ollessa vankilassa on opinnäytteessään tutkinut Anne-Mari Mäkinieni (2010) ja ammattilaisten näkökulmia vankien lasten asemasta ja auttamisesta sekä kehittämishaasteita vankien perheleirien lastenohjelmalle Eija Joensuu (2002) opinnäytetyössään. Aihealueen tutkimuksia edustavat myös Tiina Erjavan ja Nelli Kähärän (2011) opinnäytetyö vankien omaisten kokemuksista vankeuden vaikutuksista perheeseen sekä Asta Juntusen ja Tarja Lönrothin (2007) opinnäytetyö koskien vertaisryhmätoiminnan tuen merkitystä vankiperheille. Rosi Enroos (2008) puolestaan on tehnyt selvityksen lapsista vankilassa. Selvityksen tarkoituksena oli kartoittaa vanhemman mukana vankilassa olevien lasten tilannetta sekä pohtia lapsen edun toteutumista vankilaolosuhteissa.

Rikosseuraamusviraston asettaman perhetyöryhmän julkaisema mietintö (2003) ”Perhe muurin toisella puolella” avaa näkökulmia perheen ja vankeuden yhteensovittamiseen ja käsittelee pintapuolisesti vankeuden vaikutuksia lapsiin sekä perheen läsnäolon merkitystä lapsen elämässä. Rikosseuraamusviraston mietintöön perustuen Kriminaalihuollon tukisäätiö on Perheiden tuki-projektinsa yhteydessä tuottanut oppaan ”Kun perhe lusii” (2006). Projektin tavoitteena on ollut vuosina 2005–2006 rakentaa vankeudesta vapautteen ulottuvaa perhetyön polkua ja oppaassa valotetaan projektin tuottamaa kokemusta aiheesta. Perheiden tuki-projektin jälkeen vuonna 2007 Kriminaalihuollontukisäätiö käynnisti nelivuotisen kehittämishankkeen Ehjä Perhe, joka päättyi vuonna 2010. Sen tavoitteena oli kehittää vankiperheille ehkäisevä ja kuntotuttava vertaisryhmätoimintamalli, tuottaa vankiperhetyön koulutuskokonaisuus eri viranomaisille sekä tuottaa vankiperhetyöhön liittyvää tietoa. Lisäksi hankkeen pohjalta tuotettiin erityisesti lapsille

suunnattu dvd Emilia. (www.krit.fi.)

Lapsen näkökulmasta tai kokemuksista tietääkseni kotimaista haastattelututkimusta ei ole juurikaan tehty. Myöskään ulkomaalaista tutkimusta, jossa vankien lapsia olisi haastateltu, en ole kovin montaa löytänyt. Sekä koti- että ulkomaisia teoreettisia tutkimuksia, selvityksiä tai mietintöjä vanhemman vankeusrangaistuksen vaikutuksista lapsiin on jonkin verran olemassa. Teoksessa *Prisoners Children* (Shaw 1992) kirjoittajat pohtivat esimerkiksi lapsen ja vankilassa olevan vanhemman eroon liittyviä ongelmia, merkityksiä sekä eron vaikutuksia lapseen. Myöskään tässä teoksessa lapsen oma ääni ei kuitenkaan pääse kuuluviin.

Mielenkiintoni aiheeseen on herännyt työskenneltyäni vankilassa määräaikaisena vanginvartijana ja seurattuani läheltä etenkin vankilassa olevien naisten ja heidän lapsiensa tapaamisia sekä lasten käyttäytymistä tapaamisten aikana. Työskentelen tällä hetkellä lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja olen myös sitä kautta päässyt seuraamaan sellaisten lasten ja nuorten arkea, jossa vanhempi tai molemmat vanhemmista suorittavat rangaistustaan vankilassa. Oman kokemukseni mukaan kyseiset lapset ovat usein kokeneet vanhemman vankeus ajan pelottavana ja häpeällisenä sekä kohdanneet esimerkiksi kiusaamista ikätovereidensa taholta.

Tutkimukseni aluksi, taustoittaakseni tutkimusongelmaani, kerron vankeusrangaistukseen liittyvistä yleisistä periaatteista ja avaam hieman sitä kontekstia, jossa yhteydenpito siviiliin vankilasta käsin tapahtuu, jotta voimme paremmin ymmärtää vankilassa olon vaikutuksia ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja sitä kautta lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin. Käsittelen lyhyesti myös vankien sosiaaliseen kuntoutukseen liittyviä käytäntöjä sekä vankilassa tehtävää perhetyötä, joka toimii monilta osin linkkinä vanhempien ja lasten välillä vankeusrangaistuksen aikana. Teoreettisessa osuudessa pohdin perhettä käsitteenä sekä sen merkitystä lapsen kasvuympäristönä. Lisäksi käsittelen lapsen eroa vanhemmastaan ja eron tuottamia vaikutuksia lapseen muun muassa Barbara Rutterin (1990) teorian valossa. Teoreettisen osuuden lopuksi luon vielä lyhyen katsauksen aiheesta tehtyyn aikaisempaan tutkimukseen. Tutkimukseni metodologisessa osuudessa kerron tarkemmin valitsemistani tutkimusmenetelmistä, teen eettistä pohdintaa sekä avaam tutkimusaineiston keräämiseen liittyvää prosessia. Tuloslukuja on yhteensä kolme ja olen jaotellut ne aineistosta nousseiden teemojen sekä tutkimuskysymysteni pohjalta. Lopuksi esittelen vielä tutkielmani tuloksia ja pohdin sitä, mitä aiheesta voimme tulosten avulla päätellä ja vastaan asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Tutkielmassani olen panostanut lapsen kohtaamiseen aktiivisena tiedontuottajana ja pyrkinyt kiinnittämään huomiota siihen, kuinka erityinen tutkimuksen kohde lapsi on. Tutkimusotteeni on fenomenologis-hermeneuttinen ja tutkimuksen viitekehyksenä toimii yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen näkökulma. Olen halunnut kysyä vanhemman vankeuden herättämiä tunteita ja ajatuksia suoraan lapselta, ja antaa heille mahdollisuuden tuoda esiin arvokasta tietoa vanhemman vankeuden lapselle tuottamista vaikutuksista. Näen tutkielmani merkittävänä lisänä vankien omaisiin kohdistuvassa kotimaisessa tutkimuksessa ja lisäksi koen sen täydentävän kasvavaa tutkimuskenttää aihepiiriin liittyen nimenomaan lapsen omakohtaisen kokemuksen kautta. Sen lisäksi, että tutkimukseni pyrkii tuomaan esiin lapsen ääntä ja kokemuksia, toimii se myös katsauksena vangin läheisiin, erityisesti lapsiin kohdistuvasta ajankohtaiskeskustelusta, toiminnasta ja tutkimuksesta.

2. YHTEISKUNTATIEEELLINEN LAPSUUSTUTKIMUS

Koska olen pro gradussani halunnut nostaa erityisesti esiin lapsen oman äänen ja kokemuksen siitä, millaisia merkityksiä vanhemman vankeusrangaistuksella on heidän elämässään, on tutkielman aluksi syytä tarkastella hiukan lähemmin lapsuustutkimuksen kenttää ja sitä kontekstia, jossa lapsi tiedon tuottajana nykypäivänä nähdään sekä sitä millainen arvo lapselle oman elämänsä asiantuntijana annetaan.

Käytän tässä yhteydessä Inkeri Eskosen (2005) tavoin yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen käsitettä, vaikka suuntauksen nimestä on käytetty myös erilaisia versioita kuten esimerkiksi uusi lapsuustutkimus tai sosiologinen lapsuustutkimus. Tutkimuksessani yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen viitekehykseen nojautuminen yksinkertaisimmillaan näyttääyttyä sitä kautta, että olen valinnut tutkimuksellisen tiedon lähteeksi nimenomaan lapsen enkä esimerkiksi lapsen huoltajana toimivaa aikuista tai vankeinhoidon viranomaista.

Lapsen käsitteen erottaminen perheestä ja lapsuuden hyväksyminen omaksi elämänvaiheeksi ovat olleet edellytys yhteiskuntatieteellisten lapsuuteen liittyvien ilmiöiden ja kokemusten tutkimiselle. Yhteiskuntatieteellisessä lapsuustutkimuksen viitekehyksessä lapsuutta sinänsä voidaan tarkastella sosiaalisen konstruktion käsitteen kautta. Sosiaaliselle konstruktionismille on ominaista tiedon sosiaalinen rakentuminen. Lapsuuden käsite on näin ollen historiallisesti muuttuva, neuvottelunvarainen jäsenyys, joka muotoutuu eri tavoin eri asiayhteyksissä. Myös julkisessa keskustelussa sekä tutkimustilanteissa lapsi ja lapsuus voidaan määritellä usealla eri tavalla. Ei siis ole olemassa tiettyä totuutta ja yhtenäistä määritelmää lapsuudesta vaan se rakentuu jokaiselle lapselle ainutkertaisella tavalla. Lapsi määrittää omaa ja yleistä lapsuustodellisuutta ja lapsen todellisuus jostakin tapahtumasta tai kokemuksesta saattaa poiketa hyvinkin paljon aikuisen näkemyksestä, jonka vuoksi sitä on tärkeä tutkia. (Kangassalo & Suoranta, 2001 8, 16.) Näin ollen myös kokemus vanhemman vankeusrangaistuksesta merkityksellistyy jokaiselle tutkimukseeni osallistuneelle lapselle eri tavoin ja toisaalta heille läheisten tai heidän kanssaan toimivien aikuisten näkemys lapsen kokemusmaailmasta vanhemman vankeuteen liittyen saattaa olla hyvinkin erilainen kuin lapsella itsellään.

Lapsi ja lapsuus kokonaisuena elämänvaiheena ovat viimeaikoina olleet paljon esillä erilaisissa keskusteluissa, joissa on pohdittu lapsen osallisuutta ja asemaa nyky-yhteiskunnassa. Hyvin usein lapsen kannalta merkittävistä asioista keskustellaan vain aikuisten kesken eikä lapselle anneta tilaisuutta kertoa omista tunteistaan tai ajatuksistaan itse. Lapsi jää usein näkymättömäksi omassa asiassaan ja häntä koskevassa päätöksenteossa. (Kangasalo & Suoranta 2001, 8-9.) Myös tieteellisessä tutkimuksessa lapsia ja lapsuuden erilaisten tapahtumien merkitystä on keskitytty tutkimaan lähinnä aikuisuuden kannalta ja siitä näkökulmasta minkä aikuiset ovat kokeneet tärkeänä. Tutkittavaa tietoa ei ole kerätty tutkimuskohteelta eli lapselta itseltään vaan aikuisilta, joiden on oletettu antavan relevanttia tietoa lapsen todellisuudesta. (Strandell 1992, 9-21.)

1980-luvulla virinneen yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen myötä lapsuus on tullut yhteiskuntatieteellisen tarkastelun kohteeksi ja se on nähty yhtenä erillisenä elämänvaiheena kohti aikuisuutta. Lapsi itsessään nähdään kiinnostavana yhteiskunnallisena ilmiönä ja tiedon tuottajana. (Nätkin 2003, 25, 29.) Uudentyyppinen lapsuustutkimus myös nostaa esiin lapsen mahdollisuuden vaikuttaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja korostaa lapsen roolia aktiivisena toimijana sekä kansalaisena, jolla on huomionarvoisia näkemyksiä asioista, jotka koskevat heitä. (Kangasalo & Suoranta 2001, 8-9). Esimerkiksi Eskonen (2005) on väitöskirjassaan tutkinut lapsen kokemusta perheväkivallasta nimenomaan tästä näkökulmasta, korostaen lapsen roolia oman elämänsä asiantuntijana.

Sitoutuminen tiettyihin metodologisiin, teoreettisiin ja poliittisiin lähtökohtiin luo edellytyksen sille, että yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus voidaan ylipäätään nähdä itsenäisenä tutkimussuuntana (Eskonen 2005, 34). Yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus pyrkii osoittamaan sekä teoreettisista että empiirisistä lähtökohdista käsin millaisena erilaiset ilmiöt tai asiat näyttäytyvät lapsen omasta näkökulmasta käsin, ja mitkä asiat ovat merkityksellisiä lapsen kokemusmaailman kannalta (Eskonen 2005, 34–35). Eskosen (2005, 36) mukaan kaksi keskeisimmistä teoreettisista käsitteistä lapsuustutkimuksen kentällä ovat sukupolven ja toimijuuden käsitteet. Sukupolvikysymyksen keskiössä on ollut lasten eriarvoinen asema suhteessa aikuisiin ja toimijuuden kautta on avattu lapsen paikkaa sekä aktiivista toimintaa eri tilanteissa. Empiirisen tutkimuksen kentällä taas ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka lapset jäsentävät kokemuksiaan heille luonnollisissa vuorovaikutustilanteissa. (Eskonen 2005, 36.)

Normaalia lapsuutta koskevat tutkimukset ovat olleet vahvasti edustettuina yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen piirissä. Sosiaalityön kentällä tutkimusote on kuitenkin painottunut usein erilaisten sosiaalisten ongelmien kuvaamiseen ja tutkimuskohteena ovat lisääntyvässä määrin olleet niin sanotut erityislapsset. Eskosen (2005, 37) mukaan onkin ilmeistä, että tarvitsemme lisää tietoa sellaisten lasten ajatuksista, jotka elävät erilaisissa vaikeissa elämäntilanteissa. Hän myös muistuttaa, että lapsia tutkittaessa, ja etenkin silloin kun kyseessä on lapsen kannalta arkaluontoinen ja erityinen aihe, tulee tutkijan ottaa erityisen hyvin huomioon esimerkiksi tutkimukseen sopivien lasten tavoitettavuus, tutkimusmenetelmien eettisesti perusteltu valinta sekä tutkimustulosten julkaisuun liittyvät kysymykset. (Eskonen 2005, 37). Sosiaalityölle ominaista linjaa noudattaen olen myös omaan tutkimukseeni valinnut tarkastelun kohteeksi erityisessä tilanteessa elävät lapset. Koko tutkimusprosessin ajan olen pitänyt mielessä sen, että tutkimuskohteenani on joukko lapsia, jotka elävät vaikeassa elämäntilanteessa ja minun tulee tutkijan erityisen hyvin huomioida aiheen arkaluonteisuus ja näiden lapsien haavoittuvuus. Paneudun sekä eettisiin kysymyksiin, että lapseen haasteellisena tutkimuskohteena myöhemmissä luvuissa.

Nykyisen lapsipolitiikan mukaisesti lasten siis toivotaan osallistuvan päätöksentekoon, ilmaisevan mielipiteensä ja toimivan aktiivisina tiedontuottajina aikuisen rinnalla. Lapsen osallisuus perustuu ennen kaikkea lapsen kuulemiseen, mutta kuinka lapsen kuuleminen käytännössä toteutuu vai totetutuuko se, ja millaista tietoa lapsen voidaan olettaa tuottavan? (Turtiainen 2001, 170–171). Voidaan myös pohtia onko aikuisen ylipäättään mahdollista tavoittaa lapsen näkökulma ja kokemusmaailma sellaisena kuin se lapselle todellisena näyttäytyy. Onko lapsilähtöisyyttä se, että pyritään kiinnittämään huomiota seikkoihin, joiden on ajateltu tai todettu olevan lapsille hyväksi? (Turtiainen 2001, 178–179). Uskon, että ammattini ja työkokemukseni kautta saatu ymmärrys auttoivat minua tutkijana tavoittamaan paremmin sitä todellisuutta ja kokemusmaailmaa, jossa nämä lapset elävät. Kokemus on kuitenkin aina subjektiivinen, jolloin täydellinen tavoitettavuus ei ole mahdollista vaan tutkijan tehtävänä on erilaisten merkityssisältöjen tulkitseminen (Latomaa 2005). Tutkielmani analyysiosuudessa olen pyrkinyt välittämään lasten ajatuksia ja tunteita mahdollisimman suoraan ja todentuntuaisesti. Haastateltavieni kokemusmaailman korostamiseksi olenkin analyysiosuudessa hyödyntänyt laajasti suoria lainauksia tekemistäni haastatteluista. Koen, että lainausten kautta on mahdollista välittää lasten ja nuorten kokemukset sekä tunteet mahdollisimman aidosti ja heidän äänensä tulee paremmin kuuluviin.

Turtiainen (2001) määrittää lapsen kuulemisen siten, että lasta yritetään kuunnella ilman arviointia, ohjaamista ja manipulointia. Hän kuitenkin pohtii voiko aikuinen aidosti kuulla lasta ilman näitä elementtejä vai sisältääkö vaikuttaminen ja osallistuminen aina aikuisen ohjauksen, opastuksen ja kasvattamisen. (Turtiainen 2001, 178–179.) Vaikka lapsen ajatuksia ja kommentteja voidaan sellaisenaan kirjata esimerkiksi tutkimusraporttiin, vastaa alkuperäisestä kysymyksenasettelusta ja vastauksien tulkinnasta lähes aina aikuinen, kuten myös tämän pro gradun kohdalla. Tällöin lapsinäkökulman toteutumista ei voida tarkastella ehdottoman tiukasta näkökulmasta vaan tutkimus syntyy tietyllä tavalla aikuislähtöisesti. (Turtiainen 2001, 178–179.) Käytännössä lapsen kuulemisella voidaan myös tarkoittaa lasten yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden huomioonottamista arjessa tai tutkimustilanteessa. Edellytykset lapsen kuulemiselle syntyvät aikuisten herkistyessä huomioimaan lapsen erityispiirteitä tiedon tuottajana ja antaessa lapsille mahdollisuuden kertoa omista asioistaan ja toiveistaan vapaasti. (Turtiainen 2001, 176.)

Lapsen kuulemisen ja kuulluksi tulemisen lisäksi voidaan myös pohtia keiden toiveesta lapsen osallistumisessa ja osallisuudessa on kyse? Haluavatko lapset ja nuoret aktiivisesti osallistua ja vaikuttaa, ja tietävätkö he edes omista vaikuttamisen mahdollisuuksistaan. Onko kyseessä vaan aikuisten ideaali toive siitä, että lapset voisivat osallistua omien tai muiden asioiden edistämiseen, ja kuinka paljon valtaa lapsille on hyvä tai tarpeellista antaa. Vaarana on myös tarpeettomien odotusten luominen lasten toiminnan vaikuttavuudesta, jos todellista vaikuttamista ei lopulta tapahdukaan (Turtiainen 2001, 178–179). Tutkielmaani osallistuneista etenkin vanhimmat haastateltavani kokivat, että haastatteluun osallistuminen on hyvä tapa saada oma äänensä kuuluviin ja sitä kautta he kokivat voivansa vaikuttaa muiden lasten ja nuorten parempaan huomioimiseen vastaavassa tilanteessa. Tutkijana tietysti toivon, että heidän kertomansa vahvistavat jo olemassa olevaa tietoa ja kannustavat meitä pureutumaan erilaisiin ongelmakohtiin entistä voimakkaammin.

Tarkasteltaessa lasta tiedontuottajana on esiin nostettu usein kysymyksiä siitä kuinka luotettavaa lapsen tuottama tieto on, kuinka kyvykkäitä he ovat tuottamaan tietoa, ja toisaalta myös siitä, kuinka ansioituneesti haastattelija on heidän kokemusmaailmansa tavoittanut. Tulee kuitenkin muistaa, että lapsia haastateltaessa ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia vaan lapsen tuottaman tieto itsessään on tärkeää ja tämän pitäisi välittyä myös lapselle (Ritala-Koskinen 2001). Pohdittaessa lasten tai nuorten tuottaman tiedon luotettavuutta on usein kiinnitetty huomiota erityisesti tiedon mahdolliseen epätarkkuuteen ja niukkuuteen. Lisäksi pohdintaa on aiheuttanut se, voiko lasten kertomaan ylipäättään luottaa ja kuinka hyvin lapset kykenevät erottamaan sen mikä on totta ja mikä mielikuvitusmaailman tuotetta. Epäilykset tiedon luotettavuudesta eivät kuitenkaan

kohdistu lapseen itsessään vaan lapsen kehittymättömyyteen eli kehitystasoon liittyviin tekijöihin. (Ritala-Koskinen 2001, 147–149.) Tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat voidaan iän perusteella jakaa lapsiin ja nuoriin. Nuorin haastateltavani on iältään 11-vuotias ja vanhin 17-vuotias, joten ikäjakauma on melko suuri. Tutkimukseni kannalta lapset tuottivat arvokasta ja rehellistä tietoa siitä, mitä vanhemman vankeus heille merkitsee. Mitään merkittävää eroa nuorempien ja vanhempien lasten tuottaman tiedon epätarkkuuden tai niukkuuden välillä en haastatteluissa tunnistanut. Ritala-Koskisen (2001, 152) esiin nostaman ajatuksen tavoin olen omassa tutkimuksessani ensisijaisesti keskittynytkin siihen, mitä lapset kertovat enkä niinkään sen pohtimiseen kuinka luotettavaa heidän tuottamansa tieto on, jolloin kysymys lapsen kyvystä tuottaa tietoa ei ollut tutkimukseni kannalta ongelmallinen.

Kaiken kaikkiaan yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus kannustaa meitä näkemään lapsilta kerätyn tiedon arvon ja luottamaan siihen, että lapset ja nuoret ovat ensisijaisia tutkimuskohteita etenkin silloin kun tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä hahmottamaan jotakin heidän elämänpiiriinsä liittyvää ilmiötä. Myös omassa tutkimuksessani olen halunnut kunnioittaa tätä ajatusta. Kiinnostus lapsinäkökulmaan ei näy ainoastaan sosiologian tai sosiaalitutkimuksen kentällä vaan kyseessä on laajempi yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö. Esimerkiksi mediassa lapsi ja lapsuus ovat viime vuosina olleet vahvasti esillä ja aiheesta on käyty keskustelua lukuisilla eri foorumeilla. Lapsuustutkimuksen ydintehtävänä onkin lapsen toimijuuden korostamisen ja lapsuuden näkyväksi tekemisen rinnalla avata lapsuuden sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia sekä moninaistaa lapsuuskäsitystä (Forsberg & Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5-8).

3. VANKEUS JA VANKEINHOITO

3.1 Vankeusrangaistuksen periaatteet ja käytännöt

Taustoittaakseni tutkimusaihetta olen seuraavissa alaluvuissa kuvannut vankeusrangaistukseen liittyviä periaatteita, sisältöä ja tavoitteita sekä vankien kuntouttamiseen ja yhteydenpitoon liittyviä reunaehtoja. Näiden käytäntöjen avaaminen auttaa meitä ymmärtämään paremmin sitä kontekstia, jossa myöhemmin tarkastelemme vanhemman vankeuden merkitystä lapsen kannalta.

Vankilan tehtäviä on historian kuluessa määritelty eri tavoin. Klassisin ajatus on, että se pyrkii vaikuttamaan ennaltaehkäisevästi rikollisuuteen. Yleisestävällä vaikutuksella tarkoitetaan sitä, että vankeusrangaistukseen tuomittu kansalainen toimii esimerkkinä ja ehkäisee meitä muita tekemästä rikoksia. Toisaalta vankilan tehtäväksi voidaan ajatella myös rikoksenteekijöiden vaarattomaksi tekeminen eli eristäminen yhteiskunnasta. Entistä pakkolaitosjärjestelmää voidaan ajatella yhtenä esimerkkinä tällaisesta ajattelusta. Oikeudenmukaisuuden palauttaminen eli vääryyden sovittaminen, hyvittäminen on yksi vankeusrangaistuksen vanhakantaisimmista tehtävistä. Voidaan puhua myös yhteiskunnallisesta kostosta eli retribuutiosta. Nykyisten painotusten valossa kuntouttaminen nähdään vankeusrangaistuksen keskeisimpänä tavoitteena. Kuntoutuksen voidaan ajatella käsittävän kaikki ne toimet, joilla rangaistuksen aikana pyritään vaikuttamaan yksittäiseen rikoksenteekijään siten, että ne vähentäisivät taipumusta uusintarikollisuuteen ja lisääisivät mahdollisuuksia normaaliin elämään yhteiskunnassa. Eri aikakausien erilaisista painotuksista huolimatta kaikki edellä mainitut tehtävät sisältyvät jossain määrin myös tämän päivän vankeusrangaistukseen. (Laine 2002, 123–124 .)

Suomen rikosoikeudellinen lainsäädäntö sisältää rikoksia ja niiden seuraamuksia koskevaa lainsäädäntöä. Sen pohjalta siis määritellään se onko jokin toiminta tai yksittäinen teko luokiteltavissa rikokseksi ja millaisia seuraamuksia näillä rikoksilla on. Vankeuslaissa puolestaan säädellään tuomion täytäntöönpanosta ja sisällöstä. Lait siis luovat puitteet sille tuomitaanko joku henkilö rikoksesta, millaisen rangaistuksen hän saa ja kuinka rangaistus pannaan täytäntöön. Vankeinhoito itsessään on tavoitteellista ja vankilan yhteiskunnallista tehtävää on määritelty kunkin aikakauden mukaisesti hiukan erilaisista lähtökohdista käsin.

Rikoksesta aiheutuvat seuraamukset vaihtelevat rikoksen luonteen sekä muiden huomioonotettavien seikkojen mukaisesti. Käytännössä rikolliseksi tuomittavasta teosta seurauksena voi olla esimerkiksi sakkorangaistus, yhdyskuntapalvelu, ehdonalainen tai ehdoton vankeusrangaistus. Ensisijaisesti tulisi kuitenkin käyttää sellaisia rangaistuksia, jotka eivät eristä rangaistuja yhteiskunnasta. Silloin kun rangaistukseksi kuitenkin määrätään vapaudenriisto, puututaan väistämättä rangaistun ihmisoikeuksiin. Rangaistuksesta huolimatta ihmisarvon toteutuminen ohjaa kaikkea vankeinhoitoon liittyvää toimintaan ja sen mukaisesti vankeinhoidon perustavat periaatteet on kiteytetty Yhdistyneiden kansakuntien vahvistamissa vankeinhoidon vähimmäissäännöissä, jotka on tarkoitettu noudatettaviksi kaikkialla. (Myllylä & Salminen 1998, 19–23.)

Ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ja sen täytäntöönpanosta on erikseen säädelty vankeuslaissa. Täytäntöönpanon sisällölle on asetettu vaatimukset, joiden puitteissa pyritään toteuttamaan rangaistus siten, että ainoa rangaistus tuomittavasta teosta on vapauden menetys. Lain mukaan vapauden menetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan ehkäisemään, joten esimerkiksi perhesuhteiden säilymistä on näin ollen tuettava viranomaisten taholta. Sen lisäksi on tuettava vangin mahdollisuuksia ylläpitää toimintakykyään sekä terveyttään ja suorittaa täytäntöönpano siten, että se on turvallista vangille, yhteiskunnalle ja vankilan henkilökunnalle. (Vankeuslaki 1 luku 3§). Täytäntöönpanon tavoitteet on ilmaistu Vankeinhoitolaitoksen periaateohjelmassa sekä lainsäädännössä (Myhrberg 2002, 55). Vankeuslain 1 luvun 2§ mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on estää rikosten tekeminen rangaistusaikana sekä lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan.

Suomessa rikosseuraamuslaitos vastaa vapausrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Rikosseuraamuslaitos sellaisenaan on toiminut vuoden 2010 alusta, jolloin silloinen rikosseuraamusvirasto, vankeinhoitolaitos ja kriminaalihuoltolaitos yhdistettiin yhtenäiseksi laitokseksi. Uuden organisaation tavoitteena on vähentää hallinnollisia päällekkäisyyksiä ja rakentaa tehokas ja palvelukykyinen rangaistusten täytäntöönpano organisaatio. Suomi on jaettu kolmeen rikosseuraamusalueeseen vankimäärän ja alueellisen väestökehityksen mukaan. Kullekin alueelle tulee yhteensä noin 1100 vankipaikkaa ja vangit pyritään sijoittamaan lähelle kotipaikkaansa. Uuden rikosseuraamuslaitoksen painopisteenä on siirtyä vähitellen suljetusta laitosta täytäntöönpanosta avoimempaan suuntaan lisäämällä avolaitosten ja yhdyskuntaseuraamusten käyttöä. Tavoitteena on, että tulevaisuudessa 35 prosenttia vangeista sijoittuu avolaitoksiin. Lisäksi pyrkimyksenä on vapauttamisvaiheen toimintojen kehittäminen, käyttöön otetaan

valvontarangaistus ja valvotun koevapauden käyttöä lisätään. Rangaistuksen täytäntöönpanon vaiheita ovat toimeenpanon alussa tehtävä arviointi, ja sen perusteella tehtävä rangaistusajan suunnittelu, toimeenpano ja hallittu vapauttaminen. (Rikosseuraamuslaitoksen esite.)

Vankilat voivat valvonnaltaan olla erilaisia ja ne jaetaan suljettuihin vankiloihin sekä avolaitoksiin. Avolaitoksissa liikkuminen ja oleskelu vankilan tai sen osaston alueella, työpaikalla tai muussa toimintapisteessä on mahdollista ilman välitöntä valvontaa. (Vankeuslaki 4 luku 1§.) Suljetussa vankilassa säännöt ja valvonta ovat tiukempia, jonkin verran vaihtelua esiintyy kuitenkin eri osastojen välillä. Vankilaan sijoittamisessa tulee huomioida rangaistusajan suunnitelman mukaisesti vangin kotipaikka, ikä, sukupuoli, yhteyksien säilyminen lähiomaisiin sekä muihin läheisiin, terveydentila, rangaistuskertaisuus, aikaisempi rikollisuus, oma toive sekä mahdollisuus osallistua rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan. Vankia ei myöskään tule sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai osastoon, kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Lisäksi tulee ottaa huomioon se, mitä avolaitokseen sijoittamisesta säädetään lain 9 momentissa. (Vankeuslaki 4 luku 8§.) Yhdeksännen momentin mukaisesti tuomittu voidaan sijoittaa suoraan avolaitokseen, mikäli hänen suoritettavanaan on yhdessä tai erikseen sakon muuntorangaistus ja enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Avolaitokseen sijoitetun vangin tulee sitoutua päihteettömyyteen. (Vankeuslaki 4 luku 9§.) Perheellisen vangin kannalta hyvin oleellista on se, millaisessa vankilassa rangaistusta suoritetaan. Avolaitoksessa yhteydenpito on helpompaa ja ympäristönä se on lapsen kannalta ”kevyempi” kuin suljettu vankila. Tärkeää on myös se kuinka vankilassa oleva vanhempi sitoutuu kuntoutuksellisiin tavoitteisiin ja yhteydenpidon säilymistä tukeviin toimintoihin.

3.2 Vankien psykososiaalinen kuntoutus

Kuntouttaminen on siis yksi nykymuotoisen vankeinhoidon keskeisistä tehtävistä. Sen tavoitteena on luoda hyvät edellytykset vankilan jälkeiseen elämään ja mahdollistaa rikokseton elämä tulevaisuudessa. Lapsen kannalta varmasti oleellisinta on vanhemman fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn kohentaminen, vanhemmuuden taitojen vahvistaminen sekä päihteettömyyteen tukeminen. On kuitenkin hyvä muistaa, että suinkaan kaikilla vangeilla ei ole ongelmia päihteidenkäyttöön, elämänhallintaan tai sosiaalisiin asioihin liittyen. Ja vankeustuomio ei myöskään automaattisesti tarkoita tai johda huonoon vanhemmuuteen.

Uuden vankeuslain mukaan vangille on laadittava rangaistusajan suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Suunnitelman tulee olla yksilöllinen ja se sisältää suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta sekä ehdonalaisesta vapauttamisesta ja poistumisluvan myöntämisestä. Rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään hyvissä ajoin ennen todennäköistä vapautumista valvonta- ja vapauttamissuunnitelmalla. Rangaistusajan suunnitelman yksilöllisyys vaikuttaa sen laajuuteen ja sisältöön. Sitä tehtäessä huomioidaan kunkin vangin rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, työ- ja toimintakyky sekä muut vangista ja hänen olosuhteista saadut tiedot. Vangin kuntouttamiseen liittyvä tavoite ohjaa myös suunnitelmien sisältöä koko vankeusrangaistuksen ajan. (Vankeuslaki 4 luku 6§.) Kuntoutumisen ohella vankia on tuettava esimerkiksi sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä lähiomaisiin tai muihin läheisiin ihmisiin, asumisessa, toimeentuloon sekä sosiaalietuuksien- ja palvelujen hakemiseen liittyvissä asioissa. (Vankeuslaki 10 luku 6§.)

Vankien kuntoutustarve on suuri, johtuen esimerkiksi monimuotoisista työ- ja toimintakyvyn rajoitteista sekä hyvin useasti myös päihdeongelmasta. Vuoden 2005 arvion mukaan noin puolella vangeista on riittävä työkyky vankilatyöhön ja yli 70 prosentilla heistä on vaikea päihdeongelma. Päihdeongelman todennäköisyys on kymmenkertainen muuhun väestöön verrattuna. Psykiatrinen hoito vankilatuomion aikana tarvitsee noin 40 prosenttia vangeista ja noin 20 prosentilla on vaikea mielenterveystausta. Kahdella kolmasosalla vangeista on jokin persoonallisuushäiriö ja tunne-elämältään epävakaa persoonallisuus. Myös somaattiset sairaudet ovat yleisiä. (Työ- ja toimintakyvyn arviointitiedot 2005; Vuosikertomus 2009.)

Vankien *psykososiaalisen* kuntoutuksen tavoitteena on lisätä omaehtoisen selviytymisen mahdollisuuksia sekä muuttaa erilaisia toiminta- ja ajattelutapoja joko yksilötyöskentelyn keinoin tai ryhmämuotoisena toimintana. Vankiloissa työskentelee erityistyöntekijöitä kuten sosiaalityöntekijä, pastori ja psykologi, jotka tekevät psykososiaalista yksilötyötä. Myös päihdetyön erityisohjaajat tekevät yksilökohtaista päihdekuntoutusta toimien samalla linkkinä mahdolliseen jatkohoitoa antavaan ulkopuoliseen päihdehoitolaitokseen. Psykologit tekevät terapiatyötä ja sen lisäksi antavat psykologista neuvontaa, ohjausta ja tukea. Pastorit toimivat sielunhoidollisissa tehtävissä ja auttavat luomaan kontakteja seurakuntiin ja hoitopaikkoihin. Erityisesti vapautumisvaiheessa sielunhoitotyöhön sisältyvän sosiaalisen tuen merkitys on suuri. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu vankien siviilissä olevien asioiden hoitamisen avustaminen esimerkiksi toimeentulotukeen tai muiden tukien hakemiseen liittyen. Myös asunnon etsiminen ja

sosiaalisen verkoston kanssa tehtävä työ ovat osa sosiaalityöntekijän työnkuvaa samoin kuin vapautumiseen liittyvien käytännön asioiden selvittäminen ja yhteistyö eri viranomaisten kanssa. Ryhmätoimintaan ja perhetyön toteuttamiseen voivat osallistua kaikki edellä mainitut työntekijäryhmät. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2006, 27–28.)

Päihdekuntoutusta järjestetään kaikissa vankiloissa vaihtelevien käytäntöjen mukaisesti. Päihdekuntoutus voi olla erillisten ohjelmien muodossa, tiedotustilaisuuksina tai päihdeettömien sopimusosastojen toimintana. Myös vankilan ulkopuolisia tukipalveluita kuten AA- tai NA-ryhmätoimintaa voidaan mahdollisuuksien mukaan tarjota. Avolaitokset ovat kokonaan päihdettömiä ja suljetuissa vankiloissa saattaa olla kokonaisia päihdettömiä osastoja, joilla päihdettömyyttä kontrolloidaan säännöllisin testein. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2006, 27–29.) Päihdekuntoutuksen avulla pyritään paitsi vaikuttamaan vangin terveyteen ja yleiseen hyvinvointiin, mutta myös uusintarikollisuuteen. Päihdeiden käytöllä ja rikosten tekemisellä on vahva yhteys ja sen ilmenemismuodot ovat moninaiset. Tutkimusten mukaan aktiivisella päihdehoidolla voidaan laaja-alaisesti ehkäistä rikollista käyttäytymistä. Vankilassa tapahtuvan päihdekuntoutuksen edellytyksenä on suunnitelmallisuus ja kunkin vangin yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Kuntoutustarpeen arvioinnin jälkeen laaditaan kuntoutussuunnitelma, jonka mukaan työskentely etenee. Oleellista on vangin sijoittaminen oikeanlaiselle osastolle ja kuntoutusjatkumon turvaaminen myös vapautumisen jälkeen. (Mäki 2002, 239–247.)

Kuntoutuksen ja suunnitelmallisuuden ohella esimerkiksi naisvankeihin liittyviin erityiskysymyksiin on vankiloissa alettu kiinnittää enemmän huomiota kuin aikaisemmin, vaikka edelleen naiset tekevät vähemmän rikoksia kuin miehet ja heitä päätyy vankilaan huomattavasti vähemmän kuin miehiä. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2006, 22–23.) Naisvangeilla on kuitenkin usein miesvankeja tiiviimmät sosiaaliset suhteet ja näin ollen vaikutukset läheisiin ihmisiin kuten lapsiin saattavat olla suuremmat kuin miehillä. Myös vankiloiden toiminnot ovat pitkälti kehittyneet miesvankien tarpeista käsin. Naisille suunnattua työ-, harraste- ja kuntoutustoimintaa järjestetään, joskin valikoima on jonkin verran suppeampi kuin miesvankien vastaava. Yhteistä toimintaa esimerkiksi työtoiminnassa ja koulutuksessa järjestetään jonkin verran vankiloissa, joissa on myös naisvanki paikkoja. Valtaosa naisvanki paikoista on keskittynyt Hämeenlinnan vankilaan, lisäksi jonkin verran paikkoja on muissa suljetuissa laitoksissa sekä avovankiloissa. Naisvangin asema yhteiskunnassa on myös monesti miesvankia hankalampi. Nainen rikoksentehtäjänä on usein rikkonut useampia normeja kuin miesvanki ja heillä on usein vähemmän aikaisempaa kokemusta vankeudesta kuin miehillä ja näin ollen he ovat

tottumattomampia laitospelämään. (Tammi-Moilanen 2002, 183–187.)

3.3 Perhetyö vankilassa ja perheleiritoiminta

Erään määritelmän mukaan perhetyöllä tarkoitetaan sosiaalista ja yhteiskunnallista työtä, jonka tavoitteena on perhekohtaisesti ratkaista ihmisten arkielämässä esille tulevia haastavia elämäntilanteita ja ongelmia. Perhetyön kohteena ovat erilaiset perheet, joissa avun ja tuen tarpeet vaihtelevat. (Järvinen & Lankinen & Taajamo & Veistilä & Virolainen 2007, 15–16.)

Vankilassa tehtävä perhetyö pohjautuu kansainvälisiin ihmisoikeus- ja lasten oikeuksia koskeviin sopimuksiin. Taustalla vaikuttavat myös lainsäädännössä ja erilaisissa periaateohjelmissa määritellyt vankeinhoidon tavoitteet, joita esittelin aikaisemmissa alaluvuissa. Vankiperhetyön kenttä on vielä melko jäsentymätön ja vasta viime vuosina sitä on alettu kehittää systemaattisemmin. Vankeinhoidon näkökulmasta perhetyön tavoitteena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan vapautumisen jälkeen sekä vähentää vankeudesta aiheutuvia haittavaikutuksia. Perhetyön avulla pyritään tukemaan vangin perheen sekä lasten sosiaalisten, psyykkisten ja taloudellisten asioiden hoitoa ja ennen kaikkea perhesuhteita. Vankilan perhetyöhön kuuluvat muun muassa neuvonta, ohjaus, perhekuntoutus, perheleirit, tuki perheiden kriisitilanteissa sekä parisuhteiden väkivallattomuuteen vaikuttaminen (Karsikas 2003).

Vankiperhetyön kokonaisuuden voidaan lisäksi katsoa pitävän sisällään esimerkiksi monimuotoisen yhteydenpidon vangin läheisiin, perheterapeuttisten istuntojen järjestämisen, vangin osallistumisen mahdollistamisen muun muassa lapsen asiakassuunnitelma neuvotteluihin, päihdekuntoutuksen järjestämisen, läheisten ohjaamisen vertaistuen piiriin, perheleirien käsittelyn, perheen asuntoon ja toimeentuloon liittyvien asioiden selvittelyn sekä erilaisten ryhmien ja retkien organisoinnin. (Huhtimo & Sassi 2006, 23.) Osana vankilassa tehtävää perhetyötä voidaan nähdä myös vanhempien ja lasten tapaamisten mahdollistaminen sekä tukeminen viranomaistaholta. Vankilan viranomaisten on yhdessä siviilissä työskentelevien viranomaisten kanssa tuettava tapaamisten onnistumista sekä muuta yhteydenpitoa. Myös vangin perheen kokonaisvaltainen tukeminen vaatii yhteistyötä eri viranomaistahojen välillä. (Haavisto 2006, 24.)

Käytännössä perhetyötä vankiloissa tekevät muun muassa sosiaalityöntekijät, kuntoutusohjaajat, psykologit tai erikseen nimetyt perhetyöstä vastaavat työntekijät. Esimerkiksi Vilppulan vankilassa työskentelee perhetyön erityisohjaaja, joka vastaa alueellisesta vankiperhetyön kehittämisestä ja on

ollut mukana koordinoimassa vankiperheille järjestettävää vertaisryhmätoimintaa. Vertaisryhmätoiminta käynnistettiin keväällä 2010 yhteistyössä vankienomaisten yhdistyksen Vao:n sekä vankityön parissa toimivan Kris:n Tampereen ja Hämeenlinnan paikallisjärjestöjen kanssa. Toimintaan kuului yhteensä kahdeksan ryhmätapaamista vangeille, heidän puolisoilleen ja lapsille sekä aloitus- ja lopetus leirit Vilppulan vankilassa. Vertaisryhmätoimintaa on tarkoitus jatkaa siitä saatujen hyvien kokemusten vuoksi.

Perhetyön lisäksi perheleirit ovat tärkeä osa vankien sosiaalisia suhteita ylläpitävää ja tukevaa toimintaa. Perheleiritoimintaa järjestetään sekä vankiloiden toimesta että Vapautuvien tuki ry:n toimintana. Perheleiri antaa vangille sekä omaisille mahdollisuuden viettää pidempiä aikoja yhdessä ja etenkin lapsille se on usein hyvin merkittävä tapahtuma. Perheleirin ohjelma voi olla hyvin monipuolinen ja painotukset erilaisia. Vankilat järjestävät mahdollisuuksiensa mukaan leirejä usein keskittyen eri teemoihin. Vankila kustantaa ylläpidon koko perheelle leirin aikana. Vapautuvien tuki ry järjestää vuosittain useita perheleirejä yhteistyössä vankiloiden kanssa. Ensisijaisena tavoitteena näillä leireillä on päihde- ja rikosten tukeminen, perhesuhteiden parantaminen sekä lasten hyvinvoinnin edistäminen. (Sassi & Huhtimo 2006, 25.)

3.4 Yhteydenpito omaisiin

Suljetussa vankilassa erilaiset rajoitteet ja säännökset esimerkiksi liikkumiseen, puheluihin tai tapaamisiin liittyen ovat tiukempia kuin avolaitoksissa, jolloin myös yhteydenpito vankilan ulkopuolella oleviin läheisiin on haasteellisempaa. Kuitenkin aina, vankilasta riippumatta vangin sosiaalisten kontaktien ylläpitäminen on vaikeaa. Elämä suljetussa vankilassa tai avolaitoksessa rajoittaa yhteydenpitoa lapsiin, puolisoon sekä muihin omaisiin.

Sosiaaliset verkostot voivat kuitenkin olla ratkaisevassa asemassa uusien rikosten ehkäisyssä tai toisaalta myös uusiin rikoksiin syylistymisessä, mikäli olemassa olevat ihmissuhteet ylläpitävät rikoksia. Vaikka vangeilla on paljon erilaisia ihmissuhdeongelmia; rikkinäisiä, päihde- ja rikosmyönteisiä suhteita sekä puutetta hyvistä ihmissuhteista, suurin osa vankien läheisistä ihmissuhteista on kuitenkin arvioitu kuntoutumista tukeviksi (Karsikas 2003, 96).

Vankilan tehtävänä on mahdollistaa vankien ja heidän omaistensa yhteydenpito huomioon ottaen tarpeelliset rajoitukset. Vankila pyrkii edistämään perhesuhteiden kehittymistä vankila-aikana sekä vankilan jälkeen erityisesti silloin, kun sillä katsotaan olevan merkitystä vankeinhoidon tavoitteiden

kannalta. Yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa pyritään vaikuttamaan myös siihen että huonot suhteet eivät johda esimerkiksi väkivaltaan (Karsikas 2003, 91). Yhteydenpito omaisiin tapahtuu pääsääntöisesti kirjeiden ja puheluiden välityksellä sekä vankilassa toteutettavissa tapaamisissa tai vangin saadessa poistumisluvan vankilan ulkopuolelle. Tapaamisista sekä muusta yhteydenpidosta säännellään vankeuslaissa.

Vankeuslain nojalla vangilla on oikeus vapaaseen kirjeenvaihtoon. Suljettu kirje tai muu postilähetys voidaan kuitenkin henkilökunnan toimesta tarkastaa läpivalaisemalla tai muulla tavalla sitä avaamatta, mikäli on syytä epäillä kirjeen sisältävän kiellettyjä aineita tai esineitä. Kirje tai lähetys voidaan avata lukematta sitä, jos muodosta tai koosta tai muusta perustellusta syytä voidaan päätellä sen sisältävän kiellettyjä aineita tai esineitä. Viestin lukeminen on sallittua ainoastaan erityisessä tilanteessa, jossa se on tarpeen esimerkiksi kyseisen vangin vankeusajan käyttäytymiseen, rikostaustaan tai lähettäjään liittyvästä perustellusta syytä rikoksen estämiseksi tai yleisen turvallisuuden takia. (Laki vankeuslain 12 luvun muuttamisesta 1§.) Kirjeenvaihto vankien ja omaisten välillä on hyvin tärkeä yhteydenpitokeino, etenkin silloin kun tapaamiset eivät ole mahdollisia. Myös viranomais- asioiden hoitaminen kirjeitse on tehokasta ja usein myös edullisempaa kuin jatkuvat soittoyritykset.

Myös puhelimen käytöstä säädetään erikseen vankeuslain 12 luvussa. Vanki saa lain mukaan omalla kustannuksellaan olla yhteydessä puhelimitse vankilan ulkopuolelle. Vangin ollessa varaton tai kun kyseessä on välttämättömien asioiden hoito, puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta. Vankiloiden järjestyssäännöissä voidaan määritellä vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta puhelimen käytölle tietyt ajat ja vangin on lisäksi etukäteen ilmoitettava kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Puhelimen käyttöä voidaan entisestään rajoittaa, mikäli se katsotaan aiheelliseksi rikoksen estämiseksi tai vankilan yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi. (Vankeuslaki 12 luku 6§.) Esimerkiksi Kylmäkosken vankilassa vanki voi soittaa 10 minuuttia kerrallaan anottuaan soittoluvan osastonvartijalta. Soitoista pidetään kirjaa ja soittaa saa ainoastaan numeroon, johon lupa on anottu. Puhelua voi soittaa yhteensä kuusi kertaa kunkin viikon arkipäivinä ja enintään kaksi puhelua päivässä. Avolaitoksissa puheluihin liittyvät säännöt voivat olla väljempää.

Yhteyttä vankilasta otetaan ennen kaikkea lapsiin, vanhempiin tai avo- tai aviopuolisoon. Keskeisintä on usein hätä siviilissä olevista omaisista tai huoli esimerkiksi seurustelusuhteen jatkumisesta. Yhteydenpito on vangille henkisesti helpottavaa, mutta puhelin saattaa toimia myös kontrollinpidon välineenä perheen suuntaan (Karsikas 2003, 56). Myös vankilaan voi soittaa, mutta

pääsääntöisesti vankeja ei haeta puhelimeen omaisten pyynnöstä, mikäli kyseessä ei ole perhettä tai vankia koskettava akuutti tilanne.

Vangille voidaan myöntää lyhytaikainen poistumislupa vankilan ulkopuolelle. Lupa myönnetään hakemuksesta ja se mahdollistaa vangin pääsyn vankilan ulkopuolelle ilman saattajaa tai saattajan kanssa. Lain mukaan poistumisluvan ensisijaisena tarkoituksena on tukea vangin yhteyksien säilymistä ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä vähentää vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja. Rangaistusajan pituuteen sidoksissa oleva poistumislupa voidaan myöntää tilanteissa, joissa erikseen määritellyt ehdot täyttyvät. Aikaisintaan poistumislupa voidaan myöntää silloin, kun ehdonalaiseen vapauteen päästämiseen tai koko rangaistuksesta vapautumiseen on suoritettu kaksi kolmasosaa, kuitenkin vähintään kaksi kuukautta. Elinkautisvankien kohdalla poistumislupa myönnetään siten, että rangaistuksen kestoksi on määritely 12 vuotta. Poistumislupa voidaan myöntää myös edellä mainittuja määräaikoja aikaisemmin tietyin erikseen säännellyin ehdoin. Laissa määriteltyjen edellytysten täytyessä ja erityisen tärkeästä syystä poistumislupa voidaan myöntää esimerkiksi perheeseen liittyvien tärkeiden asioiden vuoksi ja valvonnan alaisena esimerkiksi tilanteessa, jossa lähiomainen on sairastunut vakavasti tai lähiomaisten kuolemantapauksissa. Rangaistusajan pituudesta riippuen poistumisluvan kesto voi olla enintään kolme vuorokautta kahden kuukauden ajanjaksoa kohden. Poistumislupa voidaan evätä tai peruuttaa tietyin laissa säännellyin ehdoin. (Vankeuslaki 13 luku 7§.)

Kirjeenvaihdon, puhelujen ja mahdollisen poistumisluvan lisäksi vangilla on oikeus tavata vieraita valvonnan alaisena niin usein, kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista. Valvottujen tapaamisten lisäksi on mahdollista järjestää valvomattomia tapaamisia esimerkiksi silloin, kun se on perusteltua yhteyden säilyttämiseksi lähiomaisiin tai muihin läheisiin ihmisiin. Tapaamisia on mahdollista järjestää myös virallisten tapaamisaikojen ulkopuolella, mikäli se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vieraiden henkilöllisyys tarkistetaan ja tapaamiset ovat päihteettömiä. Vankeuslain mukaan vankilassa on oltava tapaamisiin soveltuvat tilat tapaamisten järjestämistä varten. Tapaamisia voidaan evätä tai estää tietyin laissa määritellyin ehdoin. (Vankeuslaki 13 luku 1§). Sekä suljetuissa vankiloissa että avolaitoksissa tapaamiset toteutetaan kunkin vankilan käytäntöjen mukaisesti, tiettyinä niille varattuina aikoina, valvotuissa tiloissa. Esimerkiksi Hämeenlinnan vankilassa tapaamisia järjestetään jokaisena viikonloppuna sekä lauantaina että sunnuntaina, siten, että yhden tapaamisen kesto on enintään 45 minuuttia. Tapaamiset toteutetaan isossa salissa, johon on tuotu sitä varten pitkä pöytä jonka keskellä on pleksi kosketuksen estämiseksi. Saliin mahtuu kerralla noin kuusi vankia tapaajineen.

Koskettelu on ehdottomasti kielletty mutta keskustella saa vapaasti. Vartijat istuvat pöydän päissä ja valvovat tapaamisten kulkua.

Vangin lähiomaisen kanssa toteutuvaa valvomatonta tapaamista kutsutaan perhetapaamiseksi. Perheellä tarkoitetaan tässä tapauksessa vangin lapsia, avo (pitkäaikaista)- tai aviopuolisoa, vanhempia tai esimerkiksi sisaruksia. Vankeuslaissa ei ole erikseen säännelty vankien perhetapaamisista tai lasten tapaamisista. Lapsella on kuitenkin oikeus tavata muualla asuvaa vanhempaansa ja tapaamisten toteutumista on pyrittävä tukemaan oikeuden toteutumiseksi (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1 luku 2§). Oikeudesta perhetapaamiseen päättää vankilan johtaja. Perhetapaamisen kesto vaihtelee yleisemmin kahdesta tunnista kuuteen tuntiin ja niitä varten on omat kodinomaisiksi sisustetut huoneet. Huoneissa on leluja lapsia varten, sänky, peseytymistilat sekä mahdollisuus keittää kahvia tai valmistaa pientä tarjottavaa. (Sassi & Huhtimo 2006, 21.)

Avolaitoksissa saattaa olla mahdollisuus myös koko viikonlopun kestäviin perhetapaamisiin. Esimerkiksi Vanajan avovankilassa on perhetapaamisia varten erillinen talo, johon mahtuu kerralla muutama perhe ja tapaamiset kestävät useimmiten perjantaista sunnuntaihin. Vangin lapset tai muut omaiset saapuvat vankilaan sovitusti, heidät ja heidän tavaransa tarkastetaan kuten vanginkin, jonka jälkeen he voivat siirtyä tapaamisille varattuun taloon. Sekä perheenjäsenten että vangin on käytävä ilmoittautumassa henkilökunnalla tietyin väliajoin ja pistotarkastuksia tiloihin tehdään. Muutoin tapaaminen on valvoton ja vanki perheineen voi esimerkiksi ulkoilla vapaasti vankilan alueella tai käydä uimassa määrättyinä aikoina.

4. EROSSA PERHEESTÄ JA VANHEMMASTA

4.1 Lapset vankilan ulkopuolella

Vankiainekseen perehtyessäni tarkastelin Rikosseuraamuslaitoksen julkaisemia vuosikertomuksia viime vuosien ajalta. Näiden perusteella voidaan todeta vankien määrän olleen jo jonkin aikaa vuosittain laskussa. Tilastojen mukaan päivittäinen keskivankiluku loppuvuonna 2009 on ollut 3500. Vangeista naisia tuolloin oli 246 ja miehiä 3254, vankien keskimääräisen iän ollessa noin 35 vuotta. Joka kolmas vangeista on tuomittu törkeästä väkivaltarikoksesta ja joka viides henkirikoksesta tai sen yrityksestä. Muita yleisimpiä ryhmiä ovat rattijuopot, huumerikolliset sekä omaisuusrikolliset. Naisvangeista noin neljännes on tuomittu huumausainerikoksesta ja noin neljäsosa henkirikoksesta tai sen yrityksestä. (Vuosikertomus 2009.) Huolimatta vankien kokonaismäärän laskusta naisvankien osuus on päinvastoin ollut tasaisessa nousussa 1990 -luvulta lähtien, ja kuten jo aikaisemmin toin ilmi, naisvankeihin liittyvät erityiskysymykset ovat osa vankeuteen liittyvää nykykeskustelua. Tutkimukseni kannalta he ovat oleellinen ryhmä, sillä naisvangeista perheellisiä on suuri osa ja usein perheeseen kuuluu myös lapsia. Perheellisiä miesvankeja on suhteessa vähemmän, mutta miesvankien suuremman kokonaismäärän vuoksi heidän kauttaan vankeus koskettaa määrällisesti useampaa lasta. (Haavisto 2006, 22–23; vuosikertomus 2009.)

Lastensuojelulain (417/2007) 10 luvun 1§:n mukaan ”*Lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle on turvattava riittävä hoito ja tuki, kun lapsen vanhempi, huoltaja tai muu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaava henkilö on tutkintavankeudessa tai on suorittamassa vankeusrangaistustaan.*” Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2010 antaman määräyksen mukaisesti arviointikeskusten on muiden asioiden selvittämisen yhteydessä, lastensuojelulain mukaisesti, otettava selvää siitä, onko tuomitulla huollettavanaan lapsia, joilla tulee olemaan hoidon tai tuen tarvetta vanhemman suorittaessa rangaistusta. Mikäli selvityksen pohjalta nousee huoli lapsen tilanteesta, on selvityksen tekijän tehtävä lastensuojeluilmoitus lapsen kotikuntaan. (Rikosseuraamuslaitoksen määräys 36/004/2010.)

Vankeusrangaistusta suorittavien naisten tai miesten huollettavana olevista lapsista ei kuitenkaan systemaattisesti kerätä tietoa vankitietojärjestelmään. Vankien siviilissä asuvien lasten tai muiden läheisten lukumäärästä ei siis ole saatavilla tarkkaa tietoa, mutta arviolta vankeusrangaistus voi vuodessa koskettaa yhteensä noin kahtakymmentätuhatta perheenjäsentä ja heistä noin 8000–10000

on lapsia. Erään arvion mukaan joka toisella vangilla on kumppani tai puoliso ja noin puolella vangeista on lapsia (Karsikas 2003, 50–51). Vankien lapsista noin 14 % on huostaan otettu ja usein huostaanotto on seurausta vanhemman vankilaan joutumisesta. Vanhempiensa mukana vankilassa oli vuoden 2005 aikana lähes 40 pientä lasta. (Karsikas 2006.) Lapsiasiainneuvottelukunta on 14.3.2011 tehnyt aloitteen vankiperheiden lasten oikeuksien huomioimisesta. Yhtenä tavoitteena se esittää, että vankien lapsista tulisi kerätä parempi tietopohja, josta kävisi ilmi vankien huollettavina olevien lasten määrä, ikä, sukupuoli ja asuinalue. Tietojen keräämisen ohella niistä tulisi myös säännöllisesti raportoida. (Lapsiasiainneuvottelukunnan aloite 2011.)

Sen lisäksi, että vankien lasten määrästä ei ole saatavilla tarkkaa tietoa on vankien perheitä suomessa tutkittu hyvin vähän. Jonkin verran selvitystyötä on kuitenkin tehty ja esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiö on vuonna 2009 teettänyt kartoituksen, jonka tarkoituksena on ollut selvittää miesvankien perheiden sosiaalista tilannetta, asumista, toimeentuloa, velkaantumista, avun saantia viranomaisilta ja yhteydenpitoa vangin kanssa. Selvitys toteutettiin kyselytutkimuksena ja kohderyhmänä olivat miesvankien avo- tai aviopuolisot sekä naisystävät. Vastausprosentti oli yhteensä 66 % ja kyselyyn vastanneita puolisoita oli yhteensä 56, tutkimuksen tuloksia voidaan pitää suuntaa antavina. (Kaurala, 2009)

Selvityksen mukaan vastanneiden perhesuhteet olivat kaiken kaikkiaan hyvin monimuotoisia. Lapsia oli vain joko aikaisemmista suhteista, sekä aikaisemmista suhteista että nykyisen miehen kanssa tai vain nykyisen miehen kanssa. Kaiken kaikkiaan 46 % lapsista oli yhteisiä nykyisen miehen kanssa. Vastanneista valtaosa oli avio- tai avoliitossa ja 70 %:lla oli alle 18-vuotiaita lapsia. Yhteensä lapsia oli 65. Lapsista lähes puolet oli alle koulu-ikäisiä. Lapsista kolme oli sijoitettuna kodin ulkopuolella lastensuojelulaitokseen ja 17 % asui muualla kuin äidin luona, pääasiassa muiden sukulaisten tai isän luona. (Kaurala 2009.)

4.2 Perheen ja sen merkitysten määrittelyä

Jotta voimme paremmin ymmärtää vanhemman ja lapsen välisen eron tai vanhemman vankeuden mukanaan tuomia vaikutuksia on tärkeää tutustua yksityiskohtaisemmin perheen käsitteeseen sekä ymmärtää millainen merkitys läheisillä sosiaalisilla suhteilla ja erityisesti perheellä on lapselle. Perheen määritelmä on laaja, muuttuva ja moniulotteinen ja sen merkitystä lapselle on pohdittu useissa eri tutkimuksissa. Tähän lukuun olen koonnut joitakin perheen määrittelyjä sekä näkökulmia käsitteen ympärillä käytävästä keskustelusta.

Perheen määritelmä on tärkeä vankiloille muun muassa perhetapaamisten yhteydessä pohdittaessa sitä ketä vangin perheeseen kuuluu ja kenelle perhetapaaminen on tarkoitettu. Tässä yhteydessä perheeksi käsitetään pääsääntöisesti samassa taloudessa elävät eli puhutaan perheenjäsenistä. Asuminen yhteisessä taloudessa ei kuitenkaan aina suoraan liitä henkilöä perheeseen ja toisaalta myös sellaiset henkilöt, jotka eivät asu samassa osoitteessa voivat kuulua perheeseen. (Karsikas 2003, 15.)

Perheen tieteellinen määrittely on vaikeaa, mutta arkikäytännöissä jokaiselle syntyy kuva tietynlaisesta yhteisöstä, johon yleisimmin kuuluvat äiti, isä sekä lapset (Jallinoja 1985, 6). Tällainen heteronormatiivinen, ehjä ydinperhe on modernin ajan käsitys luonnollisuudesta ja normaaliudesta. (Nätkin 2003, 16.) Modernia ajattelutapaa edustavassa yhteiskunnassa on vallinnut ehjän ydinperheen ihanne ja tästä luonnollisesta perhemuodosta tai tavasta poikkeavat perheet on nähty sosiaalisina ongelmina kyseenalaistaessaan modernin ydinperheen ihanteen. Postmoderni ajattelutapa päinvastoin kieltäytyy luonnollisen perustan etsimisestä määrittäen moninaiset perhemuodot ja osan aiemmista sosiaalisista ongelmista vain erilaisuudeksi. (Nätkin 2003, 16–37.)

Avoliitto on noussut vahvasti perinteisenä pidetyn avioliiton rinnalle, erilaiset uusio-, yksinhuoltaja- ja samaa sukupuolta olevien perheet ovat lisääntyneet merkittävästi. Uusioperheessä saattaa puolisoilla olla lapsia entisistä parisuhteista yhteisten lasten lisäksi. Samaa sukupuolta olevien parisuhteiden rekisteröiminen on mahdollista ja heidän osaltaan myös avioliiton solmimisen mahdollisuutta on pohdittu hyvinkin perusteellisesti aivan viime aikoina. Sanalla perhe voidaan siis nykypäivänä kuvata hyvinkin erilaisia yhteiselämän muotoja. (Valjakka 2002, 37.)

Perheet ja koko perhekäsitys ovat siis muuttuneet yhteiskunnan muutoksen myötä. Näihin muutoksiin liittyvät teemat ovat vahvasti esillä tutkimuksessa ja ajankohtaiskeskusteluissa, joissa määritellään perhettä uudesta, nykyistä pirstaleisemmasta näkökulmasta. (Forsberg 2003, 7.) Kun perhe määritellään siihen kuuluvien jäsenten perusteella, puhutaan rakenteellisesta määrittelemisestä. Sen mukaan perheeseen kuuluu ihmisiä, jotka ovat tietynlaisessa suhteessa keskenään. Tällä tarkoitetaan yleensä miehen ja naisen välistä seksuaalisuhdetta, jonka seurauksena syntyy lapsi tai lapsia. Tämä on perheen luontoperäinen perusasetelma. Asetelma ei kuitenkaan toteuta perhettä sosiaalisessa mielessä. (Jallinoja 1985, 6.) Perheen voidaan katsoa olevan ensisijaisesti sosiaalinen ja psykologinen yksikkö. Ulkonaisista muutoksista huolimatta voi säilyä tunne siitä, ketkä kuuluvat perheeseen. Perheen synnyttämät miellelyhtymät voivat olla sekä

kielteisiä että myönteisiä. (Jallinoja 1985, 7.)

Valjakan (2002, 39) mukaan perheen sosiaalisen merkityksessä ei ole olennaista se, mitä perhemuotoa perhe edustaa tai kuinka se muotoutuu. Sosiaalinen merkitys syntyy sitä kautta, että perheenjäsenet muodostavat yhteisön, jonka jäsenet kokevat yhteenkuuluvuutta ja heillä on halu jakaa arkielämänsä yhdessä. Myös yhteisestä asunnosta tulee perheen määrittelyssä olennainen lisäperuste. Yhdessä asuminen ei kuitenkaan ole ongelmaton tai aukoton peruste, mutta kertoo jotakin perheen luonteesta, jossa on pitkälti kyse yhteisyydestä.

Juridisesti perhe määritellään usein kaksijakoisesti, kumpikaan määrittelytapa ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen. Yksityisoikeudellinen määrittely pohjautuu ennen kaikkea perheenjäsenien biologisiin suhteisiin, kun taas julkisoikeudessa ruokakunta- ajattelu toimii perheen rajojen asettajana. Biologisiin suhteisiin nojaava määrittelyä on kritisoitu siitä, että se ei huomioi niin sanotun psykologisen vanhemman tai esimerkiksi isovanhempien ja lapsen välisiä ihmissuhteita, jolloin näillä suhteilla ei esimerkiksi ole oikeudellista suojaa erotilanteissa. Ruokakunta- ajatteluun perustuvaan perhemäärittelyyn taas liittyy ongelmia tilanteissa, joissa vanhemman uuden puolison oletetaan osallistuvan perheen yhteisiin menoihin huolimatta siitä, että yksityisoikeudellista elatusvelvollisuutta ei synny suhteessa puolison lapsiin. (Valjakka 2002, 37–39.)

Forsbergin (2003, 10–11) mukaan koko perheen käsite yksikössä on ongelmallinen. Se ei tunnista rakenteeltaan ja elämänvaiheeltaan eroavia erilaisia perhemuotoja tai toisiaan muistuttavien perhemuotojen sisäisiä eroja. Se ei myöskään tue perhe käsitteen erilaista määrittymistä eri yhteiskuntien välillä. Tutkimuskentällä on otettu käyttöön perheiden käsite, jonka on ajateltu tukevan paremmin perheen monimuotoista määrittelyä vaikka kovin analyttiseksi käsitteeksi siitä ei kuitenkaan ole. Forsberg (2003, 11–14) tuo myös esiin perheen käsitteen purkamiseen liittyvää keskustelua, jossa perhe kokonaisuudessaan hajotetaan ideologiaksi ja eletyksi käytännöksi ja sen myötä edelleen sukupuolisuhteiksi, sukupolvisuhteiksi, sukulaisuudeksi, osapuolten välisiksi asumisen järjestelyiksi ja kotitaloudeksi. Kun tutkitaan näiden suhteiden paikallista ja ajallista toisiinsa kietoutumista tai erkaantumista, on mahdollista nähdä se kuinka perhe kulloinkin rakentuu.

Funktionaalisen selityksen mukaan ihmiset muodostavat perheitä voidakseen huolehtia perheelle luontuvista tehtävistä. Selitysmallin mukaan perheen tärkein funktio on turvata elämän ylläpito ja suvun jatkaminen sekä taloudellinen yhteistyö ja kasvattaminen. (Jallinoja 1985, 6.) Lapselle perheen merkitys kasvuympäristönä on kuitenkin paljon moniulotteisempi.

Perheellä on lapselle perustavaa laatua oleva merkitys monista eri syistä. Vanhemmat ovat usein ensimmäisiä ihmisiä, joihin lapsella on kiinteämmät ja pysyvämmät suhteet. Lapsi oppii vuorovaikutuksen toisten ihmisten kanssa perheessä vallitsevan vuorovaikutuksen kautta ja perhe vaikuttaa suurelta osin yksilön käyttäytymiseen, elämäntapaan ja arvoihin. Perheen kautta välittyvät myös yhteiskunnassa vallitsevat normit, arvot sekä kulttuuri. (Karsikas 2003, 14.) Yleisesti tiedetään, että tasapainoinen perhe-elämä ja hyvät suhteet lasten ja vanhempien välillä vaikuttavat positiivisesti lapsen sosiaaliseen kehitykseen. Päinvastoin taas vanhempien rikollinen käyttäytyminen sekä sosiaalisten ja psykologisten ongelmien moninaisuus vaikuttavat usein huolenpidon ja hoidon laatuun kielteisesti. Tiedetään myös se, että lapsuuden kokemuksilla saattaa olla kauaskantoisia vaikutuksia joidenkin lasten kohdalla. (Richards 1992, 3-4.) Puutteet vanhempien tarjoamassa huolenpidossa tai esimerkiksi rajojen asettamisessa saattavat johtaa lapsen kohdalla erilaisiin psyykkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Etenkin äiti-lapsi suhteen merkitystä lapsen kehitykselle on tutkittu paljon ja tutkimusten perusteella voidaan todeta etenkin tämän suhteen vääristymisen aiheuttavan erilaisia seurauksia lapsille sekä vaikuttavan myöhemmin aikuistuvan lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Vaikka juuri äidin ja lapsen välisen suhteen kehittyminen on lapsen hyvinvoinnin kannalta erityisen tärkeää, on hyvä muistaa, että muutokset kaikissa varhaisissa sosiaalisissa suhteissa sekä perhe-elämässä vaikuttavat lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen. Lapsuudessa koetut traumat ja kokemukset saattavat aiheuttaa sekä välittömiä että pitkällä aikavälillä ilmaantuvia seurauksia lapsissa. (Richards 1991, 3-5.)

Perheen merkitys lapsen myöhempää elämää ajatellen on siis suuri vaikka lapsuus tai perhetausta ovat vain osatekijöitä siinä prosessissa millaiseksi lapsen elämän myöhemmin määrittyy. Yhtäläillä lapsi itse muokkaa omaa tulevaisuuttaan ja voi omilla valinnoillaan vaikuttaa siihen kuinka toimii esimerkiksi omassa perheessään. (Karsikas 2003, 14.)

Käsitykset perheen tehtävästä vaihtelevat eri tieteenalojen välillä, mutta yhteinen näkemys vallitsee siitä, että perheen laajempi yhteiskunnallinen tehtävä muotoutuu sen suorittamien yhteiskunnallisten toimintojen kautta. Yhteiskunta nähdään toiminnallisena kokonaisuutena, joka jakautuu useisiin eri toimintoihin sekä toiminta-alueisiin ja perhe-elämä vaikuttaa omalta osaltaan tämän kokonaisuuden kehittymiseen. (Valjakka 2002, 38–39.)

4.3 Erilainen perhe ja leimattu lapsuus

Puhuttaessa erilaisista perheistä usein pohditaan yksinhuoltaja-, sateenkaari tai esimerkiksi eroperheiden käsitteitä ja näihin perhemuotoihin liittyvää problematiikkaa. Yhtäläillä vankien perheet voidaan nähdä niin sanottuina erilaisina tai poikkeavina perheinä, etenkin jos vertailukohtana pidetään niin sanottua normaalia perhemallia, jossa lapsi ja vanhemmat asuvat yhteisessä taloudessa. Kuten esimerkiksi eroperheitä ja niiden lapsia on ollut olemassa jo aikaisemminkin, myös vangeilla on aina ollut lapsia ja muita läheisiä. Nyt kun erilaisista perheistä käydään yhä enemmän keskustelua, on paikallaan pohtia myös vankiperheiden yhteiskunnallista asemaa ja perheen merkitystä näille lapsille, joita vanhemman vankeus tavalla tai toisella koskettaa.

Yhteiskunnan tai yksilöiden suhtautuminen erilaisiin perheisiin vaihtelee, mutta poikkeavuuden leima tai tunne poikkeavuudesta on usein läsnä näiden perheiden ja lasten elämässä. Poikkeavuuden käsite on monimutkainen, sosiologiassa se ei ilmaise ainoastaan erilaisuutta. Arkielämän poikkeavuus voi tarkoittaa usein aivan tavanomaisia asioita, ilman kielteistä arvostusta. Se voi tarkoittaa erilaisia valintoja, erilaista tapaa toimia tietyissä tilanteissa. Poikkeavuutta voidaan siis pitää hyvin suhteellisena asiana ja erilaiset ihmistyypit, toiminnot tai käyttäytymismallit voidaan määrittellä poikkeaviksi. (Laine 2007, 15–16.) Poikkeavuuden määrittely voidaan tehdä myös vastakohtien kautta. Poikkeavan käyttäytymisen vastakohtana on normaali eli normaali käyttäytyminen. Joudumme kuitenkin pohtimaan, vallitseeko yhteiskunnassa yleinen ymmärrys siitä mikä on normaalia ja mikä epänormaalia ja kuka lopulta määrittelee sen mikä pitäisi kieltää tai millaisia asioita paheksomme? (Laine 2007, 17.)

On selvää, että rikollinen käyttäytyminen poikkeaa normaalista käyttäytymismallista ja sen voidaan ajatella olevan epänormaalia käytöstä. Näin ollen rikoksesta tuomittujen ihmisten voidaan ajatella olevan poikkeavia. Sen lisäksi he rikkovat yhteiskunnan taholta asetettuja normeja. Normin käsite on yksi sosiologian peruskäsitteistä ja se voidaan määrittellä yhteisön tai yhteiskunnan luomaksi käyttäytymissäännöksi. Epäviralliset normit ovat usein kuitenkin kirjoitettuja lakeja tai säädöksiä tärkeimpiä. Jonkin asian ollessa yleisesti paheksuttu, vältämme sen tekemistä tai omaksumista, jotta emme poikkeaisi normista. (Laine 2007, 17–18.)

Poikkeavuuden määrittely sekä sen kontrollointi ovat sidoksissa kulttuuriin, jossa kulloinkin eletään. On olemassa paljon käyttäytymismuotoja, jotka aiheuttaisivat paheksuntaa kaikkialla

maailmassa mutta monet asiat, jotka meistä tuntuvat poikkeavuuksilta, eivät ole sitä toisissa kulttuureissa. Sosiaalinen kontrolli ja poikkeavuus ovat vahvasti sidoksissa leimautumisen käsitteeseen. Poikkeava käytös tai poikkeavuus normaalista, johtavat usein leimautumiseen ja sosiaalinen kontrolli toimii välineenä valvottaessa käyttäytymissääntöjen noudattamista. Sosiaalinen kontrolli aiheuttaa usein tilanteen, jossa yksilö itse alkaa nähdä itsensä poikkeavana ja rikollisena sekä käyttäytyä itse asettamansa leiman edellyttämällä tavalla. (Laine 2007, 24.)

Osansa vankien kohtaamasta leimautumisesta ja negatiivisesta suhtautumisesta saavat usein myös vankien omaiset kuten lapset ja puoliset. Lapsen kannalta pahin tilanne on, mikäli leimaaminen tapahtuu hänelle tuttujen ihmisten taholta. Sukulaisten ja ystävien suhtautuminen rikoksesta tuomittuun läheiseen on riippuvainen useista eri tekijöistä. Suhtautumiseen vaikuttavat rikoksen laatu, ystävyys- tai sukulaisuussuhteen läheisyys ja toisaalta se, kuinka paljon he ovat perillä todellisesta tilanteesta. Sen lisäksi, että lapsi menettää tilanteessa vanhemman, saattaa hän menettää myös osan sukulaisista tai perheen ystäväistä. Usein rikokseen liittyviä asioita salataan tai valehdellaan negatiivisen suhtautumisen pelossa. (Richards 2002, 10–11.)

4.4 Eron vanhemmista lapsessa aiheuttama tunneprosessi

Vanhemman vankeus merkitsee aina tavalla tai toisella lapsen ja vanhemman eroa. Seuraavassa esittelen eron vanhemmista lapsessa aiheuttamaa tunneprosessia erään valitsemani teorian valossa. Lisäksi tutkielmani analyysiosuudessa (luku 6) olen aineiston esittelyn ja tulkinnan lisäksi pyrkinyt etsimään aineistosta yhtymäkohtia tässä esitettyyn tunneprosessiin.

Yhteiskunta on perinteisesti nähnyt äidin lapsen pääasiallisena huolenpitäjänä ja asettanut tiettyjä odotuksia tämän roolin suhteen. Äidin ja lapsen suhdetta pidetään kaikkein läheisimpänä ihmissuhteena ja tästä johtuen lapsen ja äidin eron vaikutukset ovat mullistavampia kuin lapsen ja isän eron mukanaan tuomat vaikutukset. (Richards 1991, 10–11.)

Huolimatta siitä, onko kyseessä lapsen ja äidin tai lapsen ja isän ero vaikutukset ovat kuitenkin samansuuntaisia. Lapsen eroa vanhemmistaan yleisellä tasolla ovat tutkineet esimerkiksi John Bowlby, Gunvor Andersson ja Barbara Rutter. Bowlby käyttää teorioissaan eron (*separation*) ja menetyksen (*loss*) käsitteitä. Bowlbyn mukaan molemmat käsitteet sisältävät sen, että henkilö johon lapsi on kiintynyt, ei ole enää hänen lähellään, joko väliaikaisesti *separation* tai pysyvästi *loss* (Valkonen 1996, 20). Gunvor Andersson on määritellyt *separation* käsitteen siten, että sillä

tarkoitetaan eroamista jostakusta, johon ihmisellä on tunnesiteitä (Andersson 1989, 24–25). Separatiosta on kyse siis silloin kun esimerkiksi lapsi erotetaan vanhemmistaan tai kotiympäristöstään.

Barbara Rutter (1990) on tutkinut lasten suhtautumista eroon vanhemmistaan ja jakaa eron aiheuttama tunneprosessin neljään eri osaan. Rutter on tutkinut eron vaikutuksia lähinnä huostaan otettujen lasten kohdalla, mutta teoriaa voidaan mielestäni soveltaa myös muihin lapsen ja vanhemman välisiin erotilanteisiin. Rutterin mukaan kaikki yli viiden kuukauden ikäiset lapset käyvät nämä vaiheet läpi;

1) Järkytys

2) Vastapaneminen

3) Epätoivo

4) Sopeutuminen

Eron alussa lapsi on järkyttynyt, eikä pysty uskomaan mitä tapahtuu. Lapsi ei välttämättä osoita minkäänlaisia reaktioita, kun hänelle kerrotaan asiasta ja lapsi saattaa käyttäytyä kuten mitään ei olisi tapahtunut tai vaieta asiasta kokonaan. Lapset myös ajattelevat usein, että jotain paha on tapahtunut, koska he itse ovat olleet tuhmia tai käyttäytyneet huonosti. Lapsen käytös saattaa muuttua epätavallisen hyväksi, siinä toivossa, että vanhemman ja hänen ero voidaan perua. Järkytysvaiheen aikana lapsi saattaa oireilla myös fyysisesti. (Rutter 1990, 28.)

Järkytysvaihe voi Rutterin (1990) mukaan kestää muutamista päivistä useisiin viikkoihin. Kun lapsi selviää eron aiheuttamasta järkytyksestä ja tajuaa eron todellisuuden, hän alkaa tavallisesti panna vastaan. Lapsi kokee erilaisia tunteita suuttumuksesta suruun ja protestoi eroa käyttäytymällä huonosti tai osoittamalla kiukkuaan. Vastapanovaihe voi kestää kuukausia, tunteiden salliminen ja mahdolliset tapaamiset vanhempien kanssa edesauttavat seuraavaan vaiheeseen pääsemistä.

Vastapanemisen ja vihan tunteiden laannuttua sekä lapsen huomattaessa, että ero on edelleen todellinen, hän usein luopuu vastarinnasta. Suuttumus ja kiukku vaihtuvat suruun ja epätoivon tunteisiin. Lapsi saattaa alkaa käyttäytyä välinpitämättömästi ja osoittaa suruaan avoimesti. Jotkut lapset saattavat alkaa tässä vaiheessa käyttäytyä kuten pikkulapset ja yrittävät tiedostamattaan palata varhaisempaan ikään, jolloin olivat turvallisesti yhdessä vanhemman kanssa. Epätoivo kestää usein muutamia kuukausia ja johtaa tilanteeseen sopeutumiseen. (Rutter 1990, 30.)

Lapsi ei toivu erosta, mutta kykenee sopeutumaan siihen. Vaiheiden läpikäyminen vie aikaa, ja ajan kuluessa lapsi voi paremmin ja alkaa sopeutua vallitsevaan tilanteeseen. Lapsi kaipaa edelleen vanhempansa, mutta kykenee suhtautumaan eroon realistisemmin ja kiinnostus myös muihin asioihin herää uudelleen. Rutterin mukaan kestää vähintään yhdeksän kuukautta päästä tähän sopeutumisen vaiheeseen. (Rutter 1990, 31.)

4.5 Vanhemman vankeusrangaistuksen vaikutukset lapseen

Aloitin koko pro graduuni liittyvän tutkimusprosessin perehtymällä aiheesta jo tehtyihin tutkimuksiin muodostaakseni käsityksen siitä, miten ja missä vanhemman vankeuteen liittyviä asioita on tutkittu. Kuten jo tutkielman johdanto osuudessa toin esille, etenkin kotimaista tutkimusta aiheesta oli hyvin haasteellista löytää. Käytännössä kotimaisella tutkimuskentällä aiheeseen on toistaiseksi paneuduttu lähinnä erilaisten selvitysten ja raporttien sekä opinnäytetöiden kautta. Vieraskielistä tutkimusta puolestaan on verrattain enemmän ja etenkin Roger Shaw:n toimittamassa teoksessa *Prisoners' children* (1992) on aihealueeseen paneuduttu usealta eri näkökannalta. Tässä luvussa tuon esiin vanhemman vankeuteen liittyviä tutkimustuloksia tiivistetysti.

Tutkimusten mukaan vanhemman vankeudella on useita perustavanlaatuisia vaikutuksia vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. Osa vaikutuksista saattaa myös esiintyä epäsuorasti, jolloin niitä ei välttämättä yhdistetä suoraan vankeuden mukanaan tuomiin ongelmiin. Martin Richards (1992) vertaa kirjassaan vanhemman kuoleman, vanhempien avio- tai avoeron ja vanhemman vankeuden aiheuttamia vaikutuksia keskenään. Koska tutkimusta vankeuden vaikutuksista on yleisesti ottaen hyvin vähän, voidaan etenkin vanhempien avio- tai avoeroprosesseihin liittyviä tutkimuksia ja niiden tuloksia Richardsin mukaan soveltaa myös vankeuden aiheuttamiin vaikutuksiin. Molemmissa tilanteissa toisen vanhemman pois meno on lapselle usein odottamaton, stressaava ja äkillinen tilanne. Tämän lisäksi kotiin jäävä vanhempi on usein masentunut, hämmentynyt ja tuntee, ettei voi selvitä tilanteesta. Eroa koskevat tutkimukset myös osoittavat, että vanhemmat, jotka ovat omissa ajatuksissaan ongelmiensa tai masennuksensa kanssa kykenevät tarjoamaan lapselleen vähemmän tukea tai huomiota. Näin ollen erotilanteessa lapsi jää yksin ja on vailla aikuisen lohdutusta ja turvaa. (Richards 1992, 9.)

Vankeusrangaistuksen aiheuttamia vaikutuksia voidaan siis joiltain osin verrata vanhempien eroon, mutta toisinaan toisen vanhemman vankeus myös saattaa johtaa vanhempien erotilanteeseen, jolloin lapsi kärsii kahden verroin tilanteessa. Toisaalta, vaikka avo- tai avioliitto säilyisikin, voi vankeus aiheuttaa siihen konflikteja ja ongelmia, jotka sinällään vaikeuttavat negatiivisesti kaikkiin perheenjäseniin. Lapsen ja toki myös koko perheen kannalta kaikkein pahin tilanne on kuitenkin sellainen, jossa toinen vanhempi on surmannut toisen vanhemman ja joutuu sen vuoksi vankilaan. Tällaiset tilanteet ovat onneksi suhteellisen harvinaisia sillä niiden aiheuttamat traumat ovat usein hyvin vaikeita ja pitkäkestoisia. (Richards 1992, 10–11.)

Richardsin (1992) mukaan kaikki vaikutukset ovat riippuvaisia muun muassa lapsen iästä, sukupuolesta ja muista perhesuhteista, mutta myös siitä kuinka paljon lapset tietävät tuomioon johtaneista todellisista syistä. Kuten jo aikaisemmin toin esiin toisen vanhemman vankilaan meno saattaa olla perheelle sellainen asia, jota yritetään salata ja siihen johtaneista syistä valehdellaan suvun ja ystävien lisäksi myös lapselle. Tutkimukset osoittavat, että mikäli vanhemmat eivät kykene antamaan lapsille avointa tietoa siitä mitä on tapahtunut, lapsen pahimmat pelot ja ajatukset voivat kasvaa ja muuttuvat pelottavammiksi kuin todellinen tilanne on. Lapset usein myös tietävät enemmän kuin vanhemmat uskovatkaan ja lapset voivat hämmentyä saamastaan ristiriitaisesta tiedosta. (Richards 1992, 9-10.)

Myös Sassin & Huhtimon (2006) mukaan tilannetta helpottaa, mikäli lapselle kerrotaan asioista avoimesti ja kontakti vanhempaan säilyy myös vankeusrangaistuksen aikana. He myös korostavat sitä, että lapsen kokemus tilanteesta on aina hyvin yksilöllinen ja siihen vaikuttavat useat eri tekijät. Vanhemman vankeusrangaistus on usein perheelle eräänlainen kriisi ja lapset saattavat oireilla monella tapaa. Saattaa käydä myös niin, että lapsi kokee tilanteessa paljon suuremman rangaistuksen kuin vankilaan joutuva vanhempi. (Sassi & Huhtimo 2006 4, 31.)

Tutkimusten perusteella voidaan myös päätellä, että rangaistuksen alkuvaihe on lapselle usein kaikkein vaikeinta aikaa. Lapsi tai nuori ei ole vielä tottunut vanhemman poissaoloon ja ilmassa on monia kysymyksiä vanhemman tuomioon liittyen (Karsikas 2006). Lisäksi lapsen täytyy oppia hyväksymään vanhemman vankilassaolon stigma, poissaolon todellisuus sekä konkreettiset muutokset arjessa (Enroos & Pösö & Vierula 2006). Alkuvaiheessa lapsen saattaa myös olla vaikea uskoa tilannetta todeksi ja vaikea hyväksyä oman vanhemman tehneen rikosta (Richards 1992, 10–11). Myös vaikutukset perheen taloudelliseen tilanteeseen sekä muihin arkisiin asioihin ovat usein merkittäviä. Lisäksi vanhemman kotiin paluu saattaa olla lapselle myös raskas ja uuden suhteen

rakentaminen poissaolleeeseen vanhempaan voi viedä aikaa. Lapsi saattaa myös tuntea tätä kohtaan vihaa ja katkeruutta. (Richards 1992, 10–11.)

Amerikkalainen tutkija Denise Johnston (1995) on myös tutkinut vanhemman vankeuden vaikutuksia lapseen ja eritellyt kolme tekijää, jotka ovat läsnä näiden lasten elämässä:

- 1) Lapsen ja toisen vanhemman ero**
- 2) Pitkäkestoinen traumaattinen stressi**
- 3) Huolenpidon ja hoidon laadun vaihdos**

Ensinnäkin lapsi joutuu eroon toisesta vanhemmastaan, joka on saattanut olla hänen pääasiallinen huoltajansa ja he ovat asuneet samassa taloudessa. Vaikka kyseessä olisi vanhempi, joka on jo aikaisemmin asunut lapsesta erillään, muuttaa erossa olo muotoaan, sillä yhteydenpito vaikeutuu ja usein tapaamiset vähenevät huomattavasti. Toiseksi tilanteesta seuraa lapselle pitkäkestoinen ja traumaattinen stressi. Vanhemman vankilaan meno tuo mukanaan useita erilaisia stressitekijöitä ja siihen liittyy myös traumaattisia kokemuksia, jotka vaikuttavat lapsen myöhempään elämään. Kolmanneksi lapsen huolenpidossa ja hoidon laadussa saattaa tapahtua muutoksia. (Johnston 1995.)

Vuokko Karsikas (2006) puolestaan on ”Kovennettu lapsuus – lapsen asema rikostaustaisessa perheessä” seminaarin pohjalta kirjoittamassaan artikkelissaan eritellyt rikoksesta epäilyn, oikeudenkäyntiprosessin ja vankilaan joutumisen vaikutuksia lapselle seuraavasti; oikeudenkäyntiprosessi on lapselle usein psyykkisesti hyvin raskas. Pidätyksen todistaminen ja heitteille jäämisen kokeminen pidätyksen yhteydessä sekä lapsen mahdollinen uhrina olo ovat hyvin traumaattisia kokemuksia, joilla on kauaskantoisia vaikutuksia. Taloudelliset vaikeudet saattavat lisääntyä ja asumisolosuhteissa tapahtuu muutoksia, yhteydenpito on vaikeaa ja tietämättömyys siitä, missä vanhempi on kalvaa lapsen mieltä. Myös vapautumiseen saattaa liittyä uudenlaisia ongelmia ja rikollisuuteen liittyvä sosiaalinen perintö saattaa ennustaa myös lapsen tulevaisuutta.

Aiheesta tehdyissä tutkimuksissa esitetyt vaikutukset ovat pääasiallisesti negatiivisia, mutta toisaalta lapsen kannalta myönteisiä vaikutuksiakaan ei pidä unohtaa. Vankeustuomio saattaa esimerkiksi katkaista pitkään jatkuneen väkivallan ja antaa lapselle mahdollisuuden tavata vanhempansa päihteettömänä. (Karsikas 2006.) Myös Richards (1992) tuo esiin positiivisten vaikutusten ja tunteiden mahdollisuuden verraten tilannetta jälleen myös vanhempien eroon, jossa yhtäläillä pitkään jatkunut lapseen kohdistuva väkivalta tai kaltoinkohtelu saattaa katketa

parisuhteen päättymisen myötä. (Richards 1992, 6-11.)

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessani pyrin selvittämään vanhemman vankeusrangaistuksen vaikutusta lapseen sekä etenkin lapsen kokemuksia ja tunteita liittyen isän tai äidin vankeustuomioon. Olen myös kiinnostunut siitä, minkälaisia sosiaalisia merkityksiä lapset vanhemman vankilassa ololle asettavat ja millaisia konkreettisia vaikutuksia vanhemman vankilassa ololla on lapsen elämään.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Vanhemman vankeusrangaistuksen konkreettiset vaikutukset lapsen kokemana
2. Lapsen vanhemman vankeusrangaistukselle antamat sosiaaliset merkitykset
3. Vanhemman vankeusrangaistuksen lapsessa herättämät tunteet, kokemukset ja odotukset

5.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Olen toteuttanut tutkimukseni laadullisin eli kvalitatiivisin menetelmin, joiden koen soveltuvan oman aiheeni tutkimiseen parhaiten. Laadullisen tutkimuksen avulla pääsen aiheeseeni paljon syvemmälle kuin esimerkiksi kyselyiden tai lomakkeiden avulla, joihin etenkin lasten on usein vaikea vastata kattavasti. Tässä alaluvussa käyn lyhyesti läpi sekä laadullisen tutkimuksen lähtökohtia että tutkimukseni taustalla vaikuttavan hermeneuttis-fenomenologisen tutkimusotteen pääpiirteitä. Myöhemmissä alaluvuissa luon katsauksen lapseen haastattelun kohteena, valitsemaani aineistonkeruumenetelmään, haastattelujen toteuttamiseen käytännössä ja aineiston analyysitapaan sekä lopuksi vielä tutkimukseen liittyviin eettisiin kysymyksiin.

Lähtökohtaisesti laadullinen tutkimus siis pyrkii kuvaamaan jotakin tapahtumaa, antamaan teoreettisesti mielekkään tulkinnan jostakin ilmiöstä tai ymmärtämään tiettyä toimintaa (Eskola & Suoranta 1998, 13–21). Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on toimijoiden näkökulman ymmärtäminen, merkitysten tutkiminen sekä kontekstisidonnaisuus (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48).

Kvalitatiivista tutkimusta verrataan usein kvantitatiiviseen tutkimukseen, ja sen olemusta on myös määritelty lähinnä sen kautta mitä se ei ole (Eskola & Suoranta 1998, 13). Esimerkkinä Eskola ja Suoranta (1998) toteavat, että laadullinen tutkimus voidaan käsittää hypoteesittomana, jolla tarkoitetaan sitä, että tutkijalla ei ole vahvoja ennakko-olettamuksia tutkimuksen tuloksista tai tutkimuskohteesta. Hypoteesittomuudellaan se eroaa kvantitatiivisesta tutkimuksesta, jossa tutkimushypoteesien asettaminen etukäteen on perusteltua (Eskola & Suoranta 1998, 19).

Hypoteesittomuuden lisäksi laadullisella tutkimuksella on monia muitakin tyypillisiä piirteitä. Se voidaan käsittää yksinomaan aineistonkeruumenetelmänä, jossa teksti tuotetaan tutkijasta riippuen tai riippumatta esimerkiksi haastattelujen tai havainnoinnin avulla. Laadulliselle tutkimukselle keskeistä on osallistuvuus sekä aineistolähtöisyys ja tutkimuksessa keskitytään usein varsin pieneen määrään tutkittavia, joita pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Lisäksi laadullista tutkimusta on usein pidetty subjektiivisena tapana tuottaa tietoa ja tutkijan asema on keskeinen koko prosessin ajan. (Eskola & Suoranta 1998, 13–24.) Tutkijan yllättyminen ja oppiminen tutkimusprosessissa ovat myös keskeisessä asemassa käytettäessä laadullisia menetelmiä (Eskola & Suoranta 1998, 20).

Tutkimukseni kohdistuu kokemuksen tulkintaan ja lähestymistapani on fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen pohjautuva. Laadullisten tutkimustapojen moninaistuminen on lisännyt kiinnostusta myös kokemuksen tutkimiseen ihmistieteissä. Kokemuksen tutkimus sijoittuu kuitenkin edelleen ihmistieteiden marginaaliin ja laadullisiksi kutsutut tutkimustavat ovat kokemuksen tutkimuksen kannalta usein epäselviä sekä tutkimuskohteen ymmärtämisen, käsitteellistämisen että metodologian osalta. (Latomaa & Perttula 2005, 9-10.)

Latomaan (2005,133) mukaan kokemuksen tieteellinen tutkimus voi olla psyykkisessä tai henkisessä tajunnallisessa toiminnassa muodostuvien kokemusten tutkimista. Fenomenologisessa erityistieteessä kokemus käsitetään erityiseksi merkityssuhteeksi, joka sisältää toiminnan kohteen sekä tajuavan subjektin ja hänen tajunnallisen toimintansa. Juuri tämä suhde muodostaa kokemuksen rakenteen ja liittyy subjektin ja objektin yhdeksi kokonaisuudeksi. (Latomaa 2005, 116–117.)

Psyyke rakentuu subjektiivisista merkityssuhteista sekä merkityksenannoista. Ihmisen mieli merkitysmaailmana on muun muassa kokemuksia, uskomuksia, ajatuksia, mielipiteitä, käsityksiä ja

arvostuksia, jotka subjektiivisina ovat tutkijalle aistihavainnon tavoittamattomissa. Mieltä voidaan tutkia vain, jos tutkittava kertoo tai muulla tavoin ilmaisee kokemuksiaan, ja psyyken tapahtumia tavoitetaan vain niiden ilmausten merkityssisällön ymmärtämisen kautta. (Latomaa 2005, 17.)

Tutkimusaineistona kokemuksen tutkimisessa on tyypillisesti tekstimuotoon saatettu tutkimusaineisto. Jos tekstimuotoon saattaminen ei ole mahdollista, itse aineisto voi olla tutkimuksen kohteena. Tekstistä etsitään tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisiä merkityksenantoja, merkityssuhteita, kokonaisuuksia, yksiköitä tai tärkeitä ilmauksia. Erona on se, käytetäänkö näiden merkityksenantojen tunnistamisessa esiyymmärrystä vai lähdetäänkö liikkeelle ilman ennakkokäsityksiä, sekä ryhmitelläänkö löydetyt merkityksenannot temattisesti vai ei. (Latomaa 2005, 41.)

Kokemuksen empiiristä tutkimusta edeltää aina tutkijan kiinnostus toisen ihmisen kokemuksiin sekä halu ymmärtää tutkittavien elämäntilannetta. Tämän jälkeen tutkijan on luonnollisesti löydettävä ihmisiä, joiden elämäntilanne vastaa tutkijan kiinnostuksen kohdetta. (Latomaa 2005,136–137.)

5.3 Lapsi haastateltavana

Lasten haastattelua käytetään tiedonhankintamenetelmänä muun muassa kasvatustieteissä, psykologiassa sekä sosiaalitieteissä, jossa haastattelulla sinällään on pitkät perinteet laadullisessa tutkimuksessa. (Eskola & Suoranta 1998, 86–88). Käytettäessä lasten haastattelua aineiston keruun menetelmänä on yleensä keskitytty pohtimaan, tuottavatko lapset tutkimuksen kannalta luotettavaa tietoa ja millä tavalla. (Kirmanen 1999, 198–199). Lasten tuottama tieto itseään koskevissa asioissa on nähty niukemmaksi ja epävarmemmaksi kuin aikuisten ja etenkin lasten vanhempien tuottama tieto, jota on pidetty objektiivisena ja luotettavana. (Ritala-Koskinen 2001,147). Tutkimukseni luvussa kaksi toin esiin yhteiskuntatieteelliseen lapsuustutkimukseen liittyvää keskustelua, jonka piirissä näitä kysymyksiä on pohdittu laajasti.

Lapsuustutkimuksen suosion kasvu on tuottanut lisää tutkimuksia, joissa lapsia on haastateltu ja se on muuttanut käsitystä lapsista tiedon tuottajina. (Ritala-Koskinen 2001, 147). Lasten haastattelemiseen liittyy kuitenkin monia erityispiirteitä ja se koetaan yleisesti ottaen haastavaksi aineiston keruu menetelmäksi. (Eskola & Suoranta 1998, 86–88.) Lasta havainnoidessa tai

haastateltaessa tutkijan on nähty tarvitsevan erityisiä taitoja lasten kanssa toimimiseen. (Ritala-Koskinen 2001, 152.) Puhuttaessa lasten haastattelusta tulee ottaa huomioon, että haastateltavien lasten ikähaarukka saattaa vaihdella muutaman vuoden ikäisen ja kahdeksantoista ikävuoden välillä. Lapsen iästä riippuen tutkijan tulee ottaa huomioon erilaisia seikkoja haastattelutilanteessa. Myös omat haastateltavani olivat hyvin eri-ikäisiä, mikä aiheutti jonkin verran pohdintaa esimerkiksi tutkimuskysymyksiä laatiessani.

Pienten lasten kohdalla on helppo tunnistaa useita tekijöitä, jotka vaikuttavat heikentävästi lasten haastattelujen laatuun ja vaikeuttavat haastattelutilanteita. Usein korostetaan esimerkiksi lasten johdateltavuutta sekä lasten kielellisiä ja kognitiivisia vajavuuksia. (Kirmanen 1999, 198–199.) Lapsi eroaa aikuisesta tutkimuskohteena usealla eri tavalla ja on olemassa lukuisia seikkoja, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi suhde lapsen ja haastateltavan välillä muotoutuu. Lapsen ajattelu on hyvin konkreettista, eikä siihen sisälly abstraktin ajattelun tuottamaa etäisyyttä. Pieni lapsi ei myöskään kykene kuvaamaan tunteitaan ja kokemuksiaan yhtä taidokkaasti kuin aikuinen, eivätkä aikuisille tutut sanat välttämättä kuulu hänen sanavarastoonsa. Lapset voivat myös tulkita käsitteitä eri tavalla kuin aikuiset ja lapset saattavat ymmärtää puheena olevan asian eri tavalla kuin haastattelija, mutta kuitenkin ”oikealla” tavalla. (Kirmanen 1999, 199–200.) Tutkimukseeni liittyviä haastatteluja tehdessäni kiinnitin erityistä huomiota siihen, että lapset ja nuoret ymmärsivät mitä kysymykselläni tarkoitan ja tietoisesti vältin käyttämästä sellaisia sanoja tai käsitteitä, joita heidän saattaisi olla vaikea ymmärtää. Korostin myös sitä, että kysymyksiini ei ole olemassa oikeita vastauksia vaan kaikki mitä he kertovat on merkityksellistä. Haastattelujen yhteydessä jouduin jonkin verran haastateltavan pyynnöstä täsmentämään kysymyksiäni ja muutamia sellaisia tilanteita syntyi, että lapsi tai nuori ei tavoittanut sitä, mitä olin kysymässä vaan pyysi minulta selvennystä asiaan.

Hirsjärvi ja Hurme (2008) ovat kirjassaan soveltaneet Anderssonin (1998) huomioita lasten haastattelemisesta ja koonneet ne taulukoksi. Sen lisäksi, että kaikki tutkijan käyttämät käsitteet eivät välttämättä ole lapselle tuttuja, käsitteitä on usein myös avattava konkreettisemmaksi ja tutkijan on varmistettava, että lapsi ymmärtää kysymykset kokonaisuudessaan. Haastattelijan tulee lisäksi olla kiinnostunut kaikesta mitä lapsi tilanteessa kertoo vaikka vastaukset toisinaan olisivatkin pitkiä ja aiheeseen täysin liittymättömiä. Lapsen mielenkiinto haastattelutilanteessa saattaa lopahtaa, mikäli hän kokee haastattelijan turhautumisen tilanteeseen. Lasta ei myöskään saa haastattelutilanteessa painostaa ”oikeanlaisten” vastausten saamiseksi tai ylipäättään vastaamaan, mikäli lapsi selvästi ahdistuu tilanteesta. Haastattelijan tulee aina säilyttää tutkijan rooli ja

vaikeistakaan asioista puhuttaessa tutkija ei saa näyttää mahdollista järkytystään lapsen vastauksista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 130–131.)

Nuoria haastatellessa on tärkeää saada heidät motivoitumaan haastatteluun. Tämä saattaa usein olla vaikeaa, koska ikävaiheelle tyypillistä on etäännyminen aikuisten maailmasta, jolloin nuoret eivät välttämättä halua että heidän asioitaan udellaan. Nuoren täytyy kokea, että hänestä ja hänen mielipiteestään todella ollaan kiinnostuneita ja saada hänet ikään kuin tutkimusapuriksi tutkimusprosessiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 132–133.) Nuoren kanssa on myös hyvin tärkeä keskustella suoraan, eikä kysyä jotakin nuoreen itseensä liittyvää asiaa vanhemmilta tai joissain tilanteissa esimerkiksi viranomaisilta ikään kuin nuoren ohitse. Ohi puhuminen vähentää nuoren tunnetta siitä, että hän kykenee tuottamaan tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa ja hänen tuottamaansa tietoon luotetaan. Haastattelun onnistumisen kannalta olisi myös tärkeää tavata nuorta kahdenkesken, jotta vanhemman läsnäolo ei vaikuta nuoren vastauksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 132–133.)

Koen onnistuneeni haastattelutilanteissa kaiken kaikkiaan hyvin ja myös haastateltavat antoivat niistä myönteistä palautetta. Eräs haastattelemani nuori oli haastattelutilanteen alussa ahdistuneen ja jopa vihaisen oloinen, vaikka hän itse oli halunnut osallistua haastattelun tekemiseen. Olin jo valmistautunut keskeyttämään haastattelutilanteen, jotta hän ei ahdistuisi tilanteesta enempää ja kysyin häneltä mielipidettä haastattelun perumiseen. Nuori pohti asiaa hetken ja avasi sen jälkeen keskustelun siitä, että häntä oli ahdistanut tilanteeseen tuleminen koska oli ymmärtänyt minun olevan sosiaalityöntekijä. Tällä nuorella ajatukset sosiaalityöntekijöihin liittyen olivat hyvin kielteisiä ja taustalla oli katkeria kokemuksia huostaanottoon liittyen. Keskustelimme asiasta ja roolistani tutkijana, jonka jälkeen nuoren toiveesta päädyimme toteuttamaan haastattelun ennalta sovittuun mukaisesti.

5.4 Teemahaastattelu

Tutkimusaineiston keruumenetelmän käytön tulee olla perusteltua ja sen soveltuvuutta oman tutkimusongelman ratkaisuun tulee pohtia. Tutkimuksessa valittavana on erilaisten haastattelumenetelmien lisäksi useita erilaisia vaihtoehtoja aina havainnoinnista lomakekyselyyn. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34.) Omassa tutkimuksessani käytän haastatteluja aineiston keräämiseen, sillä koen sen mielekkäimmäksi tutkimukseni aiheen kannalta. Haastattelujen avulla minun oli mahdollista kerätä tutkimusongelmani kannalta oleellista tietoa ja saada monipuolisesti esiin lasten

ja nuorten kokemuksia aiheeseen liittyen. Haastattelutilanteessa oli mahdollista myös tarkentaa ja syventää esiin nousseita teemoja, mikä taas esimerkiksi kirjoitetun aineiston pohjalta olisi ollut haasteellista.

Haastattelun avulla tutkijan on mahdollista välittää kuvaa haastateltavan tunteista, kokemuksista ja ajatuksista (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41). Haastattelu voidaan määritellä keskusteluksi, jolla on ennalta suunniteltu tarkoitus ja joka etenee pitkälti haastattelijan ehdoilla (Eskola & Vastamäki 2001, 25). Eskolan ja Vastamäen (2001) mukaan haastattelun perusideana on saada haluttua tietoa kysymällä sitä ihmiseltä, jolla sitä voidaan olettaa olevan. Heidän mukaansa kyseessä on eräänlainen keskustelu ja vuorovaikutustilanne, jossa haastattelijä pyrkii saamaan selville häntä kiinnostavat asiat. (Eskola & Vastamäki 2001, 25)

Haastattelutyyppeiden nimityksiä ja jakoja on useita erilaisia. Haastattelutyypit voidaan jaotella ottamalla huomioon kysymysten muotoilun kiinteyden aste ja se, miten paljon haastattelijä jäsentää haastattelutilannetta. (Eskola & Suoranta 1998, 87.) Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan haastattelut voidaan jakaa neljää eri tyyppiin: Avoin haastattelu, teemahaastattelu, strukturoitu- ja puolistrukturoitu haastattelu. Avoimessa haastattelussa tilanne muistuttaa kaikkein eniten tavallista keskustelua ja täysin strukturoitu haastattelu käsitetään lomakehaastatteluksi valmiine vastausvaihtoehtoineen (Eskola & Suoranta 1998, 87). Puolistrukturoitu haastattelu on menetelmä, joka soveltuu hyvin tilanteisiin, joissa tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet tai tutkitaan ilmiötä, josta haastateltavat eivät ole päivittäin tottuneet keskustelemaan (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 47). Teemahaastattelun voidaan nähdä läheisesti liittyvän puolistrukturoituun menetelmään, joskin se nykytutkimuksen valossa erotetaan omaksi tyyppikseen (Eskola & Suoranta 1998, 86–87). Tutkimusotteeni ollessa hermeneuttis-fenomenologinen, ihanteellisin aineistonkeruu menetelmä olisi mahdollisimman avoin haastattelu. Olen kuitenkin valinnut puolistrukturoidun teemahaastattelun, joten en näin ollen voi julistautua puhtaasti hermeneuttis-fenomenologisen koulukunnan edustajaksi.

Teemahaastattelussa haastattelun teemat eli aihepiirit ovat tiedossa, mutta menetelmästä puuttuu kuitenkin strukturoidulle haastattelulle tunnusomainen kysymysten tarkka muoto ja järjestys (Eskola & Suoranta, 1998, 87). Teemahaastattelussa tutkija tietää, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen ja selviteltyt alustavasti tutkittavan ilmiön tärkeitä rakenteita ja kokonaisuutta. Tämän sisällön- tai tilanne analyysin avulla tutkija on päätenyt tiettyihin oletuksiin tilanteen määrävien piirteiden seurauksista tutkittaville. Analyysinsa perusteella tutkija kehittää

haastattelurungon, jonka jälkeen haastattelu suunnataan tutkittavien subjektiivisiin kokemuksiin tilanteesta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47.)

Haastattelurunko ei sisällä yksityiskohtaista kysymysluetteloa vaan teema-alueuuttelon, joihin haastattelukysymykset kohdistuvat. Haastattelutilanteessa teemarunko toimii haastattelijan muistilistana ja keskustelua ohjaavana kiintopisteenä. Teema-alueiden tulee olla niin väljiä, että ilmiöön sisältyvä moninaisuus paljastuu mahdollisimman hyvin. Usein yhdestä teemasta viriää useita kysymyksiä ja haastattelijä voi syventää keskustelua niin pitkälle kuin tilanteeseen nähden on mahdollista. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 66–67.)

Rakensin oman haastattelurunkoni siten, että se koostui kuudesta eri pääteemasta. Haastattelun aluksi olen kerännyt haastateltaviltani taustatiedot, joilla tarkoitan tässä yhteydessä haastateltavan nuoren tai lapsen ikää, asumisjärjestelyjä, asuinpaikkaa sekä vanhemman vankeusrangaistukseen liittyviä tietoja kuten esimerkiksi rangaistuksen pituutta. Toisena teemana olivat vankeusrangaistuksen aiheuttamat konkreettiset vaikutukset kuten arjen muuttuminen, yhteydenpito vanhempaan sekä oma elämäntilanne. Kolmas teema käsitti vanhemman vankeusrangaistuksen alkuvaiheen ja siihen mahdollisesti liittyvän kriisin. Kolmannen teeman alla kysyin myös siitä, onko haastateltava joutunut salaamaan tai valehtelemaan vanhemman vankeuteen liittyviä asioita. Neljäs teemani käsitteli tunteita, kuten pelkoa, häpeää tai vihaa. Viidenneksi teemaksi olin valinnut myönteiset vaikutukset, erottaen ne selkeästi omaksi ryhmäkseen. Kuudentena teemana minulla oli ennakkoluulot sekä leimautuminen ja viimeisenä eli seitsemäntenä teemana viranomaiset ja vankila tapaamispaikkana.

Teemahaastattelun etuna on kysymysten avoimuus, vastaaja voi halutessaan puhua hyvin vapaamuotoisesti, jolloin kerätty materiaali edustaa vastaajan puhetta itsessään. Lisäksi ennalta määritellyt teemat takaavat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa käsitellään ainakin jossain määrin samoja asioita. Valmiit teemat myös muodostavat kehikon, joiden avulla aineistoa on helpompi lähestyä sen analysointi vaiheessa. (Eskola & Suoranta 1998, 88.)

Haastattelun onnistumisessa on pitkälti kyse siitä, syntykö haastattelijan ja haastateltavan välille luottamuksellinen suhde. Luottamuksen syntyminen on elinehto sille, että haastateltava tuo tunteuksiaan esiin avoimesti ja rehellisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 94.) Yksi olennainen tekijä haastattelun onnistumisen kannalta on myös haastattelupaikan valinta. Vaihtoehtoja on useita ja haastattelu voidaan toteuttaa esimerkiksi haastateltavan kotona, koulussa tai jossakin muussa

julkisessa tilassa, työpaikalla tai jossakin vapaamuotoisemmassa paikassa kuten kahvilassa. Haastattelutilannetta suunniteltaessa olisi hyvä ottaa huomioon haastateltavan näkökulma. Eskolan ja Vastamäen (2001) mukaan haastattelulla on suurempi todennäköisyys onnistua, mikäli se toteutetaan haastateltavan kotikentällä, esimerkiksi kotona. Toisaalta haastattelijan saattaa olla vaikea eristää tilanteesta erilaisia häiriötekijöitä kuten muita perheenjäseniä. (Eskolan & Vastamäen 2001, 28–29)

5.5 Haastattelujen toteuttaminen

Tutkielmassa kiinnostukseni kohdistuu lapsiin ja nuoriin, joilla on omakohtaisia kokemuksia vanhemman vankilassa olosta. Luonnollisesti pyrin siis etsimään tähän kohderyhmään sopivia haastateltavia tutkimukseni toteuttamiseksi. Aineiston keräämiseksi olen haastatellut yhteensä yhdeksää vankilassa haastattelun teko hetkellä tai aikaisemmin olleen vanhemman lasta. Tutkimuksessani lapsella tarkoitetaan vangin biologista lasta, ja iän perusteella olen rajannut haastateltavat alle 18-vuotiaisiin kuitenkin vähintään 12- vuotta täyttäneisiin lapsiin. Tutkimukseni yhteydessä puhun sekä lapsista että nuorista haastateltavien melko suuren ikäjakauman vuoksi. Oman jäsenyykseni mukaan alle 14-vuotias on vielä lapsi ja sitä vanhemmista käytän nuoren käsitettä. Haastateltavia etsiessäni en rajannut vanhemman sukupuolta naiseen tai mieheen vaan toivoin saavani haastateltaviksi sekä vanki-äitien että vanki-isien lapsia. Seitsemän haastateltavan vanhemmasta äiti oli tai oli ollut vankilassa ja kahden kohdalla isä. Vanhemman vankeusrangaistuksen pituudella tai tuomioon johtaneella rikoksella ei tutkimukseni kannalta ollut merkitystä. Haastattelemieni lasten vanhemmilla oli taustalla hyvin erityyppisiä rikoksia ja tuomioiden pituudet vaihtelivat huomattavasti muutaman kuukauden vankilassaolosta useiden vuosien pituisiin tuomioihin.

Tutkimukseeni sopivia haastateltavia etsin useiden eri tahojen kautta, hyödyntämällä jo olemassa olevia kontakteja sekä selvittämällä tahoja, joiden kautta kohderyhmään sopivia lapsia ja nuoria parhaiten tavoittaisi. Heti tutkimusprosessin alussa oli selvää, että aloittaisin haastateltavien etsimisen vankiloiden kautta ja myöhemmin laajentaisin etsintää myös muille tahoille, mikäli haastateltavia ei vankiloiden kautta löytyisi tarpeeksi. Pro gradussa olen myös hyödyntänyt kahta jo aikaisemmin kandidaatin tutkielmaa varten keräämääni haastattelua.

Olen hakenut tutkielmaani varten virallisen tutkimusluvan Rikosseuraamuslaitokselta, jonne jätin hakemuksen keväällä 2010. Tutkimuslupa mahdollisti yhteistyön valitsemieni vankiloiden ja heidän

nimeämiensä yhteyshenkilöiden välillä. Tutkimuslupa myönnettiin muutaman kuukauden sisällä hakemuksesta. Haastattelujen puitteissa olin yhteydessä kolmeen Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella sijaitsevaan vankilaan, joista kaksi lupautui aikarajojeni puitteissa avustamaan haastateltavien etsimisessä. Vankiloiden yhteyshenkilöt kartoittivat kukin omasta vankilastaan tutkimukseni kohderyhmään sopivien lasten vanhempia ja tiedustelivat lapsen sekä huoltajien mielipidettä haastatteluun osallistumiseen. Käytännön järjestelyistä sovin yhteyshenkilön tai suoraan lapsen tai tämän huoltajan kanssa, riippuen siitä, kuinka haastattelut käytännössä toteutettiin. Vankiloiden lisäksi lähestyin myös vankien ja heidän omaistensa parissa toimivia yhdistyksiä Vankien omaiset ry:tä sekä Kriminaalihuollon tukisäätiötä. Näiden kautta en kuitenkaan valitettavasti saanut toteutettua yhtään haastattelua. Molemmat yhdistykset kuitenkin tiedottivat tutkimuksestani jäsenilleen ja kartoittivat asiakasperheistään tutkimukseeni sopivia haastateltavia.

Kaksi haastateltavistani olen saanut muutoin kuin vankiloiden kautta, he ovat löytyneet omien verkostojeni kautta. Myös nämä haastattelut on toteutettu hyvien eettisten periaatteiden mukaisesti. Heidän kohdallaan olen kuitenkin poikennut Rikosseuraamuslaitoksen asettamista rajoista haastateltavien iän suhteen, toinen lapsista on iältään 11-vuotias ja toinen 10-vuotias.

Jo kandidaatin tutkielmaa tehdessäni koin haastateltavien etsimisen yhdeksi tutkimukseni haastavimmaksi osuudeksi ja tämä osoittautui todeksi jälleen myös tämän pro gradun kohdalla. Aiheen arkaluontoisuuden ja osittain myös kohderyhmän erityisyyden vuoksi oman lapsen haastatteluun suostuvia vanhempia oli hyvin vaikea löytää. Vanhemman suostumuksen lisäksi myös lapsi piti saada innostumaan haastattelusta, joten haaste haastattelun toteutumista ajatellen oli kaksinkertainen. Haastattelujen keräämiseen kului yhteensä noin puolitoista vuotta, ensimmäiset kaksi haastattelua tein kandidaatin tutkielmaani varten kevättalvella 2008 ja viimeiset pro gradu vaiheen haastattelut kesällä 2010.

Haastatteluja on siis yhteensä yhdeksän. Haastateltavan iän lisäksi en tutkimuksessani kerro heistä muita taustatietoja, jotta haastateltavien anonymiteetti on varma. Kirjoitetussa analyysissä käytän kaikista haastateltavista ainoastaan merkintää tyttö (T) tai poika (P), jotta lukija ei voi päätellä mikä kommentista on kunkin haastateltavan sanomaa ja näin ollen yhdistää sitaateista kenenkään haastateltavan kokonaista tarinaa ja mahdollisesti tätä kautta tunnistaa häntä. Alle olen luetellut haastateltavat iän ja sukupuolen mukaan.

1. Tyttö 10 vuotta
2. Tyttö 11 vuotta
3. Poika 12 vuotta
4. Poika 14 vuotta
5. Tyttö 14 vuotta
6. Tyttö 14 vuotta
7. Poika 15 vuotta
8. Poika 16 vuotta
9. Poika 17 vuotta

Valmistauduin haastattelutilanteisiin huolellisesti ja panostin haastateltavan lapsen tai nuoren aitoon kohtaamiseen. Kaikki haastattelut onnistuivat hyvin ja olen keräämääni aineistoon todella tyytyväinen. Ennen nauhoituksen aloittamista kerroin haastateltavalle hiukan itsestäni ja tutkimukseen liittyvistä yksityiskohdista haastateltavan ikätason mukaisesti. Lopuksi annoin heille mahdollisuuden esittää kysymyksiä tai keskustella mahdollisesti mieltä askarruttamaan jääneistä asioista. Haastattelutilanteet kestivät tunnista puoleentoista tuntiin. Kaksi lasta tapasin heidän omassa kodissaan vanhemman toiveesta. Haastattelut toteutettiin lapsen omassa huoneessa, vanhemman ollessa muualla asunnossa. Kaksi nuorta tapasin heidän asuinpaikkakuntansa kirjastossa, josta olin varannut sopivan, rauhallisen tilan etukäteen. Yhden nuoren haastattelu tapahtui lastensuojelulaitoksessa, jossa hän haastattelun tekohetkellä asui. Tämän haastattelun ajankohdasta ja nuoren tapaamisesta sovin vanhemman ja nuoren lisäksi laitoksen johtajan kanssa. Loput haastatteluista toteutin vankilassa tapahtuvien tapaamisten yhteydessä. Ajankohdan sovin vankilan yhteyshenkilön välityksellä jo ennalta tiedossa olevien perhetapaamisten aikataulujen puitteissa. Haastattelut tehtiin perhetapaamisiin tarkoitetuissa tiloissa kahdenkesken nuoren tai lapsen kanssa.

Haastateltavat kertoivat kokemuksiaan avoimesti ja monen kohdalla minulle tutkijana välittyi tunne siitä, että puhuminen asiasta koettiin jollain tapaa tarpeelliseksi ja myös tilaisuudeksi purkaa tilanteen aiheuttamia tunteita. Haastattelujen jälkeen litteroin aineiston ja tuhosin nauhoitteet. Litteroituja sivuja kertyi yhteensä 40.

5.6 Haastattelujen analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysin on tarkoitus tuottaa uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä sekä jäsentää aineistoa. Analyysivaiheessa aineisto pyritään tiivistämään ja kasvattamaan sen informaatioarvoa. (Eskola & Suoranta 1998, 138.) Aineistoa voidaan lähestyä esimerkiksi tematisoinnin avulla, nostamalla aineistosta esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja, jolloin on mahdollisuus vertailla tiettyjen teemojen ilmenemistä ja esiintymistä. Aineistosta poimitaan esiin sen sisältämät keskeiset aiheet ja sitaatit jäsenellään teemoittain. (Eskola & Suoranta 1998, 175–176.)

Aineiston analyysitapa riippuu pitkälti siitä, mitä aineistolta haluaa ja mihin sillä etsii vastausta. Teemoittelu on usein sopiva analysointitapa käytännöllisten tutkimusongelmien ratkaisemiseksi ja onnistuakseen teemoittelu vaatii empirian ja teorian vuorovaikutusta siten, että ne tutkimustekstissä lomittuvat toisiinsa. Pelkät teemoittain järjestetyt sitaatit eivät osoita kovin pitkälle menevää analyysia tai johtopäätöksiä. (Eskola & Suoranta 1998, 176.)

Tässä tutkimuksessa olen analysoinut aineistoa nimenomaan teemoittelun avulla, nostaan esiin kolme erilaista pääteemaa, jotka mukailevat asettamiani tutkimuskysymyksiä. Näiden pääteemojen alle olen koonnut alateemoja kunkin aihealueen mukaisesti. Analyysini on sisällöllisesti aineistosidonnainen, mutta sen ohella olen etsinyt tutkimukseni teoreettisesta osuudesta vahvistusta aineiston pohjalta tehdyille havainnoille. Eskolan (2001) mukaan noudattamaani aineisto- ja teorialähtöisen välimaastoon sijoittuvaa tutkimusta voidaan kutsua teoriasidonnaiseksi tutkimukseksi.

Lähtiessäni teemoittelemaan aineistoa luin sen aluksi useaan kertaan läpi pyrkimyksenäni muodostaa siitä jonkinlainen kokonaiskuva. Tämän jälkeen ryhdyin teemoittelemaan aineistoa systemaattisemmin lähtökohtanani haastattelurungossa esiintyneet kuusi pääteemaa, joiden pohjalta lopulta yhdistin kolme yläteemaa. Näiden haastattelurunkoon pohjautuvien teemojen lisäksi aineistosta nousi esiin myös muita mielenkiintoisia aihealueita, jotka osaltaan muokkasivat teemoittelun jäsentymistä. Pääteemojen hahmottelemisen jälkeen kokosin kunkin pääteeman alle jokaiseen aihealueeseen läheisesti liittyviä alateemoja. Analyysini ensimmäiseksi pääteemaksi olen valinnut vanhemman vankeusrangaistuksen konkreettiset vaikutukset, jonka alaluvuissa nostan

esille rangaistuksen alkuvaiheeseen, tapaamisiin sekä asumisen ja huolenpidon muutoksiin liittyvät teemat. Toisena yläteemana ovat erilaiset sosiaaliset merkitykset, joka jakautuu salaamista ja valehtelua sekä leimautumista ja kiusaamista koskeviksi alaluvuiksi. Sosiaalisten merkitysten alle olen nostanut myös erillisiksi teemoiksi vankilaan ja vankilanhenkilökuntaan liittyvät vastaukset. Viimeisenä suurempana kokonaisuutena ovat lapsen kokemukseen ja tunteisiin liittyvät teemat, joita ovat viha ja pelko, suru ja ikävä, myönteiset kokemukset, kokemus itsessään sekä myös tulevaisuuteen liittyvät odotukset ja ajatukset.

5.7 Eettiset kysymykset

Tutkimukseen liittyy aina eettisiä ratkaisuja ja eettisyyden huomioon ottaminen on hyvin tärkeää etenkin inhimillistä toimintaa tutkivassa tieteessä (Vehviläinen & Julkunen 1997, 27–31). Tässä tutkimuksessa eettiset kysymykset painottuvat jo haastateltavien etsimisessä, mutta ovat olleet merkittävä osa koko tutkimuksen toteuttamista. Paneudun seuraavassa lyhyesti oman tutkimukseni kannalta merkityksellisempiin eettisiin kysymyksiin.

Tunnistettavuuteen liittyvät seikat ovat ehkä yksi tärkeimmistä eettisyyteen liittyvistä asioista tutkimuksenteon kannalta. Tutkittaville on taattava, ettei heitä koskevia tietoja voida käyttää heidän vahingokseen ja myös heidän anonymiteettinsä on säilytettävä siten, ettei yksittäistä tutkittavaa ole mahdollistaa tunnistaa lopullisesta raportista. Tämä korostuu etenkin laadullisessa tutkimuksessa, jossa tutkittavia on usein vähän, ja erityisesti käytettäessä suoria lainauksia tai tehtäessä yksityiskohtaisia analyysyjä. (Eskola & Suoranta 1998, s. 52–60.) Tutkimuksessani olen pyrkinyt säilyttämään tutkittavien anonymiteetin siten, että heitä on mahdoton tunnistaa lopullisesta tekstistä. En kerro tutkimuksessani mitään yksityiskohtaista tietoa haastateltavista kuten asuinpaikkakuntaa tai sijoituspaikkaa. En myöskään ole keksinyt haastatelluille korvaavia nimiä vaan käytän heistä ainoastaan merkintää T (tyttö) tai P (poika), jotta sitaattien yhdistäminen vaikeutuisi. Lähtökohtana on suojata tutkittavia mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta, joita heidän tunnistamisensa saisi aikaan. Tunnistamattomuuden korostaminen haastateltaville on usein myös edellytys rehellisten vastausten saamiseksi sekä osallistuvuuden lisäämiseksi (Kuula 2006, 201). Haastattelujen alussa kerroin tunnistettavuuteen liittyvistä asioista jokaiselle haastateltavalle heidän ikätasonsa mukaisesti.

Hyviin eettisiin käytäntöihin kuuluu myös se, että tutkijan täytyy sopia tutkimusorganisaation kanssa tutkimusluvan saamisesta. Lupien liittäminen raporttiin täytyy kuitenkin harkita tarkasti,

sillä tutkimuksen aineisto on mahdollisesti kerätty vain yhdestä paikasta ja muutamalta henkilöltä, jolloin tutkittavat saatetaan tunnistaa. (Vehviläinen & Julkunen 1997, 27–31.). Minimoidakseni tunnistettavuuteen liittyvät riskit en ole liittänyt Rikosseuraamuslaitokselta saamaani tutkimuslupaa tähän lopulliseen työhön. Haastateltavia ja heidän huoltajiansa lähestyessäni kerroin tutkimusluvasta, sen sisällöstä ja heidän mahdollisuudestaan tutustua siihen halutessaan.

Lasten tutkimiseen liittyy useita erityisiä eettisiä kysymyksiä, jotka tulee ottaa huomioon tutkimuksen teon eri vaiheissa. Olennaisimpana varmasti se kuka saa päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen? Lapsen osallistumisesta tutkimukseen ei ole olemassa erillistä lakia tai säädöstä, jonka puitteissa kysymystä voitaisiin pohtia yksiselitteisesti. Suomen perustuslaissa säädetään (731/1999) lasten tasa-arvoisesta kohtelusta ja oikeudesta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Toisaalta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain nojalla huoltajalla on oikeus päättää lasta koskevista asioista. Luvan kysyminen lapsen huoltajalta on siis viime kädessä aina tutkijan harkittavissa, joskin useat tutkimuseettiset periaatteet puoltavat luvan kysymistä joka tilanteessa. (<http://www.uta.fi/tutkimus/etiikka/periaatteet/itsem.html>.) Jossain määrin on myös vakiintunut käytäntö, jonka mukaan lasten tutkimussuostumuksen pyytämisessä tulee soveltaa sekä lastensuojelulakia että tutkimuseettisiä periaatteita. Lastensuojelulain mukaan 12 vuotta täyttäneen lapsen mielipidettä on kuultava ja häntä voidaan pitää kykenevänä päättämään tutkimukseen osallistumisesta. Lääketiedettä lukuun ottamatta ei suomessa ole myöskään asetettu ikärajoja lapsen tutkimukseen osallistumiselle. (Kuula 2006, 150–152.) Oman tutkimusaineistoni keräämiseen vaikuttivat kolme tekijää. Ensiksikin Rikosseuraamuslaitoksen myöntämä tutkimuslupa rajasi vankiloiden kautta etsittävien haastateltavien ikärajan 12 vuotta täyttäneisiin tai sitä vanhempiin lapsiin ja nuoriin. Toiseksi, koska kyseessä oli aihe, jonka tutkimuskohteena oleviin lapsiin sain yhteyden ainoastaan heidän huoltajiensa välityksellä tuli minun ensin saada heidän suostumuksensa lapsen osallistumisesta haastatteluun. Kolmanneksi yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen viitekehukseen nojautuen katsoin lapsen tai nuoren itsensä viimekädessä olevan kykeneväinen ilmaisemaan halukkuutensa tutkimukseen osallistumisesta ja tätä toivetta halusin ensisijaisesti kunnioittaa. Vaikka vanhempi olisikin antanut suostumuksensa lapsen osallistumiselle, mutta lapsi itse ei olisi halukas, en olisi lähtenyt toteuttamaan haastattelua.

Lasten haastattelujen kohdalla tulee myös pohtia, mitä haastattelija voi lapsilta kysyä ja mikä on haastattelijan vastuu lapsista. Erityisesti näihin seikkoihin tulee kiinnittää huomiota silloin, kun tutkimuskohteena ovat lapsen elämään läheisesti liittyvät sosiaaliset ongelmat. (Ritala-Koskinen 2001, 159.) Haastatteluja tehdessäni pyrin havainnoimaan lapsen tai nuoren suhtautumista

esittämiini kysymyksiin. Mikäli jokin aihepiiri tuntui aiheuttavan haastateltavassa ahdistusta tai selvästi koin, että asiasta puhuminen on vaikeaa, en jatkanut aiheesta enempää vaan siirryin eteenpäin. Vaikka lopuksi annoin vielä tilaisuuden kysyä mieltä askarruttavista asioista tai purkaa haastattelun herättämiä tunteita, jäin kuitenkin pohtimaan lasten ja nuorten mielissä mahdollisesti myöhemmin herääviä kysymyksiä ja ajatuksia haastatteluihin liittyen. Kovinkaan moni ei ollut haastattelua ennen puhunut aiheen heissä herättämistä tunteista tai ajatuksista, joten niiden läpikäyminen varmasti nostatti pintaan hyvinkin vahvoja tunteita.

Tutkimuksen teon eettiset kysymykset liittyvät tunnistettavuuden sekä tutkimusluvan ja tutkimusaineiston keruun lisäksi muun muassa tutkimuksesta tiedottamiseen sekä tutkimuskohteen hyväksikäyttöön (Eskola & Suoranta 1998, 52–53). Tutkimusluvan myöntäjän sekä haastateltavien etsimisessä mukana olleiden vankiloiden lisäksi olen luvannut jokaiselle tutkimukseeni osallistuneelle nuorelle oman kappaleen valmiista työstä heidän niin halutessaan.

6. TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Konkreettiset vaikutukset

6.1.1 Rangaistuksen alkuvaihe ja lapselle kertominen

Rangaistuksen alkuvaihe nousi haastattelujeni pohjalta tietyllä tavalla kriittiseksi ajanjaksoksi lähes jokaisen lapsen ja nuoren kohdalla. Myös tutkimukset ovat osittaneet sen olevan merkityksellinen vaihe ja antavan suuntaa sille kuinka lapsi tai nuori tilanteesta myöhemmin selviytyy. (Richards 1992; Karsikas 2006.) Haastattelemieni nuorten tunnelmat alkuvaiheeseen ja tiedon saamiseen liittyen olivat hyvin erilaisia, riippuen paljon kunkin nuoren sen hetkisestä elämäntilanteesta sekä perheen historiasta. Analyysini ensimmäisessä osuudessa käyn läpi näitä tuntemuksia ja kokemuksia. Lisäksi kerron siitä kuinka paljon nuoret keskustelivat asiasta oman vanhemman tai muiden läheisten kanssa, ja kuinka hyvin nuoret olivat perillä asioiden todellisesta tilanteesta.

Kuten Rutterin (1990) tekemässä tunneprosessiin liittyvässä jaottelussa alussa päällimmäisenä tunteena saattoi olla epäusko tai järkytys etenkin silloin, kun vanhempi joutui vankilaan ensimmäistä kertaa. Useat haastattelemanuoret kertoivat, että eivät aluksi voineet uskoa oman vanhemman tehneen rikosta ja joutuvan vankilaan.

”Joo sit ku mä tajusin, et se on oikeesti tehny jotain, ku emmä aluks uskonu ku se on sentään mun äiti.” T

Ne lapset ja nuoret joiden vanhemmalla takana oli jo entuudestaan vankeustuomioita suhtautuivat tietoon uudesta rangaistuksesta usein rauhallisemmin, ja vahvimpana tunteena saattoi olla pettymys varsinaisen järkytyksen tai pelon sijaan. Nämä nuoret ilmaisivat usein myös tottuneensa vastaaviin uutisiin, etenkin jos perheen epävakaa tilanne oli kestänyt jo pidemmän aikaa.

”No se oli vähän semmonen että joko taas, koska isä ei oo ensimmäistä kertaa nyt vankilassa. Sen piti lopettaa mutta ei se sitten lopettanu niitä juttujaan. Että ei se nyt kovin hyvältä tietenkään.” P

”No tää on niinku tätä. Viis vuotta kestäny tätä rumbaa, et sillain tuntuu aika normilta jo.” T

”No mä ajattelin vaan et hianoo kun oot taas tehny jotain tyhmää.” T

Valitettavan usein annetut lupaukset tilanteen muuttumisesta paremmaksi rikkoutuivat, ja nuoren oli vaikea enää luottaa vanhempaan. Toisaalta, kaikkein syvimmällä vankilakierteessä olleiden

vanhempien lapsilla uskoa muutokseen ei välttämättä enää ollutkaan. Nuori ikään kuin osasi jo odottaa vanhemman jälleen joutuvan vankilaan.

Tapahtunutta saatettiin aluksi myös vähätellä ja sen ajateltiin olevan jonkinlainen väärinkäsitys. Usein lapset ja nuoret tajusivat tilanteen todellisuuden vasta siinä vaiheessa, kun vanhempi todella lähti suorittamaan vankeusrangaistustaan. Siihen asti asia saatettiin työntää kokonaan pois mielestä ja nuoret ajattelivat tilanteen korjaantuvan itsestään entiselleen.

”No ku emmä voinu uskoa et se olis tehny mitään, niin sit must jotenki tuntu, et sitä syytetään ihan syyttä suotta ja tämmöstä.” T

Tieto vankilaan menosta saattoi myös tulla hyvin yllättäen, jolloin alkuvaiheen kokemukset muodostuivat hyvinkin traumaattisiksi. Muutama nuorista kertoi lamaantuneensa tiedosta täysin eivätkä he oikein tienneet kuinka asiaan tulisi suhtautua. Tieto vanhemman vankilaan joutumisesta herätti monenlaisia kysymyksiä, epätietoisuutta ja ahdistusta. Ensimmäiset päivät saattoivat kulua ikään kuin sumussa ja nuoret kertoivat olleensa hyvin sekavassa mielentilassa. Vanhemman oma epätietoisuus ja hermostuneisuus lisäsivät osaltaan lapsen ahdistusta. Tässä kohtaa myös mielikuvat vankilasta osoittautuivat merkityksellisiksi. Hyvin usein ne perustuivat elokuvien ja kuulopuheiden kautta saatuihin väriin olettamuksiin, jotka osaltaan lisäsivät negatiivisia ja pelottavia ajatuksia.

”Mä olin vähän että...se oli vähän sekava olo, että mä en tienny mitä ajatella.” T

Myös lapsen tai nuoren ikä vaikuttaa asiaan suhtautumiseen hyvin olennaisesti. Nuorimmat haastattelemi lapset kokivat hyvin vahvoja tunnetiloja satuaan tietää vanhemman joutumisesta vankilaan. Eräs nuorimmista haastateltavistani kuvaa tunteitaan asiasta seuraavalla tavalla:

”Mä ainakin itkin sillon. Enkä oikein tienny että miks se joutuu sinne mutta sitten se kerto jotain. Ensin mä ajattelin että se pääsee pois vasta sitten kun se on vanha, mutta äiti sano että se on tosi lyhyt aika loppujen lopuks. Mä pelkäsin sillon aluks tosi paljon ja mä sain olla koulusta pois kolme tai jotain päiviä sitte ku äiti meni sinne, koska mulla oli niin paljon ikävä. Mä olin vähän vihanen äidille kun se teki jotain miks se joutu sinne, mutta mä kirjoitin äidille kirjeen ja me sovittiin se. Sillon ensin mulla oli tosi kova ikävä mutta sitten siihen ehkä tottu että äiti on siellä.” T

Lapsi kuvaa tilanteen aiheuttamaa ahdistusta ja kertoo alkuvaiheeseen liittyneestä epävarmuudesta. Käsitys vankeusajan pituudesta oli hänelle hyvin epäselvä ja aluksi lapsi kuvittelikin vanhemman pääsevän kotiin vasta useiden vuosien jälkeen, silloin kun vanhempi olisi jo iäkäs. Asiasta keskustelu vanhemman kanssa rauhoitti lapsen mieltä ja muutti aikakäsitystä realistisempaan

suuntaan. Lapsi oli myös ollut tiedon saamisesta niin peloissaan, että ei ollut kyennyt menemään kouluun enää sillä viikolla.

Nuorten puheista oli pettymyksen tunteiden lisäksi löydettävissä myös suuttumusta ja vihaa vanhempaa kohtaan. Rutterin (1990) tekemä jako liittyen vanhemman ja lapsen eron jälkeiseen tunneprosessiin on todettavissa usean haastattelemani nuoren kohdalla. Alun järkytyksen ja vastaanpanemisen jälkeen seuraa vihan tunteita, jotka vähitellen laantuvat asian hyväksymiseen ja sitä kautta tilanteeseen sopeutumiseen.

”Niinku mä suutuin sillon siin alkuvaiheessa. Pikkuhiljaa se kiukku sit laantu, ja sit mä hyväksyin sen asian, ja nyt vois sanoo et mä oon jo tottunu siihen.” T

Hyvin olennaista lapsen kannalta on se, kuinka hän on saanut tietää vanhemman joutumisesta vankilaan ja kuinka avoimesti asiasta on lapsen kanssa keskusteltu. Rickhardsin (1992) mukaan asian salaaminen tai siitä valehtelu saattavat olla hyvin haitallisia lapsen kannalta ja avoin kertominen vaikuttavatkin suoraan siihen kuinka lapsi tai nuori tilanteesta selviytyy. On myös mahdollista, että lapsi tietää asiasta paljon enemmän kuin vanhempi tilanteessa olettaa.

Kaikki haastattelemistani lapsista ja nuorista pitivät tärkeänä sitä, että tieto olisi tullut omalta vanhemmalta, mutta samalla lähes kaikki nuorista myös toivoivat, että olisivat voineet keskustella vanhemman vankilaan joutumisesta jonkun ulkopuolisen tahon kanssa. Tämän nuoret kokivat tärkeäksi, jotta olisivat voineet esittää sellaisia kysymyksiä vankeustuomioon liittyen, joista eivät syystä tai toisesta voineet keskustella suoraan vanhemman kanssa.

Tutkimukseeni osallistuneista nuorista neljä kuuli asiasta suoraan omalta vanhemmalta. Tämän he kokivat eräänlaisena luottamuksenosoituksena ja tulkitsivat asian niin, että heille voidaan kertoa aikuisten asioita. Kaksi haastateltavista sai tietää vanhemman vankeudesta rehellisesti vasta sen jälkeen, kun asiasta oli ensin heille valehdeltu, mutta molemmat nuoret aavistivat että jotakin muuta oli tekeillä. Eräälle lastensuojelulaitoksessa jo entuudestaan asuneelle nuorelle oli kerrottu vanhemman lähteneen pidemmälle ulkomaanmatkalle. Nuorella oli kuitenkin herännyt epäilyksiä asioiden todellisen tilan suhteen ja hän oli lopulta tiedustellut asiaa suoraan sisareltaan, joka oli kertonut äidin olevan vankilassa. Nuori ilmaisi olevansa hyvin pettynyt siihen, että hänelle ei kerrottu asiasta suoraan.

”No ekana mulle sillain valehdeltiin että äitis on ulkomailla, mutta sit muakin alko sillain epäilyttää, että kaikki ei oo ihan ookoo ja kysyin siskolta suoraan miten asiat oikeesti on niin se sano suoraan.” P

Haastattelemistani nuorista kolme on kuullut vanhemman vankeustuomioista muuta kautta kuin omalta vanhemmalta. Kaikkien kohdalla tieto on tullut lähisukulaiselta tai muulta perheen lähipiiriin kuuluvalta henkilöltä. Nuorista kaksi oli saanut tietää vanhemman vankilaan joutumisesta vasta vanhemman pidätyksen yhteydessä ja asia oli näin ollen tullut nuorille eteen hyvin yllättäen, eivätkä he olleet ehtineet valmistautua muutokseen ennalta. Erään nuoren vanhempi oli vältellyt nuoren yhteydenottoa ja tarkoituksena oli aluksi salata asia kokonaan nuorelta. Puheluihin vastaamattomuus kuitenkin herätti nuoressa tunteita siitä, että jotakin epätavallista on tekeillä. Nuori otti selvää vanhemman tilanteesta lopulta tämän uuden puolison kautta.

”No se oli sillai, ku me asuttiin joku kilometri tai kaks siitä ismän asunnolta, ja sit tota mä yritin soittaa sille, ku mä halusin mennä fajalle viikonlopuks. Sit mä yritin soittaa sille ja se lyä niinku koko ajan sitä luuria kiinni ja sit niinku monta päivää oli sillai, et ei saanu yhteyttä siihen, et rupes vähän ihmetyttään. Sit mä soitin sille sen naisystävälle ja sit se oli sillain, et iskäs on joutunu vankilaan ja mä olin sit silleen et aha.” T

Suurin osa haastattelemistani nuorista tiesi vankeusrangaistukseen johtaneet syyt ainakin osittain. Kolmelle vankeuteen johtaneista asioista oli valehdeltu, tämä liittyi poikkeuksetta lapsen ikään eli kyseessä olivat tutkimukseni nuorimmat lapset.

Nuoret keskustelivat vankeuteen liittyvistä asioista suoraan vanhemman kanssa vaihtelevasti. Jotkut kävivät tapahtunutta läpi vankeusrangaistuksen aikana esimerkiksi tapaamisten yhteydessä. Jotkut purkivat tuntojaan kirjeisiin ja puheluihin. Osa taas ei ole keskustellut asiasta lainkaan ja myös kokee, ettei halua käydä asiaa läpi vanhemman kanssa.

”No nyt me ollaan erilailta keskitytty kaikkeen muuhun, ku sillon sysksyllä se kerto enemmänkin ku niinku kyselin, mut nyt se on aikalailta selvä ja mä tiän niinku... tottakai sillä on varmaan joku, et se ei halua puhua ihan kaikkee, ku se pelkää et mä suutun sille.” T

Yllä olevassa sitaatissa nuori kertoo, että ovat vanhemman kanssa aikaisemmin käyneet tapahtunutta läpi tapaamisten yhteydessä yhdessä, mutta nyt ovat keskittyneet tapaamistilanteissa kaikkeen muuhun. Nuoren mielestä asiasta myös keskusteltiin aikaisemmin enemmän koska hän oli kiinnostunut ja aktiivisesti kyseli asiasta vanhemmalta. Nuoren mukaan kaikesta ei kuitenkaan voitu avoimesti puhua, hänen näkemyksensä mukaan vanhempi halusi tarkoituksella jättää joitakin asioita

kertomatta, koska pelkäsi nuoren suuttuvan hänelle.

Kaikki eivät puhuneet tapahtuneista asioista tai vanhemman vankilassa olostai sinne menemisestä lainkaan. Kuin yhteisestä sopimuksesta asia ikään kuin sivuutettiin tapaamistilanteissa sekä muussa yhteydenpidossa. Osa näistä nuorista hyväksyi puhumattomuuden eikä kokenut tarvetta keskustella asiasta oman vanhemman kanssa, jotkut taas ilmaisivat pettymystään siitä, että keskusteluyhteyttä ei ollut ja mieltä askarruttavista asioista ei saanut tai voinut puhua avoimesti.

”No ei me periaatteessa puhuttu siitä asiasta sillain et se oli, et niinku mitä kaikkee on tapahtunu ja et ei puhuta siitä oikeestaan.” T

Vankilaan joutuneen vanhemman lisäksi nuoret keskustelivat asiasta yleisimmin muiden perheenjäsenten tai ystävien kanssa. Kotiin jäävän vanhemman kanssa tilanteesta oli helppo keskustella koska kokemus oli yhteinen. Myös sisaruksilta sai tukea ja askarruttavia ajatuksia oli helppo pohtia yhdessä. Kuitenkin valitettavan usein avoimen keskustelun aiheesta esti asian salaamisen tai valehtelun tarve, joihin palaan analyysissäni tarkemmin myöhemmin. Ystäville kertomiseen oli hyvin korkea kynnyks ja vain kaikkein läheisimmät ja luotettavimmat kaverit saivat kuulla asiasta. Valtaosa haastateltavista toi esiin toiveen siitä, että asiasta voisi keskustella jonkun samassa tilanteessa olevan omanikäisen lapsen tai nuoren kanssa.

6.1.2 Asumisen ja huolenpidon muutokset

Tutkimukseen osallistuneilla lapsilla ja nuorilla vaikutukset asumiseen tai muihin olosuhteisiin olivat hyvin vaihtelevia riippuen kunkin perheen taustoista, lapsen iästä ja vanhemman vankeusrangaistuksen pituudesta. Analyysini seuraavassa osassa erittelen aluksi vanhemman vankeuden vaikutuksia asumistilanteeseen, sen jälkeen käyn läpi huolenpidon ja hoivan muutoksia haastattemieni lasten ja nuorten elämässä.

Vaikutukset lasten asumiseen olivat riippuvaisia heidän aikaisemmasta asumistilanteestaan. Esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa asuneiden lasten osalta vaikutukset arkeen eivät olleet niin suuria kuin muilla, sillä he ovat jo aikaisemmin asuneet erillään äidistä tai isästä sekä mahdollisesta muusta perheestä. Nuorista yhteensä neljä oli sijoitettuna lastensuojelulaitokseen tai sijaisperheeseen. Sijoitus oli joidenkin kohdalla tapahtunut vasta vanhemman vankilaan menon myötä, mutta osa oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle jo aikaisemmin. Sijoitetut nuoret kokivat menettäneensä huostaanoton myötä vanhemman lisäksi osan vapaudestaan. Yksi nuorista kuvasi

itsekin joutuneensa eräänlaiseen vankilaan. Nuoret kokivat, että saivat aikaisemmin mennä paljon vapaammin ja nyt kaikkeen oli kysyttävä lupa. Lisäksi nuoret tunsivat katkeruutta siitä, että eivät saaneet asua kotona. Muutama haastattelemistani nuorista on ensin lapsena kokenut vanhempien avio- tai avoeron ja sen jälkeen eron äidistä tai isästä joutuessaan lastensuojelulaitokseen. Vanhemman joutuessa vankilaan eron kokemus ikään kuin vielä kertaantui.

Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten vanhemmista lähes kaikki ovat eronneet tai eivät alkujaankaan ole olleet avo- tai avioliitossa. Vain yhden nuoren vanhemmat olivat haastattelun teko hetkellä naimisissa ja lapsi jäi vanhemman vankilaan menon myötä asumaan toisen vanhemman kanssa kotiin. Kaksi eroperheiden nuorista asui yhdessä toisen vanhemman kanssa, joka muutoinkin on ollut heidän lähivanhempansa. Kahden nuoren kohdalla tilanne on sellainen, että heidän ainoan huoltajansa ollessa vankilassa heistä huolehtii muu perheenjäsen tai sukulainen. Nuoret jotka jäivät muiden sukulaisten tai perheenjäsenten kuin huoltajan hoivaan ilmaisivat helpotustaan siitä, että eivät joutuneet sijoitetuiksi. Erossa olo vanhemmasta ei tuntunut nuoresta niin rankalta, kun nuori sai jäädä asumaan omaan kotiin.

”No hyvältä ku vertaa siihen että olis menny jonnekin sijaisperheseen tai jonnekin lastenkotiin. Parempi se oli sillain mun mielestä.” T

Kuten Johnston (1995) tutkimuksessaan toi esiin, konkreettisena seurauksena vanhemman vankeusrangaistuksesta on usein huolenpidon- ja hoidon laadun vaihdos. Huolenpidon muutokset nousivat aineistosta esiin hyvin moniulotteisesti. Osa nuorista ja lapsista ei nimennyt suuria muutoksia, ja osan kohdalla muutokset olivat todella merkittäviä ja vaikuttivat arkeen hyvin laaja-alaisesti.

Erään lapsen vanhemmat ovat olleet naimisissa kymmenen vuotta ja heidän perhe-elämänsä on ollut melko tavanomaista. Liittoa on kuitenkin varjostanut äidin alkoholismi ja sotkeutuminen talousrikoksiin. Nuoren kohdalla äidin vankilaan meno vaikutti perhekokoonpanoon hyvin olennaisesti ja vanhempien roolit perheessä asettuivat uudelleen. Isä joutui tilanteen myötä ottamaan enemmän vastuuta arjen pyörittämisestä ja aikaisemmin äidille kuuluneista kotitöistä. Tilannetta helpotti isoäidin osallistuminen lasten hoitoon. Nuori toteaa isällä olevan nyt vähemmän aikaa viettää lasten kanssa kuin aikaisemmin äidin asuessa vielä kotona.

”Parempi olis jos se asuis kotona, koska isä ei nyt ehdi olla meidän kanssa niin paljon. Se käy töissä ja sit sen pitää pitää meistä huolta, mutta mun mummi on meillä aika paljon ja hoitaa meitä. Ja se on hyvä.”T

Lapsi ilmaisee olevansa tyytyväinen siihen, että saa asua kotona vaikka äiti on vankilassa. Hän kokee isän perheen kanssa vietettävän ajan olevan rajattua, koska tämä joutuu nyt ainoana aikuisena huolehtimaan sekä perheestä että käymään palkkatyössä. Perheen arkea helpottaa kuitenkin mummin apu ja vierailut perheen luona.

”Isä ei paljon ehdi olla meidän kanssa ja on jotain sellaisia juttuja mitä teen vaan äidin kanssa, enkä isän. Isä joutuu laittaa meille ruokaa...se ei ennen laittanu paljon ruokaa...joskus pitäis äidiltä kysyä jotain, mutta ei voi kun se ei oo kotona.” T

Lapsi myös toteaa, että on joitakin asioita joita hän on tottunut tekemään vain äidin kanssa. Äidin vankeuden myötä isän rooli perheessä on korostunut ja lapsi tuo monesti esiin kaipaavansa äitiä ihan arkisiinkin asioihin, joita on tottunut tämän kanssa tekemään. Hänen näkemyksensä mukaan isä on joutunut myös opettelemaan sellaisia taitoja, joita äiti on aikaisemmin perheessä hallinnut, kuten ruoanlaittoa.

Tämän lapsen kohdalla myös vaikutukset taloudelliseen tilanteeseen olivat merkittäviä, sillä aikaisemmin perheellä oli käytössään kahden työssäkäyvän aikuisen palkka myös äidin ollessa työelämässä. Ylipäätään kaikki haastattelemani nuoret pohtivat paljon perheen taloudellista tilannetta ja siinä tapahtuneita muutoksia vaikka vanhemmat olisivatkin eronneet. Toisen vanhemman vankilassa olon myötä nuoren taloudellisesta avustamisesta huolehtii enää toinen vanhemmista kun aikaisemmin myös etävanhemman roolissa oleva isä tai äiti saattoi avustaa esimerkiksi harrastusmenoissa. Hyvin usean nuoren kohdalla siis vanhemman vankeudella on vaikutusta suoraan siihen kuinka paljon nuorella on rahaa käytettävissä ja sen lisäksi tilanne aiheuttaa nuorella huolta toisen vanhemman taloudellisesta pärjäämisestä.

”No joo sillain ku nyt on vaan äiti joka sitä rahaa antaa ja sitte kuskaa mihin tarvii...kaikkee tollasta, et se on nyt sit vähän muuttunu, koska äiti joutuu nyt sit kolmee lasta huolehtiin yksin ja nyt ei oo isä sit siinä mukana.” P

Alla olevassa sitaatissa yksi nuorista kertoo kaipaavansa vanhempaa ihan vain kotiin ja seuraksi. Hän kertoo elämässä ja kodissa olevan suuri tyhjä aukko ja arkiset asiat muistuttavat vanhemman poissaolosta. Hyvin monen haastattelemani lapsen ja nuoren kohdalla juuri arkiset asiat ja tilanteet nousivat merkitykselliseen asemaan ja vanhemmalta kaivattiin eniten läsnäoloa ja yhteistä aikaa, jolloin voi vain olla välittämättä käytettävissä olevasta ajasta tai muista rajoitteista.

”No joskus olis ollu kiva et se olis ollu kotona ihan vaan seuranakin.” T

Nuoret kertoivat etäännyneensä vankilassa olevasta vanhemmasta. Pitkät tauot tapaamisissa ja muiden kontaktien vähyys lisäsivät etäännyksen tunnetta. Vanhempi ei ollut läsnä tärkeissä tapahtumissa kuten merkkipäivissä ja elämän suuria asioita ei voinut jakaa vanhemman kanssa muutoin kuin ehkä jälkikäteen kirjeessä tai puhelimesta. Toisaalta nuoret uskoivat tilanteen korjaantuvan entiselleen vanhemman vapauduttua vankilasta.

”Kyllähän se tietenkkin, et tosi paljon etäänny ja silleen, ku ei näe niin usein, mut sit ku se pääsee taas pois niin kyl me ollaan taas ihan.” T

Suurimpana huolenpitoon liittyvänä muutoksena useat nuoret näkivät sen, että eivät voi enää tavata vanhempaa yhtä usein kuin aikaisemmin ja yhdessä vietetty aika on hyvin vähäistä aikaisempaan verrattuna. Vanhemman ollessa vankilassa tapaamiset tai muu yhteydenpito on aina ennalta sovittua ja tapahtuu pitkälti vankilan ehdoilla. Aikaisemmin vanhempien mahdollisesta erosta huolimatta nuorella saattoi olla tiivis yhteys myös etävanhempaan ja tapaamiset olivat spontaaneja. Vanhempi saattoi olla hyvin paljon läsnä nuoren arjessa ja yhtäkkiä tämä kaikki viedään pois.

”Varmaan just se, että sitä ei voi niinku nähdä, ku ennen sen kaa teki niinku ihan sairaasti kaikkee yhdessä ja nyt ei niinku mitään. Eikä sitä nää ku ehkä joku tyylisiin kuus seittemän kertaa vuodessa.” T

6.1.3 Tapaamiset ja muu yhteydenpito

Kuten jo teoriaosuudessa toin esiin vangille yhteydenpito siviilissä oleviin ystäviin, perheeseen sekä sukulaisiin on tärkeää ja se edesauttaa sopeutumista rangaistuksen jälkeiseen elämään ja sillä on merkittävä osuus kuntoutumisen kannalta. Lapsille yhteydenpito vankilassa olevaan vanhempaan on ehdottoman tärkeää, jotta suhteet säilyvät rangaistuksesta huolimatta. Vankilassa yhteydenpito on kuitenkin hyvin säänneltyä ja sen vuoksi se saattaa ajoittain olla myös melko vaikeaa. Seuraavassa osuudessa erittelen nuorten kokemuksia liittyen erilaisiin yhteydenpidonmuotoihin sekä erityisesti tapaamistilanteisiin.

Vankilassa tapahtuvat tapaamiset ovat tärkeitä yhteydenpidon kannalta ja kaikki tapaamisiin osallistuneet haastateltavat ilmaisivat tilanteiden kaiken kaikkiaan olevan myönteisiä kokemuksia, joskin tapaamiskäytännöissä sekä tapaamistiloissa oli heidän mielestään olennaisia puutteita.

Lähes kaikkien nuorten kohdalla vanhemman vankilaan menon myötä yhteydenpito pääsääntöisesti vaikeutui ja tapaamiset olivat harvassa. Aineistoni pohjalta voi todeta kokemuksen joidenkin kohdalla olevan myös päinvastainen. Eräs lastensuojelulaitoksessa asuva nuori kertoo yhteydenpidon äitiin olleen aikaisemmin hankalaa ja satunnaista äidin elämänhallintaan liittyvien vaikeuksien vuoksi, mutta äidin ollessa vankilassa yhteydenpito muuttui säännöllisemmäksi ja sitä on ollut enemmän. Etukäteen sovitut tapaamisajat myös tuovat molempien elämään säännönmukaisuutta sekä turvallisuudentunnetta.

”No on se nyt tietenkkin, et linna on aina linna. Mutta kyllä se helpompaa on ku, et jos se olis siviilissä, sillan se ei olis läheskään päivittäin. Joo, on säännöllisempää.” P

”Se pitää enemmän yhteyttä, ja näkeekin melkein useammin ku nyt on tää kerran kuukaudessa, et se on varmasti se et näkee, ei mitään ehkä.” P

Kaksi haastattelemistani lapsista ei ollut käynyt lainkaan tapaamassa vanhempaa tämän vankilassaolon aikana. Kyseessä olivat kaksi nuorinta haastatteluihin osallistunutta. Kummankin kohdalla päätöksen tapaamisista teki vankilassa oleva vanhempi. Lapsen kanssa asiasta oli keskusteltu ja lapset hyväksyivät päätöksen. Molemmat olivat myös sitä mieltä, että eivät välttämättä olisi halunneetkaan vierailla vankilassa, jonka kokivat ahdistavana ja pelottavana paikkana. Molemmat myös kertoivat, että heitä olisi jännittänyt muiden vankien tapaaminen. Lapset pitivät vanhempaan yhteyttä puhelimen välityksellä sekä kirjeitä kirjoittamalla, joten kontakti vanhempaan säilyi tapaamisten puutteesta huolimatta.

Haastattelun aikana kysyin kaikilta lapsilta ja nuorilta heidän mielipidettään tapaamisten ja yhteydenpidon riittävydestä. Poikkeuksetta kaikki olivat sitä mieltä, että yhteydenpito ei ollut riittävää ja se koettiin toisinaan hankalaksi ja epämiellyttäväksi.

Nuoret itse käyttivät näistä suljetussa vankilassa tapahtuvista vajaan tunnin mittaisista tapaamisista nimitystä *pleksitapaaminen*. Käytännöt näiden tapaamisten järjestämisestä vaihtelevat vankiloittain ja nuoret toivat tässä yhteydessä esiin kokemuksia hyvin erityyppisistä tapaamistilanteista, riippuen aina kunkin vankilan omista puitteista järjestää näitä tapaamisia.

Kaikki nuoret, jotka olivat osallistuneet näihin tapaamisiin, suhtautuivat tilanteisiin negatiivisesti. Tapaamismuotoa ei koettu mielekkääksi erityisesti yksityisyyden puutteen vuoksi. Myös ehdoton koskettamiskielto koettiin erittäin epämiellyttäväksi. Seuraavaksi kolmen nuoren kuvaukset näistä

”pleksitapaamisista”:

”... et se oli siel toisella puolella ja mä olin siel toisella puolella, ja sit siin oli se pleksi välissä. Sit vaan puhelimen kaa puhuttiin, et se oli aika ankee, mut sit oli se kun pääsi siihen, et siin oli vaan niinku joku näin korkea pleksi ja sit siin oli pöytä. Sit mä olin siin toisella puolella ja se oli siinä toisella puolella ja sit siin oli kaikkia muitaki. Sit ne vartioi siin, et ei edes koske siihen.” T

”Pleksitapaamisessa. Se on semmone, mä en ikinä tykänny niistä. Siel on 20 henkeä samaan aikaan, niin se on vähän semmonen, et kaikki huutaa päällekkäin. Ei saa yksityisyyttä, vieressä oleva kuuntelee aina mitä ne seuraavat siinä puhuu, et sille ei voi mitään se on sellanen automaatti. Se häiritsee. Ei ne vartijat mua häiritse ja niittenhän on pakko istua siellä, se on niitten työtä.” P

”Et me oltiin siellä isossa huoneessa missä oli kaikki muutkin vangit tapaamisessa ja ne oli mun mielestä ärsyttäviä, et siel oli paljon noita lapsiakin mukana ja ne huuti siellä ja sit siellä ei oikein pystyny keksittyyn siihen keskusteluun ollenkaan.” P

Sitaateissa nuoret kertovat pitäneensä tilannetta epämieluisana, koska paikalla oli myös paljon muita vankeja ja tapaajia. Heidän kokemuksensa mukaan omista asioista ei vapaasti voinut keskustella koska muut kuuntelevat vieressä ja toisaalta myös muiden paikalla olijoiden äänet häiritsivät keskittymistä. Vartijoiden läsnäoloa he eivät kuitenkaan koe häiritseväksi. Poikkeuksetta myös muut nuoret suhtautuivat vartijoihin tapaamistilanteissa siten, että nähtiin heidän vain tekevän työtään, joten heidän on pakko olla tapaamisessa paikalla.

Valtaosa haastattelemistani nuorista oli käynyt *lyhyissä perhetapaamisissa suljetussa vankilassa* ja kokemukset näistä olivat hyvin vaihtelevia. Toisaalta tapaamiset koettiin merkityksellisinä ja nuorista oli mukavaa kun he saivat viettää hieman enemmän aikaa yhdessä vanhemman kanssa, erillään muista vangeista, tapaajista sekä vankilan henkilökunnasta.

”Mut sit ne kolmen tunnin perhetapaamiset siellä suljetussa huoneessa, siel oli sitte vessat ja keittiö ja siel sai sitte laittaa kahvit tippuun ja muuta niin se oli oikein...se oli paljon miellyttävämpi tapaaminen se...” P

Toisaalta nuoret kokivat tapaamistilanteen oudoksi eikä kohtaaminen tuntunut heistä luontevalta. Tapaamisaika oli pääsääntöisesti kolme tuntia. Tarkkaan rajattu aika aiheutti sen, että aikaraja häämötti mielessä tapaamisen alusta alkaen.

”Mä kävin siellä perhetapaamisessa mikä on kolme tuntia. Se oli vähän sellanen outo systeemi, siinä yleensä niinku istuttiin vaan ja jauhettiin asioita parissa tunnissa, ja sit istuttiin tunti ja pyöriteltiin peukaloita, et mitä sit nyt tekis.” P

”Outoa. Mennä sinne ja sitte olla kolme tuntia ja sitte lähtee pois.” P

Osa nuorista kertoi ajan kuluvan hyvinkin nopeasti, mutta osa taas piti tapaamista ikävyyttävän pitkänä tekemisenpuutteen vuoksi.

”...mut siel oli hirveen tylsää. Ei siel huoneessa ollu yhtään mitään tekemistä, niin siel oli sellasia kirjoja tiäkkö, mist on niinku suurin osa sivuista revitty. No jos siel olis ollu edes piirustuspaperia tai telkkari.” T

Tapaamiset koostuivat pääasiassa kahvin keittämisestä, pienten eväiden syömisestä sekä juttelusta.

”No siis ne oli ihan kivoja. Et tyyliin me pelattiin kaikkia sananselityspelejä siellä ja sit iskä toi sinne sielt sen omalta puolelta kaikkis keksii ja pulla ja kaikkee. Ja sit me syötiin siellä ja juteltiin ja pelattiin korttia ja kaikkee.” T

Tapaamistila koettiin lähes poikkeuksetta liian pieneksi, ankeaksi ja kolkoksi. Lukossa oleva ovi ja kalterit ikkunassa muistuttivat siitä, että ollaan vankilan muurien sisäpuolella. Se, että vartijat saattoivat tapaamistilaan, koettiin hyvin ahdistavana ja leimaavana. Muutama nuori kuvasi kokemusta sellaiseksi, että tuntui kuin itse olisi ollut vanki.

”Siinä kuitenkin tietää koko ajan olevansa vankilassa ja siin on ne kalterit. Ni ja ovi on lukossa, ei pääse lähteen ku haluaa. Ehkä vähän, ahdistavaa, se on semmonen koppi.” P

”No se oli niinku kauheen ahdistavaa, ku oli ne pitkät käytävät ja sit ne vartijat seuras siinä...ja pieni ja ahdas huone ja siinä oltiin.” P

”No se oli semmonen pieni huone, oishan se voinu olla vähä...siinä oli ikkuna sinne vankien pihalle päin missä me oltiin...niin olishan se voinu olla toisenlainen ku näki niitä vankeja sit siitä...” P

Tärkeimpänä asiana nähtiin kuitenkin vanhemman tapaaminen, joten tilan viihtyisyys ja varustelu olivat siihen nähden sivuseikkoja.

” Et isä oli siinä se pääasia.” P

Eri avolaitoksissa on vaihtelevia käytäntöjä perhetapaamisten suhteen, tapaamistilat ja tapaamisten kesto ovat riippuvaisia kunkin vankilan toimintatavoista. Kaikki haastattelemi nuoret kokivat nämä avovankilassa tapahtuvat pidempikestoiset tapaamistilanteet ehdottoman tärkeinä ja mielekkäinä. Myös tapaamisympäristönä avovankilat koettiin virikkeellisinä ja kodinomaisina. Tärkeänä pidettiin sitä, että perheet saivat viettää pidemmän ajanjakson yhdessä ja tehdä sellaisia asioita, joita ovat aikaisemmin tehneet myös siviilissä. Ulkoilu, ruoanlaitto, tv:n katselu ja erilaiset

pelit ja leikit olivat tyypillisimpiä yhdessä tekemisen muotoja, joista tuli hyvä mieli.

”Joo se on se viikonloppu, et mä sinne perjantaina joskus 4-5 aikoihin menen ja sit sunnuntaina samoihin aikoihin pois. Siinä tota, no nyt me ollaan käyty grillaamassa siinä laavulla ja muuten me ollaan sitten sisällä, kattellaan televisioo ja pelataan ja puhutaan asioita. Se on vaan semmosta yhdessäoloa. On joo... ja siin ei tarvi sillain kiirehtiä ja miettiä, että mitähän mun piti sanoo. Siinä on aikaa olla vaan, se on niinku se tärkein siinä.” P

”Se on semmonen iso talo mis on ne kämpät ja sit ne on niinku oikeesti ihan semmosia yksiön tai kaksion kokosia. Ja sit siel on sängyt kaikille ja televisio, keittiö ja vessat. Siellä saa niinku olla vaan ja ihan ku kotona olis. Sit siellä saa kesällä käydä siin saunassa, pelata pihapelejä ja tehdä ihan mitä vaan.” T

Nuoret kuvailevat tapaamistilannetta kiireettömäksi yhdessäoloksi. Koska aikaa on enemmän kuin viikonlopun valvotuissa tapaamisissa myöskään puhumisella ei ole kiire vaan asioita ehtii miettiä rauhassa ja keskittyä käsillä olevaan hetkeen. Nuorten kertomuksista välittyy tunne siitä, että vanhemman läsnäolon merkitys on tekemistä ja aktiviteetteja suurempi.

”No siellähän ne olikin miellyttäviä, viikonlopun yli ollaan joskus voi olla viikonkin...ne on ihan semmosia isoja asuntoja mitkä meille annetaan käyttöön siks ajaks ja siel saa käydä kaupassa ja ite tehdä ruoat...siel on kesäsin saunat ja kaikki mahdolliset jutut...se on vähä ku lomalla olis.” P

Usealla nuorella on kokemuksia useasta eri vankilasta ja erilaisista tapaamisista. Nuorten ja lasten kannalta nämä avovankiloissa tapahtuvat perhetapaamiset näyttävät kaikkein mielekkäimpinä.

Kaikki haastatteleman lapset ja nuoret pitivät vanhempaan yhteyttä pääsääntöisesti puhelimen välityksellä ja se koettiin hyväksi yhteydenpidon välineeksi. Jotkut nuorista puhuivat puhelimesta lähes päivittäin, mutta yhteydenotto tapahtui aina vanhemman puolelta.

”No nytten niin äiti sieltä soittelee melkein joka päivä, mä käyn kerran kuukaudessa siellä perhetapaamisessa. Emmä oo soitellu, että ku se on vaan se et ne pyytää sit soittamaan takasin. Et ei ne hae puhelimeen.” P

”No siellä se oli aika hankalaa että ei pysty niinku ite soittamaan vaan sen piti soittaa ja sillä oli tietyt ajat siinä ja sillain.” P

Nuoret kertoivat hankaluuksista, joita puheluihin liittyy. Toisaalta he olivat jo tottuneet siihen, että vankilaan on vaikea itse soittaa ja tavoitella vanhempaa puhelimeen, ja käytäntönä olikin, että nuoret odottivat vanhemman puhelua. Mutta he toivat esille myös tilanteita, joissa olivat yrittäneet tai halunneet ottaa vanhempaan yhteyttä, jonkin heille tärkeän asian vuoksi, mutta eivät olleet saaneet vanhempaa puhelimesta kiinni, koska soittoaajat olivat jo ohi tai esteenä olivat vankilan

tiukat soittokäytännöt. Suljettujen vankiloiden kohdalla ongelmia ilmeni huomattavan usein. Avo-vankiloissa, joissa puhelimen käyttö on vapaampaa, ei puhelimitse tapahtuvassa yhteydenpidossa juurikaan ollut ongelmia.

Eräs nuori kertoi, että isän ollessa suljetussa vankilassa he puhuivat puhelimesta hyvin harvoin, koska isällä ei ollut rahaa ostaa puhelinkortteja. Tämä tuntui nuoresta hyvin ikävältä ja hän oli jopa lainannut isälle rahaa puhelinkortin ostamista varten.

Erään nuorimman haastateltavani mukaan vanhempi soittaa hänelle useita kertoja viikossa ja hän odottaa puhelua toisinaan liiankin orjallisesti jättäytymällä esimerkiksi pois harrastuksista.

”Ja joskus haluaisin soittaa äidille kun tulee sellanen olo, mutta vankilaan ei voi soittaa kun ne ei ehdi pyytää äitiä puhelimeen. Siellä ei saa pitää kännykkää, paitsi kaapissa.” T

Myös hän tuo esiin pettymystään siitä, että äidille ei voi soittaa silloin kun itse haluaa tai tulee jotakin sellaista asiaa, jonka haluaisi äidin tietävän heti. Valtaosa haastattelemistani nuorista oli erityisen huolissaan siitä, että vanhempaan ei välttämättä saa yhteyttä juuri silloin kun jokin heille tärkeä asia olisi ajankohtainen.

Kirjeen kirjoittaminen on yksi tapa pitää yhteyttä vankilan ulkopuolella asuviin omaisiin tai vaihtaa kuulumisia vankilassa olevan vanhemman kanssa. Kirjeiden kirjoittaminen vanhemmalle oli selvästi sitä yleisempää mitä nuoremmasta lapsesta oli kyse.

Eräs lapsista kertoi kirjoittavansa kirjeitä yhdessä isän kanssa, ja joka viikkoiseksi muodostunut kirjeen odotus olikin jo vakiintunut käytäntö. Häntä kuitenkin arvelutti kirjeiden perille meno ja toisaalta myös yhteydenpidon hitaus kirjeitse.

Kaikki eivät ole innostuneet kirjeiden kirjoittamisesta ja etenkin pojat tuntuivat vierastavan sitä yhteydenpidon muotona. Vanhemman suorittaessa rangaistustaan suljetussa vankilassa kirjeiden kirjoittaminen oli huomattavasti yleisempää johtuen varmasti ainakin osittain soittamisen hankaluuksista.

”Olihan se ihan kiva kirjotellakin, mut enemmän me kirjoteltiin sillon, ku se oli suljetulla, ku se soittelu oli hankalaa.” P

Kirjeiden kirjoittaminen saatettiin kokea myös erikoiseksi koska muutoin kirjeenvaihtoa ei oltu harrastettu. Toisaalta se tuntui myös mukavalta vaihtelulta. Joidenkin nuorten kohdalla oli hankaluuksia keksiä, mitä kirjeeseen kirjoittaisi ja omien ajatusten pukeminen sanoiksi tuntui vaikealta. Nuoret myös kertoivat, että oli paljon asioita joista he eivät halunneet kirjoittaa kirjeessä vaan keskustella niistä kasvotusten vanhemman kanssa. Joidenkin asioiden kirjoittamisen kirjeeseen pelättiin aiheuttavan vanhemmassa huolta ja epäselvyyksiä.

” No oli se sillain vähä outoo, ku en mä ikinä kirjota kirjeitä, mut olihan se ihan kivaa sillain.” T

” No eka kirje oli vähän sellanen, et mitä keksis laittaa mut sit ne alko sujuu ihan.” T

6.2 Sosiaaliset merkitykset

6.2.1 Salaaminen ja valehtelu

Suojellakseen itseään nuoret joutuivat sosiaalisissa suhteissaan turvautumaan usein keinoihin, jotka saattoivat kuormittaa heitä hyvinkin paljon. Analyysini viidentenä teemana ovat valehtelu ja salaaminen, jotka olen luokitellut vanhemman vankeuden sosiaalisiksi merkityksiksi. Seuraavaksi kerron haastattelujeni pohjalta kuinka paljon nuoret joutuivat asiaan liittyen valehtelevään, kuinka he siihen suhtautuivat ja kuinka yleistä asian salaaminen heidän keskuudessaan oli.

Pääsääntöisesti lasten ja nuorten sukulaiset sekä lähipiiri olivat tietoisia äidin tai isän vankeusrangaistuksesta, eikä asiaa ole näiltä osin juurikaan tarvinnut *salaillla*. Eräs nuorista tosin mainitsee, että äidin tuomiota on yritetty pitää salassa, mutta asia on kuitenkin levinnyt sukulaisten kesken. Nuoren kanta salailuun on kielteinen ja hän toteaaakin kertovansa avoimesti ja suoraan jos häneltä asiasta kysytään. Hän myös tietyllä tapaa rajaa itsensä ulkopuoliseksi äidin asioihin ja ilmaisee haluttomuutensa sotkeutua asiaan.

”Kyllä sen aikalaillla koko suku tietää, et se lähtee aina leviämään pikku hiljaa. Et on sitä yritetty pitää joiltain ihmisiltä salassa. Mä oon sanonu ihan suoraan aina, et multa ei kannata kysyä, et en mä haluu sotkeutuu muitten asioihin.” P

Perhekodissa asuva nuori ei ole varma ovatko opettajat tietoisia vanhemman vankilassa olosta. Hän myös kokee, että kaikkien ei tarvitsekaan tietää asiasta ja on parempi, jos se pysyy salaisuutena. Lähes kaikkien haastattemieni nuorten kohdalla tilanne oli sellainen, että opettaja tai muut koulun

henkilökunnasta eivät olleet tietoisia vanhemman vankilassaolosta.

”En tiedä onko opettajat ollu tietosia siitä, et äiti on vankilassa ollu, mut perhekotitaustasta ne kyllä tietää. En oo törmänny että ne olis siitä kysyny. Parempi ettei tiedä, ei sitä kaikkien tarvi tietääkään.” P

”Mummi tietää, ja toinen mummi ja ukki ja ainakin kaikki sukulaiset melkein. Niille äiti on kertonut tai isä, ja ne kyllä tiesi että äiti joskus juo. Ne ehkä ajatteli, että se liittyy siihen. Mun paras kavereille tietää että mun äiti on vankilassa ja koulussa yks tyttö jonka kanssa mä aina melki oon. Me ollaan sovittu, että me ei kerrota muille mun kavereille. Mun opettaja ei tiedä, eikä kukaan kyllä oo kysynytään kun en mä hirveesti sillain puhu siitä. Mutta oon sanonu että se on matkalla ja tulee kesän jälkeen ne ehkä ajattelee että se on töissä ulkomailla.” T

Nuoret kokivat salailun todella vaikeaksi ja tämä aiheutti ylimääräistä huolta kavereisuhteisiin liittyen. Kaksi nuorista toi esiin, että asian salaaminen kavereilta aiheutti heille uniongelmiä ja masentuneisuutta, he pelkäsivät päivittäin asian paljastuvan ja välttelivät uusien ystävyysuhteiden solmimista asian vuoksi. Sukulaisille tai perheen tuttaville valehtelu tai kertomatta jättäminen koettiin jonkin verran helpommaksi ja useat nuoret mainitsivat tämän kuuluvan vanhemman tehtäviin eivätkä ottaneet asiasta painetta.

Muutaman nuoren kohdalla tilanne oli sellainen, että asiaa ei millään tavalla salailtu ja he kertoivat asiasta avoimesti kaikille, jotka olivat mukana heidän elämässään. He eivät myöskään pelänneet kiusaamista tai muita negatiivisia seurauksia.

Vanhemman vankilassaolosta tai siihen liittyvistä asioista *valehtelu* on haastattelujeni perusteella lasten ja nuorten keskuudessa melko yleistä. Useimilla pelkona on kiusatuksi tuleminen, mikäli asia paljastuu esimerkiksi koulussa tai nuoren ystäväpiirissä. Joidenkin kohdalla vanhemmat tai muut sukulaiset ovat kieltäneet asian kertomisen, ja yhdessä on keksitty jokin korvaava tarina selittämään äidin tai isän poissaoloa. Kiusaamisen lisäksi nuoret myös pelkäsivät, että kaverit olisivat pelästyneet tiedosta tai että heiltä olisi jatkuvasti kysely vanhemman vankeuteen liittyviä asioita.

Kaikki haastattelemistani nuorista eivät kuitenkaan kerro, ainakaan suoranaisesti, joutuneensa valehtelemaan vanhemman vankilassa oloa peitelläkseen. Toisaalta osa heistä tuo asian esiin niin, että he eivät ole joutuneet valehtelemaan koska kukaan ei ole asiasta kysynyt ja esimerkiksi sukulaiset jo tietävät tilanteen.

”Mä en ainakaan muista yhtään tilannetta et olis joutunut valehtelemaan sen takia.” P

”Mutta en mä oo sillain valehdellu kun ei kukaan oikeen oo paljon kysyny, ja kaikki sukulaiset tietää että niille ei tarvi valehdella. Mutta jos meillä on jotain vaikka juhlia niin on se tyhmää kun äiti ei oo siellä.” T

Jotkut nuorista taas kertovat välttävänsä asiasta valehtelemisen sillä, että eivät kerro asiasta ja sivuuttavat aina jotenkin vanhempia koskevat kyselyt. Alla olevassa sitaatissa nuori kuvaa tuntemuksiaan siten, että asiasta valehtelu ei varsinaisesti stressaa häntä, mutta toisaalta tilanne on inhottava ja hän tietoisesti katkaisee epämiellyttävän puheenaiheen.

”No eihän se sillain...valehtelu...mitenkään ala stressaamaan tai sillain Kyl se vähän tuntuu inhottavalle tai mulla on sillain, etten mä niinku puhu siitä asiasta tai yritän niinku katkasta sen puheenaiheen.” P

Kaksi nuorista kertoi, että he olivat yhdessä vankilaan joutuneen vanhemman kanssa keksineet korvaavan tarinan äidin poissaololle. Tämä tarina kerrottiin kaikille muille paitsi aivan lähimmille ihmisille, jotka tiesivät totuuden. Tarinassa pysyminen koettiin vaikeaksi ja hankaluuksia tuotti muistaa kenelle asiasta voi kertoa ja kenelle ei.

”En...sanoin vaan et se oli hoitamassa mummia silleen...et en mä ihan suoraan sanonu...et se oli niinku kesällä hoitamassa sitä...niinku koko kesän.” T

”No mä sanoin, että se on mummia hoitamassa...”P

Vaikka vanhemmat olivat joissain tilanteissa kertoneet haastattelemani nuorelle tilanteesta avoimesti, perheeseen kuuluville pienemmille sisaruksille saatettiin olla kertomatta asiasta. Tämän nuoret kokivat aiheuttavan hankaluuksia perheen sisäiseen vuorovaikutukseen ja heistä tuntui pahalta pienempien sisarusten puolesta kun ne eivät tienneet totuutta.

6.2.2 Leimautuminen ja kiusaaminen

Kaikki haastattelemani lapset ja nuoret kertoivat kokeneensa leimautumista vanhemman vankeusrangaistuksen vuoksi. Leimautumisella he tarkoittivat tässä yhteydessä muiden ihmisten heihin kohdistamia ennakkoluuloja, epäilyjä sekä negatiivisia kommentteja. Lisäksi leimautumisen kokemus saattoi syntyä heihin kohdistuvasta syrjivästä käyttäytymisestä tai heidän omasta sisäisestä pohdinnastaan asian hyväksymisen suhteen. Leimautuminen aiheutti nuorille häpeän sekä arvottomuuden tunnetta ja pahimmillaan saattoi johtaa joidenkin sosiaalisten tilanteiden välttelemiseen.

Eräs haastattelemistani nuorista kertoo kokemuksistaan liittyen ympäristön leimaamiseen seuraavalla tavalla;

”Joo oon kokenu. Et tai se nyt liittyy esimerkiksi poliiseihin tai silleen. Et vaikka mä en mikään suuri rikollinen ookaan se kohtelu muuttuu aina siinä vaiheessa kun ne saa mun tiedot siihen näytölle ja näkee et äiti on vankilassa. Et ku ne näkee mun nimen niin ne tietää heti kenen poika mä oon.”P

Nuoren mukaan äidin vankeusrangaistus vaikuttaa siihen, kuinka esimerkiksi viranomaiset kohtelevat häntä. Aluksi hän on poliisien silmissä kuin kuka tahansa ikäisensä poika, mutta kun äidin tiedot ilmestyvät näytölle kohtelu muuttuu olennaisesti. Asiaan vaikuttaa myös se, että nuori asuu suhteellisen pienellä paikkakunnalla, jossa ihmiset muutoinkin tietävät hänen taustansa.

Ympäristön taholta koettujen ennakkoluulojen ja leimautumisen lisäksi nuoret tuovat esille myös sukulaisten tai muiden lähipiiriin kuuluvien ihmisten heihin kohdistamia negatiivisia ajatuksia, jotka koettiin kaikkein epämieluisimmiksi.

”On joo niitä jotka ei hyväksy sitä, et se on lähinnä toi isän puolen suku et ne ei oo koskaan hyväksyny sitä. Se on sellanen punanen vaate. Siitä saa aina kuulla kun siellä käy...no jos ihan suoraan sanoo niin se on sellasta et äiti on ihan paska ja ite oot ihan paska ja me ollaan maailman parhaita.” P

”Mun isä osaa olla aika ärsyttävä, se tietää että mun äiti on vankilassa ja se vaan moittii sillain ja haukkuu...se on tosi semmosta rasittavaa.” P

Haastattelija: Ooksä koskaan kohdattu mitään semmosia ennakkoluuloja tai asenteita siihen liittyen, että sun äiti on vankilassa...et onks kukaan koskaan esimerkiks sanonu että säkin tuut oleen vankilassa kun sun äitiki on tai jotain...

”Joo no isä on.” P

Hyvin yleistä myös oli, että nuorelle todettiin hänenkin joutuvan jonain päivänä vankilaan koska vanhemmalle oli näin käynyt.

”Kun sun äiti on vankilassa niin kai säkin sinne joskus joudut.”P

Nuoret erottivat puheissaan *kiusaamisen* leimaamisesta ja leimautumisesta. Kiusaaminen nähtiin systemaattisena, pidempikestoisena huonona kohteluna ikätovereiden tai muiden ihmisten taholta. Nuoret kertoivat, että kiusatuksi joutuminen olisi pahinta mitä vanhemman vankeus ja vankilassa

olon mukaan tuoma leima saattaisi heille itselleen aiheuttaa.

Yksikään haastattelemistani nuorista ei kertonut kokeneensa systemaattista kiusaamista asian takia. Negatiivisia kommentteja ja asian vuoksi leimautumista sen sijaan lähes jokainen oli joutunut kohtaamaan. Muutaman nuoren kohdalla läheiset ystävät olivat riidan yhteydessä viitanneet asiaan negatiivisesti, mutta tätä ei koettu kovinkaan raskaasti, vaan nuoret ajattelivat sen johtuneen käsillä olevasta ristiriitatilanteesta.

”No ei oo ku kerran tullu sellanen ku mulla tuli kerran mun yhen kaverin kanssa riita, niin sit se oli...ku me niinku riideltiin ihan kaikesta niin sit se oli sillain niinku et kyllä muaki vituttais jos mun faija olis vankilassa...et mulla on sentään faija täällä...ja kaikkee tollasta.” T

Jossain yhteydessä lapsi tai nuori on saattanut kokea vanhemman vankilassaolon myötä saavuttavansa tietynlaisen ”koviksen” aseman kavereiden keskuudessa ja kääntänyt negatiivisen asian ikään kuin hyödykseen.

”Ei oo kiusannu et se on yleensä päinvastoin. Et sillon kun mä ensimmäisen kerran kuulin, niin mä käytin sitä tavallaan hyödykseni, et mä koulussa aina sanoin, et äiti on linnassa. No se oli sellanen sitte et se on vähän tuolla ala-aste meiningeillä, et ku katotaan liikaa leffoja, niin luullaan et se on oikeesti sellane paikka mitä niissä. No joo. Sit siinä oli vielä tää perhekoti tausta se oli sit kans sellanen, et nosti mua pari pykälää. Ei oo kiusattu koulussa.” P

Yllä olevassa sitaatissa nuori kertoo, että häntä ei ole asian vuoksi koskaan kiusattu vaan tilanne on ollut jopa päinvastainen. Ala-asteella nuori on saanut arvostusta ikätovereiden taholta kertomalla perhekodissa asumisestaan sekä äidin vankilassa olostsa. Nuori itse arvelee tämän johtuvan siitä, että asia on muiden keskuudessa herättänyt pelkoa ja tietämättömyydestä johtuen myös pelonsekaista ihailua häntä kohtaan.

Osa niistä nuorista, jotka eivät ole kohdanneet kiusaamista uskovat, että koulussa tai esimerkiksi harrastusten parissa toiset saattaisivat pelästyä, mikäli saisivat kuulla heidän vanhempansa olevan vankilassa.

”Ei oo kukaan kiusannu, mutta ei kaikki edes tiedä tai melki kukaan. Mun paras kaveri tietää ja se kyselee välillä jotai, mutta kaikki varmaan vois kiusata koulussa ja harkoissa jos ne tietäis, koska monen äiti ei oo vankilassa. Ja ehkä niitä vois pelottaa.” T

Nuoret kokivat myös erilaisuudentunnetta johtuen siitä, että todella harvan heidän ikäisensä vanhempi ei ole vankilassa ja näin he erottuvat ikätovereidensa joukosta.

6.2.3 Vankila ja sen henkilökunta

Yhtenä erillisenä teemana pyrin haastattelujen avulla selvittämään lasten ja nuorten kokemuksia liittyen vankilan henkilökuntaan sekä heidän tietojaan vankilasta ympäristönä. Kiinnostukseni kohdistui etenkin siihen kuinka paljon kohtaamista lasten ja henkilökunnan välillä tapahtuu ja millaisena lapset ja nuoret nämä tilanteet kokevat, sekä millaisia ajatuksia tai tietoja heillä on vankilasta ja siellä eletävästä arjesta.

Nuorten ja henkilökunnan välisiä kohtaamisia oli kaikilla melko vähän. Pääasiassa nuoret näkivät henkilökunnan myönteisenä ja kokemukset olivat positiivisia. Kohtaamiset tapahtuivat poikkeuksetta tapaamisiin liittyvissä tilanteissa.

”Ne näyttää ihan poliiseilta, ne vartijat...ei ne oo mulle mitään puhunu.” T

”Mitä mä oon ite ollu siinä vastaanottotilassa niin ihan lepposta porukkaa. Ei olleenkaan sellasta leimaamista.” P

Nuoret toivat esille positiivisia kokemuksiaan keskusteluista vartijoiden kanssa. Arkipäiväisistä asioista jutustelu koettiin tärkeäksi ja nuorten puheesta välittyi tunne siitä, että he kokivat näin hyväksyntää ja arvostusta. Nuorille syntyi kohtaamisten myötä kokemus siitä, että he ovat tavallisia nuoria ja aikuiset ovat kiinnostuneita heidän elämästään huolimatta siitä, että heidän vanhempansa ovat vankilassa.

”Yhden vartijan kanssa niin sen kanssa juteltiin siinä, lähinnä nt siitä ku oon inttiin menossa vuoden päästä niin se kertoili omia kokemuksiaan ja se oli ihan mukavaa.” P

”Ne on oikeen mukavia suurin osa..et ne juttelee ja puhuu ihan arkipäiväisistä asioista...ne on oikeen kivoja.” P

Muutamalla nuorella kokemukset henkilökunnasta oli negatiivisia ja aiheuttivat jännitystä tapaamistilanteisiin liittyen. Vartijoiden käytös saatettiin kokea tylyksi ja muutamalle nuorelle syntyi tunne siitä, että he olisivat itse olleet vangin asemassa.

”Tuntu et olis ite ollu vankilassa...ne vartijat oli niin...” T

”No ne oli vaan...ku piti mennä siitä metallinpaljastimen läpi, niin sit ne oli vaan et ota se vyö pois niin voi olla vähän helpompaa, et ne oli niinku tosi sillain...ärsyttävällä äänen sävyllä piti sanoo kaikkee.” T

Toisaalta, negatiiviset kokemukset saattoivat liittyä myös siihen, että vartijat koettiin ikään kuin vastapuolella oleviksi ja syyllisiksi vanhemman vankilassa oloon.

” No toisaalta ne ärsyttää mua mut se on niitten tyä...et ei ne sille voi mitään...” P

Haastattelemieni nuorten tiedot vankilasta ja vanhemman siellä kokemasta arjesta vaihtelivat hyvinkin paljon. Nuorilla oli paljon ennakkoluuloja ja mielikuvia, joita he olivat usein poimineet elokuvista sekä kirjoista. Käytyään itse vankilassa tapaamassa vanhempaa nuoret kokivat vankilan usein ”pehmeämmäksi” paikaksi kuin mitä olivat etukäteen olettaneet. Samalla myös monet pelot ja ahdistukset olivat hävinneet. Vankila ja vanhemman arki sai ikään kuin kasvot ja asiaa oli jatkossa helpompi käsitellä oikeiden mielikuvien kautta. Myös muihin vankeihin sekä henkilökuntaan kohdistuneet pelot hälvenivät.

”Ai siis sillain et kuvitteliks mä sen erilaiseks...joo, ku mäki tietty pienenä katoin kaikkii leffoja ja sillai ni oli niinku sellanen kuva et ne ei saa käydä missään töissä siellä tai mitään...et ne vaan istuu siellä selleissä ja sit niille tuodaan vähän ruokaa ja sillai.” T

Jotkut nuorista olivat hyvin kiinnostuneita vanhemman arjesta vankilassa ja olivat hyvin perillä vanhemman siellä viettämästä ajasta.

”Äiti kerto tosi paljon kirjeessä ja sitä ennen että se on sellanen, et siellä on se työ mitä tehdään ja kaikkia ulkohommi ja juttuja ja sit ne asu semmosissa parakeissa, että on yks-viiva kolmen hengen huoneita, oliko se ja sit sai niinku vapaa-ajalla ku ilmotti niille vartijoille et mihin menee niin sai soudella ynnä muuta ja sit torstaisin ne pääsi Prismaan ostoksille...” T

Pääsääntöisesti nuoret olivat yllättyneet myönteisesti käytyään konkreettisesti paikanpäällä vankilassa. Jopa tapaamistiloista muutamalle nuorelle syntyi ennakkokäsitystä myönteisempi kokemus. He olivat kuvitelleet tilat ankeammiksi ja olivat iloisesti yllättyneitä esimerkiksi muutamista leluista, joita tapaamishuoneessa oli.

6. 3 Tunteet ja kokemukset

6.3.1 Viha ja pelko

Eriasteiset vihan tunteet olivat yleisesti läsnä nuorten kertomuksissa. Jokainen haastateltavista kertoi jossakin vaiheessa ja jollakin tavalla tunteneensa vihaa vanhemman vankeusrangaistuksesta johtuen. Haastattelemani nuoret tunsivat vihaa vaihtelevasti itseään, vanhempaa, olosuhteita tai ympäristöä kohtaan. Rutterin (1990) mukaan negatiiviset tunteet ovat yleisiä etenkin lapsen ja vanhemman eron vaiheessa, jossa lapsi on jo selvinnyt alun järkytyksestä ymmärtäen lopulta eron todellisuuden.

”No on se pientä vihaa minussa herättänyt sillain, et taas se siellä on.” P

Muutaman nuoren kohdalla vihan ja pettymyksen tunteet kulkivat selvästi käsi kädessä. Nuori tunsi vanhemman pettäneen hänet ja hänen luottamuksena joutumalla vankilaan, ja tästä syystä tunsi vihaa vanhemman toimintaa ja ratkaisuja kohtaan.

”No se ku se oli ryssiny taas...ku mä niinku ajattelin et nyt tästä tulis niinku jotain et pääsis kotiin...” T

Viha saattoi ilmetä omina ajatuksina, joita nuori ei välttämättä jakanut kenenkään kanssa tai tekoina, joilla nuori halusi ilmaista vanhemmalle vihantunteensa. Eräs nuorista kertoi rangaistuksen alkuvaiheessa olleensa vihainen ja tämän vuoksi jättäneensä vastaamatta vanhemman kirjeisiin tai puheluihin. Myöhemmin viha kuitenkin laantui ja yhteydenpito muuttui normaaliksi. Rutterin (1990) mukaan kiukun osoittaminen on yleistä vastaanpano vaiheessa, jossa lapsi saattaa protestoida eroa konkreettisilla teoilla.

”Siis joo joskus ku se joutu uudestaan...ku se pääsi välillä vapaaks...mä olin tosi vihanen, et mä en mitään vastannu ku se soitti tai vastannu sen kirjeisiin.” T

Yksi haastattelemani nuorista kertoi olleensa niin vihainen vanhemmalle tämän vankilaan joutumisesta, että oli satuttanut itseään vähentääkseen ärtymyksen tunnettaan. Hän myös koki, että hänellä ei ollut tilanteessa keinoja käsitellä asiaa millään muulla tavoin.

”No siis mä olin tosi vihanen sille ja musta tuntu, että mun on pakko päästää ne vihan tunteet ulos tai en pääse niistä eroon. No mä sitten viiltelin itteeni..tohon käteen..se ainakin hetkeks autto. Enkä mä osannu muuten tehdä, tuntu et ei voi puhua kellekään. Mut se loppu sitte ku jäin siitä kiinni.” T

Haastattelujen pohjalta käy ilmi, että lapsilla ja nuorilla on hyvin erilaisia ja eritasoisia pelkoja liittyen vanhemman vankilassaoloon. Nuoren kertomuksista käy ilmi, että rangaistuksen alkuvaiheessa he ovat olleet hyvin jännittyneitä ja erilaiset pelot ovat olleet vahvasti läsnä. Alussa on vielä epävarmaa kuinka oma vanhempi sopeutuu vankilaympäristöön ja uusi tilanne pelottaa. Nuoret pelkäävät myös oman ja muiden siviiliin jäävien läheisten pärjäämisen puolesta.

Ainoastaan yksi nuorista kertoo, että hän ei ole pelännyt lainkaan vanhemman vankilassaoloon liittyen, hän ei myöskään pidä vankilaa pelottavana paikkana ja ne ovat tulleet hänelle melko tutuiksi äidin useiden rangaistusten myötä.

”Ei silleen pelota vankilat, mä tunnen kyllä sillä lailla noi säännöt ja käytännöt, oon kuullu joka puolelta, sukulaisilta ja tutuilta. Et sillä lailla aika tuttu paikka, vaikka mä en oo istunut ku siellä pleksin toisella puolella.” P

Eräs lapsista ei kerro tuntevansa suoranaista pelkoa, mutta kokee vankilan pelottavana paikkana. Pelko liittyy osaltaan siihen, että hän ei tiedä mitä äiti vankilassa tekee tai millainen paikka se on. Hänen silmissään toiset vangit näyttävät pelottavina ja hän erottaa heidät rikollisiksi toisin kuin äidin.

”Mua vähän pelottaa kun siellä on niitä muita ja ne on rikollisia.” T

Nuorilla oli jonkin verran pelkoja liittyen siihen, että vanhemmalle sattuu jotakin vankilassa olo aikana. Moni kertoi pelkäävänsä, että toiset vangit satuttavat omaa vanhempaa jollakin tavalla. Lisäksi pelkoa aiheutti vanhemman joutuminen tappeluun muiden vankien kanssa. Nuoret pohtivat paljon myös sairastumiseen sekä kuolemaan liittyviä asioita. He pelkäsivät vanhemman menehtyvän sairauteen tai jäävän ilman asianmukaista hoitoa. Muutama nuori kertoi näkevänsä painajaisia väkivaltaisista yhteydenotoista, joihin vanhempi joutuisi osalliseksi vankilassa ollessaan.

”En mä paljoa tiedä mitä äiti siellä sillain tekee, ainakin se lukee ja katsoo telkkaria. Mua vähän pelottaa jos joku tekee sille siellä jotain, kun siellä on paljon rikollisia tai jos se vaikka tulee kipeeks. Mutta kyllä ne kertoo meille.” T

”No on se välillä ollu sellanen et jos siellä nyt joku hullu on tai semmonen, mut ei siitä ny oikeestaan enää oo pelkoo ku on avovankilas.” P

Pelot saattavat liittyä myös siihen kuinka vanhempi pärjää vankilassa tai sopeutuu sinne. Yksi nuorista oli pohtinut hyvin yksityiskohtaisesti sitä kuinka vanhempi sopeutuu vankila yhteisöön ja miten sosiaaliset suhteet muodostuvat. Nuori kertoi pelänneensä, että vanhempi kohtaa vankilassa ihmisiä joiden kanssa ei tule toimeen ja näin ollen aiheutuu konflikteja.

”No et miten se äiti siä pärjää...et miten se niinku sopeutuu sinne.” T

6.3.2 Suru ja ikävä

Kaikki haastattelemiini nuoret kertoivat ikävän tunteistaan. Tunteen syvyys vaihteli jonkin verran nuoren iästä ja olosuhteista riippuen. Nuorimpien haastateltavien kohdalla ikävä näyttäytyi voimakkaimpana ja se oli selkeästi enemmän arjessa läsnä. Vankeusrangaistuksen alkuvaiheessa ikävä oli usein kaikkein suurinta ja helpotti yleensä ainakin hieman rangaistuksen edetessä. Nuoret myös ilmaisivat jossakin vaiheessa tottuneensa ikävän tunteeseen.

”No alussa oli niinku enempi tiettenkin koska nyt siihen on tottunu sillain et näkee sitä harvemmin ja muutenkin on niin paljon muita aikuisia elämässä...et ei sitä sillain...se tuntuu niin normaalilta jo.” T

”Sillon ensin mulla oli tosi kova ikävä ja mä oli melkein koko ajan surullinen ja itkin.” T

Tapaamiset ja muu yhteydenpito osaltaan lievittivät ikävää, toisaalta joidenkin lasten ja nuorten kohdalla ikävän tunteet korostuivat vanhemman näkemisen, kirjeen tai puhelun jälkeen. Eräs nuorista kertoi mieluiten puhuvansa äidin kanssa puhelimesta ainoastaan muutamaa päivää ennen sovittua tapaamista, ikävä tuntui liian raastavalta kestää, jos seuraavaan tapaamiseen oli pitkä aika.

Jokaisella nuorella oli oma keinonsa lievittää ikävää, usein auttoi jollekin turvalliselle aikuiselle, läheiselle tai ystävälle puhuminen. Yksi nuorista kertoi hakevansa lohtua perheen lemmikeistä silloin kun tunteet olivat eniten pinnalla. Vankilassa olevalle äidille tai isälle omia ikävän tunteita ei mielellään kerrottu, nuoret kokivat sen kuormittavan vanhemman vaikeaa tilannetta entisestään.

Yhtenä erillisenä tunteena haastatteluissa nousi vahvasti esiin suru. Suru ja ikävä kietoutuivat nuorten puheissa paikoin toisiinsa, mutta molemmat ovat nostettavissa esiin myös erillisinä tunteina. Ikävä sinällään aiheutti monelle surua, mutta myös monet muut asiat vanhemman vankilassaoloon liittyen saivat nuoret surulliseksi ja jokainen nuorista kertoikin kokeneensa jonkin

asteista surua vanhemman vankilassa oloon liittyen. Rutterin (1990) mukaan surun tunteet nousevat vahvimmin esiin vastaanpano vaiheeseen liittyvän kiukun ja suuttumuksen laannuttua, kun lapsi huomaa vastarinnasta huolimatta eron olevan todellinen. Osa lapsista saattaa näyttää suruaan avoimesti tai tiedostamattaan yrityksellä palata varhaisempaan ikään, jolloin he olivat turvallisesti yhdessä vanhemman kanssa.

Kuten ikävänkin kohdalla myös surun tunteet vaihtelivat vanhemman vankeusaikana yleensä niin, että alkuvaiheeseen liittyi enemmän surun tunteita ja myöhemmin ne joko laantuivat tai vaihtuivat muihin tunteisiin rangaistuksen edetessä. Alla olevassa sitaatissa nuori kertoo omista surun tunteistaan. Ystäviltä ja sukulaisilta saamansa palautteen mukaan hänestä on vanhemman vankilaan menon myötä tullut alakuloisempi ja vetäytyvämpi. Hän itse kokee olevansa sen ikäinen, että tunteet ovat helpommin pinnassa kuin esimerkiksi nuorempana. Nuorella on vanhemman vankilassaolosta jo aikaisempia kokemuksia lapsuudesta ja hän kokee tuolloin suhtautuneensa asiaan kevyemmin.

”Et kaikki sanoo et musta on tullu paljon sellanen alakulosempi ja sillai, et ei se silloin kun mä olin pieni niin vaikuttanu muhun millään lailla, et oikeestaan nyt niinku on niin sanottu teini-ikä. Se on vaan silleen, et on ollu hirveen ala-kulonen ja sillain ku ei oo sitä fajaa.” T

Tapaamiset ja muu yhteydenpito nostattivat helposti ikävän lailla myös surun tunteita pintaan. Se, että omaa vanhempaa ei voinut nähdä vaan yhteydenpito tapahtui kirjeiden tai puhelujen välityksellä sai nuoren hyvin surulliseksi.

”Ku me kirjoitettiin niitä kirjeitä, siit tuli semmonen tosi surullinen fiilis ku rupes miettiin et me kirjoitetaan kirjeitä ja me ei voida nähdä ” T

Vanhemman vankeusrangaistuksen vuoksi kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kohdalla surun tuntemukset saattoivat liittyä siihen, että he eivät saaneet enää asua kotona. Sen lisäksi, että he joutuivat olemaan erossa vanhemmasta myös heidän elinympäristönsä muuttui.

”On se mun mielestä niinku ihan kauheeta ettei saa asua kotona, koska se on ihan tyhmää. On se surullista et mä en oo kotona.” T

6.3.3 Myönteiset vaikutukset

Kuten jo teoriaosuudessa toin esille, vanhemman vankeusrangaistuksella saattaa olla myös myönteisiä vaikutuksia lapsen kannalta. Oman kandidaatin tutkielmani yksi keskeisimmistä hämmästyksistä minulle tutkijana olikin myönteisten merkitysten oletettua suurempi määrä. Pro graduni haastattelurungossa myönteiset vaikutukset olivat omana teemanaan ja tekemissäni haastatteluissa positiivisia tunteita ja ajatuksia tuli jälleen esiin melko paljon. Seuraavaksi kirjoitan näistä hiukan enemmän.

Nuoret erittelivät vanhemman vankeusrangaistuksen mukanaan tuomia myönteisiä vaikutuksia lähinnä sen huomion kautta, että vanhemman terveydellisissä tai elämäntapaan liittyvissä asioissa on vankilaan menon myötä tapahtunut positiivisia muutoksia. Varsinaisesti nuorten omiin asioihin liittyviä positiivisia vaikutuksia ei kukaan tuonut esille, vaikkakin toisaalta vanhemman voidessa paremmin usein myös nuoren omat murheet vähenivät.

Lähes kaikki nuorista pitivät hyvänä asiana sitä, että vankilaan menon myötä tietää missä äiti tai isä on ja vankeusrangaistuksen aikana vanhempi suurella todennäköisyydellä pysyy erossa sellaisista piireistä ja kavereista, joiden seurassa saattaisi ajautua tekemään uusia rikoksia. Nämä nuoret kuvaavat vanhemman olevan ikään kuin turvassa rikolliselta maailmalta ja tietoisuus tästä vähentää heidän omaa huoltansa vanhempaa kohtaan.

”Ei kai siinä mitään. Mä oon itteasiassa ihan tyytyväinen et se on nytkin tuolla. Se ei pääse hölmöileen siviilissä. Tietää missä se on ja mitä se tekee.” P

”Mä tiedän missä se on, ei tarvi sitäkään murehtia ja mä tiedän et se on pois pahanteosta.” P

”Itse asiassa joo, koska nyt ku se on tääl vankilas niin se ei ainakaan pysty tekeen mitään, niinku, se on jotenki turvassa siellä, et ei se pääse tekeen mitään pahaa ja se on aina hyvä asia ” T

Yksi nuorista kuvaa vanhemman rangaistuksen olleen toisaalta tietyllä tavalla suuri helpotus, vaikka tilanne onkin ikävä.

”Helpotus. Se on ollu valtava helpotus. Kyllähän se nyt tietenkin aina vähän harmittaa ku se sinne joutuu. Et kivempihan se olis jos se olis siviilissä, ja näkis aina ku haluaa. Sekä hyviä että huonoja puolia. Sillä on ne omat kaveripiirit mitkä on vähän huonoja, et se on hyvä et pysyy niistä erossa.” P

Karsikas (2006) mainitsee artikkelissaan positiivisten tunteiden tai vaikutusten voivan liittyä esimerkiksi siihen, että vankeusrangaistus saattaa katkaista vanhemman pitkään jatkuneen päihteiden käytön. Eräs nuorista kertoo äidin päihteidenkäytön olleen siviilissä hyvin runsasta ja johtaneen rikoksiin sekä ajaneen vanhemman fyysisesti hyvin huonoon kuntoon. Nuorella on ollut paljon huolia liittyen äidin vointiin, terveyteen ja syrjäytyneeseen elämänmuotoon. Nyt nuori kokee helpotusta siitä, että äiti on paikassa, jossa elämänrytmi on säännöllinen, hän saa ruokaa eikä mahdollisuutta päihteiden käyttöön käytännössä ole. Nuori kuvaa ihan konkreettisesti sitä, kuinka ilahtunut on siitä, että äiti on lihonut ja näyttää nyt senkin myötä terveemmältä.

”No se on sellasta se sen päihteidenkäyttö siviilissä, et mä en siitä tykkää. Joo mä oon siis nyt huomannu et se on loppunu, et se on lihonu aika paljon. Et mä en oo ikinä nähny sitä tossa kunnossa, siis normaalissa kunnossa. Et se on aina ollu sellanen posket lommolla, kalpee haamu. Fyysisesti paremmassa kunnossa joo. Itte asiassa mä oon ilonen et se on siellä. Et se syö nyt ainakin.” P

Tilanne saattaa olla nuorelle myös ristiriitainen, toisaalta on hyvä asia että vanhempi saa hoitoa päihdeongelmaansa ja siinä mielessä on hyvä, että vanhempi on vankilassa, vaikka toisaalta nuori tietysti toivoo vanhemman olevan kotona. Myönteisistä tunteista puhuminen ja niiden esiin tuominen koettiin vaikeaksi, nuoret tunsivat huonoa omaatuntoa siitä, että löytävät asiasta myös positiivisia puolia. He eivät myöskään halunneet kertoa ajatuksistaan vanhemmalle koska pelkäsivät reaktiota.

Muutama nuorista kertoi, että vasta vankila on ollut paikka, jossa vanhempi todella on onnistunut katkaisemaan päihteiden käytön vaikka siviilissäkin erilaisia hoitajaksoja ja muita yrityksiä on ollut.

”No äiti on ite sanonu, että se saa hoitoa siellä ja että se ei enää juo. Ja munikin mielestä se on hyvä asia, mutta kyllä mä haluaisin että äiti olis kotona.” T

Päihteidenkäytön lisäksi myös muut riippuvuudet saattavat katketa vankilassa olon aikana ja niiden hoitoon on mahdollista saada apua. Yksi nuorista ilmaisee tyytyväisyyttään siihen, että äidin peliongelma on toistaiseksi hallussa, koska vankila ympäristössä pelaaminen on mahdotonta.

”Äiti on ollu välillä vähän riippuvainen noihin rahapeliautomaatteihin...tuntuu et sekin voi vähän häipyä kun ei täällä pääse.” P

Nuoret myös uskoivat, että vanhemmat ottavat tapahtuneesta opikseen ja näin ollen kertaalleen koettu vankeusrangaistus nähtiin myönteisenä sysäyksenä kohti rikoksetonta elämää.

”No ehkä se nyt ottaa opikseen että tommonen ei kannata”

”Mä uskon, et isä on vähän niinku lomalla...koska isä oli aina menossa ku se oli vapaalla...sillä puhelin soi jatkuvasti ja aina se yritti jossain käydä, että se on vähän sellanen herätys ollu sille siellä suljetussa, et senkään mielestä ei ollu kauheen kiva niin mä uskon, et ei se halua enää kokea sitä.” P

6.3.4 Kokemus vanhemman vankeudesta

Yksi pro graduni tavoitteista vanhemman vankeuden aiheuttamien konkreettisten vaikutuksien sekä esiin nousevien merkityksien lisäksi oli selvittää lapsen omaa kokemusta vanhemman vankilassa oloon ja koko prosessiin liittyen. Kokemus sinänsä ilmenee niin tunteiden ja konkreettisten vaikutustenkin kautta, mutta yhtenä erillisenä haastattelukysymyksenäni esitin nuorille toiveen, että he omin sanoin, tiivistäen kertoisivat millainen kokemus vanhemman vankeus on heille ollut. Analyysini lopuksi, ennen tulevaisuuteen liittyvien odotusten esiin tuomista olen lyhyesti eriteltyt lasten ja nuorten päällimmäisiä ajatuksia tähän kokemukseen liittyen. Jokaisen nuoren kokemus on hyvin erilainen ja toiset osasivat paremmin tiivistää tunteitaan ja ajatuksiaan kuin toiset. Varsinaiseen tutkimuskysymykseen lapsen kokemuksesta vanhemman vankeusrangaistukseen liittyen paneudutaan pro graduni johtopäätöksissä.

Kokemus merkitsi yhdelle nuorista ennen kaikkea itsenäistymistä ja askelta kohti aikuista elämää. Vanhempi ei yhtäkkiä ollutkaan enää läsnä tilanteissa, joissa nuori aikaisemmin oli tottunut turvautumaan äidin tai isän apuun vaan monista asioista piti selviytyä itsenäisesti. Nuori kuvasi omaa selviytymistään pärjäämisenä ja eräänlaisena onnistumisena, josta saattoi olla ylpeä.

”No se oli aika sellanen et itsenäisty. Et teki paljon ite asioita vaikka ainahan mä oon ollu sellanen...oppi oleen itekin kotona jos sisko oli töissä...ihan sillain pärjäämään.” T

Lähes kaikki nuorista liittivät kokemukseen jollain tapaa tunteen kuluneen ajan pituudesta. Vanhemman tuomion kestosta riippumatta aika tuntui kuluvan hyvin hitaasti ja lyhytkin tuomio kuvattiin hyvin pitkänä ajanjaksona. Aivan nuorimmilla tutkimukseeni osallistuneilla lapsilla myös ajankäsite saattoi olla vielä kehittymässä, eivätkä he välttämättä osanneet realistisesti määrittää aikaa, jolloin vanhempi taas olisi kotona.

”No emmä tiä oikein sillain...pitkä ainaski.” P

Nuoret kertoivat kokemuksen olleen hyvin kokonaisvaltainen, ja tunteet vanhemman vankilassa olon aikana saattoivat vaihdella aivan ääripäästä toiseen etenkin rangaistuksen alkuvaiheessa. Päällimmäisenä olivat negatiiviset tunteet, mutta nuoret osasivat eritellä myös iloisia kokemuksia. Alla olevassa sitaatissa nuori kertoo, että kokemus on ollut hänen kannaltaan pitkä ja tuskallinen, surun täyttämä, mutta hetkittäin hän on kokenut myös iloa ja mainitsee esimerkkinä vanhemman siirtymisen avolaitokseen tuomiotaan suorittamaan.

”No se on ollu pitkä ja vähän sellanen tuskallinen...sellanen surun täyttämä joskus aika ajoin...sit kun iskä pääsi siirtyy avotaloon niin oli siinä iloakin mukana ”P

Oman päällimmäisen kokemuksen kertominen, ja erityisesti sen tiivistäminen saattoi tuntua nuoresta vaikealta, eikä siihen kaikkien kohdalla tarvittukaan erityisiä esimerkkejä tai monimutkaista tunteiden erittelyä. Jo muutamallakin sanalla ja hyvin lyhyesti nuoret kykenivät tiivistämään omia tuntemuksiaan asiaan liittyen.

” Se on syvältä...emmä sen kummemin osaa sanoa.” T

” Inhottava ja stressaava.” P

Nuoret saattoivat myös työntää koko asian aktiivisesti pois mielestään ja yrittää olla ajattelematta kokemusta tai sen esiin nostattamia tunteita sen enempää. Eräs nuorista kertoi, että hänellä on kaikesta tapahtuneesta tietyllä tavalla hyvin tyhjä olo, eikä mikään oikein tunnu miltään.

”Mulla on oikeestaan kaikesta vähän niinku tyhjä olo...yritän mahdollisimman vähän ajatella sitä...se on niinku ihan sikakurjaa...” T

Päällimmäiseksi hyvin monen nuoren kohdalla nousivat kokemukset siitä, että vanhempaa ei enää näe niin usein kuin aikaisemmin ja muutoinkin yhteydenpito oli vähissä.

”No en mä osaa sillain selittää mut tosi ankeelta ku ennen pysty niinku jutteleen ja oleen sen kaa sillain niinku ihan normaalisti ja käymään joka paikassa...” T

Osa haastattelemistani nuorista ei halunnut yrittää tiivistää kokemuksiaan muutama kommenttiin tai virkkeeseen. He kokivat sen olevan mahdotonta, sillä tunteiden, ajatusten ja päivittäisten vaikutusten kirjo on niin suuri ja ailahteleva. He eivät myöskään halunneet arvottaa kokemiaan asioita, vaan totesivat jokaisen kokemuksen ja ajatuksen olevan sillä hetkellä se päällimmäinen ja heille merkityksellisin.

6.3.5 Tulevaisuus

Nuorilla oli hyvin erilaisia ajatuksia tulevaisuuden suhteen. Kuten kaikkeen muuhunkin myös tähän vaikuttivat vahvasti kunkin nuoren nykyinen elämäntilanne, ikä ja vanhemman vankeusrangaistuksen pituus sekä siihen liittyvät muut seikat. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin jollakin tavalla pohtineet vanhemman vankilasta vapautumista sekä siihen liittyviä asioita.

Nuorten puheista välittyi ennen kaikkea toiveikkuus tulevaisuuden suhteen. Osa heistä uskoi, että vanhemman tilanne muuttuu ja normalisoituu kotiinpaluun myötä.

”Emmä tiää...sit se varmaan...luulis et se vihdoinkin tekis jotain järkevää.” T

Toisaalta nuoren ajatukset saattoivat olla hyvinkin pessimistisiä, etenkin jos vanhemmalla oli useampia tuomioita taustalla. Negatiivistenkin ajatusten keskellä nuoret halusivat kuitenkin uskoa vanhemman kuntoutumiseen ja elämänsuunnan muutokseen.

”Toisaalta jos on kerran niinku rikollinen niin on vähän niinku aina...mä ajattelen silleen...mut emmä sit tiää et rupeeks se tekeen niinku rehellistä juttua vai ei...mut kyl mä uskon et rupee.” T

Lastensuojelulaitoksessa asuvien nuorten kohdalla vanhemman vapautuminen saattoi heidän kohdallaan merkitä myös kotiin paluuta, johon nuoret liittivät paljon myönteisiä ajatuksia ja toiveita.

”Tottakai mulla on kauheet odotukset et mä pääsisin kotiin.” T

Toisaalta pelko pettymyksestä varjosti monen nuoren kohdalla toiveikkaita ajatuksia. Nuoret ymmärsivät, että muutokset eivät välttämättä tapahdu nopeasti ja kotiin paluuseen saattaa kulua aikaa. Joidenkin kohdalla tulevaisuus aiheutti ahdistusta ja epävarmuutta liittyen vanhemman pärjäämiseen siviilissä ja pelkoa siitä pysykö vanhempi poissa rikollisesta elämänpiristä.

”Siis ei mua niin paljon se et se joutuis takas vankilaan mut se suututtais vaan, mut se et jos se alkais taas käyttää jotain niinku. Mä niinku haluaisin et se sais mahdollisimman normaalin elämän ja et mä pääsen takas himaan.” T

Nuoret liittivät vanhemman vapautumiseen myös paljon odotuksia siitä, että vihdoin heidän olisi mahdollista viettää yhdessä aikaa ilman rajoitteita tai häiriötekijöitä. Nuoret kertoivat paljon

suunnitelmistaan ja siitä mitä kaikkea he ovat haaveilleet tulevaisuudessa tekevänsä yhdessä vanhemman kanssa. Osalla vanhemman vapautumispäivä oli tarkalleen tiedossa ja osan kohdalla tilanne oli epävarma tai nuorella ei ollut tarkkaa tietoa asiasta, mutta kaikki kuitenkin odottivat sitä.

7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut toisaalta tuoda yleiseen tietoon sitä arkea, jota lapset joiden vanhempi on vankilassa elävät ja toisaalta etsiä vastauksia siihen, millaisia ovat vankeuden konkreettiset vaikutukset, miten lapset vanhemman vankeuden kokevat ja millaisia merkityksiä sillä on heidän kannaltaan. Lisäksi olen tarkastellut lasten ja nuorten tunteita sekä odotuksia asiaan liittyen. Tutkimukseni taustalla kulkee yhteiskuntatieteelliseen lapsuustutkimukseen nojautuva ajatus lapsesta oman elämänsä parhaana asiantuntijana. Tähän ajatukseen nojautuen olen halunnut antaa erityisessä tilanteessa eläville lapsille mahdollisuuden kertoa omin sanoin siitä, millaisena elämä vanhemman vankeuden varjossa heille näyttäytyy. On hämmentävää, että kotimaisella tutkimuskentällä vanhemman vankeuden herättämiä ajatuksia ja tunteita ei ole juurikaan kysytty suoraan lapselta vaan tietoa on kerätty haastatteleamalla vanhempia tai asiantuntijoita yleisen trendin mukaisesti. Uskon, että lapset voivat tuottaa paljon sellaista tietoa, jolla on huomattava merkitys heidän oman asemansa parantamisessa vangin läheisenä. Haastattelujen pohjalta käy ilmi, että vanhemman vankeusrangaistuksen merkitys lapselle on hyvin moniulotteinen ja riippuu monista tekijöistä. Lapsen kokemus on aina yksilöllinen ja konkreettiset vaikutukset riippuvaisia esimerkiksi perhetilanteesta. Seuraavaksi erittelen tutkimukseni tuloksia tarkemmin ja vastaan asettamiini tutkimuskysymyksiin aineistoni pohjalta.

Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että vanhemman vankeusrangaistuksen vaikutukset lapsen arkeen voivat olla hyvin moniulotteisia ja riippuvaisia useista tekijöistä. Haastattelemini lasten kohdalla *konkreettiset vaikutukset* olivat erilaisia riippuen muun muassa lapsen iästä, asuinpaikasta, perhe- ja elämäntilanteesta sekä olemassa olevasta lähiverkostosta. Myös vanhemman vankeusrangaistuksen kestolla tai tekoon johtaneilla syillä saattoi olla merkitystä vaikutusten kannalta. Konkreettisiksi vaikutuksiksi aineistosta vahvimmin nousivat rangaistuksen alkuvaiheeseen ja asian käsittelyyn liittyvät teemat, yhteydenpito ja sen erilaiset muodot sekä asumisen ja huolenpidon muutokset.

Huomionarvoista on aineistoni pohjalta noussut esiin tarve käsitellä asiaan jonkun ulkopuolisen ihmisen kanssa. On paljon asioita ja kysymyksiä, joita haastateltavat kokivat, että eivät voi suoraan vanhemmalta kysyä. He pelkäsivät kysymyksillään aiheuttavansa vanhemmalle mielipahaa tai ahdistusta. Tämä on mielestäni merkityksellinen tulos ja kertoo siitä, että tarve lapsille suunnatusta keskusteluavusta on vahvasti olemassa. Lisäksi haastateltavat toivoivat mahdollisuutta keskustella ajatuksistaan ja tunteistaan muiden samanikäisten ja samassa tilanteessa olevien lasten ja nuorten

kanssa. Tutkimukseni perusteella voidaan siis ajatella, että ammattilaisten tarjoaman keskusteluavun lisäksi myös vertaistuelle olisi tilausta.

Konkreettisesti vanhemman vankeusrangaistus saattoi myös vaikuttaa asuinpaikkaan, perheen sisäisiin suhteisiin sekä kokoonpanoon, taloudelliseen tilanteeseen ja ennen kaikkea siihen miten usein ja missä lapsi ja vanhempi tapaavat toisiaan. Vaikutukset saattoivat ulottua esimerkiksi huostaanottotilanteessa myös lapsen koulun ja ystäväpiirin vaihtumiseen. Mielestäni huomionarvoista on myös se, että lähes kaikki haastateltavani kokivat vankeuden myötä etääntyneensä vanhemmasta. Tämän tuntemuksen myötä osaltaan konkretisoituu erossa olemisen merkitys lapsen kannalta. Perheen taloudelliseen tilanteeseen liittyviä asioita lapset ja nuoret pohtivat hämmästyttävän paljon. He toivat esiin huoltaan etenkin kotiin jäävän vanhemman taloudellisesta pärjäämisestä, mutta mieltä askarruttivat myös vaikutukset heidän omaan taloudelliseen tilanteeseensa liittyen. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi vankilassa olevan vanhemman henkilökohtainen tilanne vaikuttaa osaltaan siihen millaisina vaikutukset lapseen heijastuvat. Ratkaisevaa on vanhemman psyykinen tai fyysinen kunto, mahdolliset päihdeongelmat ja niiden hoito rangaistuksen aikana, Vanhemman voinnin vaikuttaessa vankilan ulkopuolella elävän lapsen hyvinvointiin on hyvin oleellista se, millaista tukea vanhempi vankilassa ollessaan saa.

Vanhemman ja lapsen välisellä yhteydenpidolla vankeusrangaistuksen aikana on suuri merkitys. Kirjeet ja puhelut koettiin tärkeiksi, mutta erityisesti tapaamiset vanhemman kanssa auttoivat lasta selviytymään erosta kivottomammin. Tapaamisolosuhteet vankilassa kuitenkin harvoin vastaavat sitä, mikä olisi ihanteellinen ympäristö vanhempien ja lasten välisiin tapaamisiin. Lisäksi myös muuhun yhteydenpitoon liittyy erilaisia hankaluuksia. Lapset ja nuoret kokivat tapaamiset tärkeiksi, mutta jokainen oli sitä mieltä, että niitä oli liian vähän. Valtaosa haastattelemistani nuorista ja lapsista myös toi esiin, että tapaamistilanteita ei koettu niin luonteviksi kuin ehkä pitäisi ja tapaamistiloissa sekä käytännöissä on puutteita. Tapaamistilojen ja käytäntöjen kehittäminen vankiloissa vastaamaan lasten näkökulmaa on varmasti yksi merkittävä seikka ja tilanne on varmasti tiedossa laajemminkin, mutta mielestäni lapsen oma näkökulma vahvistaa asian merkityksellisyyttä. Erityisesti suljetuissa vankiloissa tapaamistilanteet koettiin oudoiksi ja luonnottomiksi. Lapset ja nuoret myös kertoivat tietoisuuden siitä, että tapaamispaikkana on vankila, olevan jatkuvasti läsnä. Lukossa oleva ovi ja kalterit muistuttavat tapaamispaikan luonteesta. Pleksitapaamisissa muiden vankien ja heidän omaistensa läsnäolo koettiin häiritseväksi ja yksityisyyden puute haittasi keskustelua oman vanhemman kanssa. Olisi hyvin tärkeää, että

vanhemmat ja lapset voisivat tavata tiloissa, joissa tapaaminen sujuisi luontevasti ja ilman muiden vankien ja heidän tapaajiensa läsnäoloa. Avovankilassa tapahtuvat perhetapaamiset koettiin hyväksi muodoksi ja niitä pitäisikin suosia etenkin nuorempien lasten kohdalla. Kaksi tutkimukseeni osallistuneista nuorimmista lapsista ei ollut lainkaan käynyt tapaamassa vanhempaa vankilassa. Päätöksen tästä oli tehnyt vanhempi itse. Heidän kohdallaan yhteydenpito oli tästä johtuen vähäisempää ja juuri he kertoivat eniten etäännyneensä vanhemmasta tämän vankilassaolon aikana. Tähän liittyen jäin pohtimaan kuinka vanhemman ja lapsen välisen suhteen säilyminen voidaan taata, etenkin silloin jos myöskään vanhemmalla ei ole mahdollista poistua vankilan ulkopuolelle pidemmäksi aikaa lasta tapaamaan. Jäin myös pohtimaan yhteydenpidon toteutumista hyvin nuorten lasten kohdalla, jotka eivät vielä kykene kirjeenvaihtoon tai puhelinkeskusteluihin vanhemman kanssa. Heidän kohdallaan hyvin suuri merkitys yhteydenpidon kannalta on niillä aikuisilla, jotka vastaavat heidän huolenpidostaan vanhemman vankeuden aikana.

Erityisen tärkeää olisi antaa lapsille ja nuorille totuudenmukaista tietoa tilanteesta ja sen lisäksi aivan konkreettista tietoa vankilasta ja siellä eletävästä arjesta. Uskon, että tiedon lisääntyminen ei tässä kohtaa kasvata pelkoja tai ahdistusta vaan nimenomaan vähentää niitä. Nyt kun lapsille ja nuorille on jo luotu tähän tarkoitukseen materiaalia (Emilia dvd), on varmasti ensiarvoisen tärkeää ottaa tämä välineistö systemaattisesti käyttöön ja mahdollisuuksien mukaan myös lisätä lasten ja nuorten käyttöön suunnattua materiaalia. Myös perheet varmasti hyötyisivät käytännön työkaluista, joiden avulla asiaa voisi käsitellä lapsen kanssa. Vankilassa tehtävä perhetyö on avainasemassa tukemassa vangin ja hänen läheistensä suhteita vankeusrangaistuksen aikana. Perhetyötä voisi kaikissa vankiloissa kehittää entistä enemmän siihen suuntaan, että sen avulla pyrittäisiin vahvistamaan lapsen ja vanhemman välistä suhdetta ja annettaisiin välineitä sekä apua asian käsittelyyn. Jokaiseen vankilaan olisi hyvä nimetä perhetyöstä vastaava henkilö, kuten Vilppulan vankilassa on jo tehty.

Nostaisin tässä yhteydessä esille myös kunnan sosiaalityöntekijöiden merkityksen vanhemman vankeuteen liittyvässä prosessissa. Uskon, että sitomalla kunkin lapsen oman kotikunnan työntekijät mukaan työskentelyyn perheen kanssa voitaisiin saavuttaa hyviä tuloksia. Tällä hetkellä oma kokemukseni on, että yhteistyötä on hyvin vähän. Se, että vanhempi menee vankilaan ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että lapsesta tulee lastensuojelun asiakas ja hänellä on ylipäättään kontakti lastensuojeluun. Mikäli näin kuitenkin on, olisi sosiaalityöntekijän hyvä olla mukana prosessissa sen alusta lähtien. Siinä tilanteessa, jossa vanhempi menee vankilaan, voitaisiin esimerkiksi järjestää perheneuvottelu, jossa vanhemman vankeuteen liittyviä asioita sekä käytännön

asioita käytäisiin läpi. Lapselle ja mahdolliselle puolisolle annettaisiin mahdollisuus myös omiin tapaamisiin viranomaisen kanssa, jossa he voisivat kysyä mieltään askarruttavia asioita. Lisäksi tällaisessa perheneuvottelussa luotaisiin perhettä ja lasta koskeva suunnitelma vankeusajalle ja sen osana pohdittaisiin esimerkiksi yhteydenpitoa. Suunnitelma päivittyisi vankeusaikana järjestettävien lapsen asiakassuunnitelmaneuvoittelujen tai muiden seurantalaverien yhteydessä. On kuitenkin hyvä muistaa, että vankien perheet ja perhesuhteet ovat hyvin erilaisia, joten kaikkien kohdalla käytäntöä ei ole varmasti mahdollista soveltaa. Lisäksi yhteistyön lisääminen edellyttäisi sosiaaliviranomaisille suunnattua koulutusta vankiperheisiin liittyen.

Vanhemman vankeusrangaistuksella on useita vaikutuksia lapsen identiteetin kehittymisen, kaverisuhteiden sekä muun sosiaaliseen käyttäytymisen kannalta. Nimesin nämä sosiaalisen kanssakäymisen kannalta olennaiset seikat vanhemman vankeuden *sosiaalisiksi merkityksiksi*. Aineistoni pohjalta nostin tällaisiksi teemoiksi salaamiseen ja valehteluun liittyvät ulottuvuudet, kiusaamisen ja leimautumisen kokemukset sekä vankilaan ja sen henkilökuntaan kohdistuvat ajatukset. Haastattelujen perustella voidaan todeta, että kokemukset syrjinnästä sekä ympäristön leimaamisesta ovat vahvasti osa sellaisten lasten elämää, joiden äiti tai isä on tuomittu rikolliseksi luokiteltavasta teosta. Leimaamista tapahtui viranomaisten, ympäristön sekä nuoren tai lapsen lähipiiriin kuuluvien ihmisten taholta. Yksi ikävämistä leimautumisen tai syrjinnän kokemuksista, jonka vankilassa olevan vanhemman lapsi voi kohdata, on varmasti oman lähipiirin ja pahimmassa tapauksessa toisen vanhemman lapsen kohdistama negatiivinen käytös. Puolet haastateltavistani oli joutunut tällaisen käytöksen kohteeksi ja sen seurauksena osa näistä lapsista kertoi kokevansa syyllisyyttä vanhemman vankilassaolosta ja menettäneensä läheisen yhteyden myös toiseen vanhempaan.

Mielenkiintoista on se, että kukaan haastateltavistani ei ollut joutunut systemaattisen kiusaamisen kohteeksi. Eräs nuorista jopa kertoi kääntäneensä asian ”voitokseen” ylenemällä kavereiden silmissä muutaman pykälän ylöspäin. Se miksi haastattelemani lapset ja nuoret eivät joutuneet kohtaamaan varsinaista kiusaamista, johtui varmasti osittain siitä, että heidän ikätoverinsa tai läheiset kaverit eivät tienneet asiasta. Kaikki haastateltavani uskoivatkin, että mikäli tieto asiasta leviäisi, heihin kohdistuisi syrjintää ja heidän sosiaalinen elämänsä vaikeutuisi huomattavasti. Varsinaisen leimautumisen tai kiusaamisen ohella mielestäni yhtä huomionarvoinen seikka onkin leimautumisen ja kiusaamisen pelko ja niiden aiheuttamat vaikutuksen vangin lapsen elämään. Välttääkseen itseensä kohdistuvan negatiivisen huomion lapsi saattaa joutua valehtelemaan tai salaamaan asiaa hyvin pitkäänkin ja tämä aiheuttaa jatkuvaa ylimääräistä huolta ja räsitusta.

Salaaminen ja valehtelu saattavat liittyä myös siihen, kuinka perheen sisällä asiaa käsitellään, jolloin lapsi tai nuori saattaa joutua valehtelemaan esimerkiksi nuoremmille sisaruksille asiasta. Voimme vain kuvitella kuinka suuri taakka tällaisen kaksoiselämän ylläpitäminen lapselle tai nuorelle on.

Tutkimukseeni osallistuneilla lapsilla ja nuorilla kokemuksia vankilan henkilökunnasta oli melko vähän, mutta aineiston perusteella voidaan todeta, että jo lyhyet kohtaamiset saattavat olla lapsen tai nuoren kannalta hyvin merkityksellisiä. Kohtaamisten merkityksellisyys korostuu etenkin sen vuoksi, että ne ovat usein ainoa kosketus siihen konkreettiseen arkeen, jota vanhempi vankilassa elää ja niiden pohjalta muotoutuu käsitys myös vanhemman kanssa työskentelevistä aikuisista. Mikäli kokemus on hyvin negatiivinen saattaa se lisätä lapsen huolta vanhemman tilanteesta ja toisaalta leimautumisen kokemuksen kautta vaikuttaa kielteisesti lapsen käsitykseen itsestään. Haastateltavieni kokemukset olivat pääasiassa myönteisiä ja kohdistuivat vankilan valvontahenkilöstöön. Erityisen mukavaksi he kokivat henkilökunnan heihin kohdistaman kiinnostuksen ja huomion. Lapset ja nuoret kertoivat hyväksynnän ja tavallisuuden kokemuksista ja erityisesti arkisista asioista juttelu nähtiin tietyllä tapaa ”muureja” rikkovana. Hyvien kokemusten lisäksi myös ikäviä kohtaamisista tuotiin esiin. Jotkut kertoivat vartijoiden käytöksen olleen heitä kohtaan tylyä ja pahimmillaan oli syntynyt kokemus siitä, että he olivat itse vangin asemassa. Vankila- ja tapaamisympäristön ohella yhtä tärkeää olisikin kiinnittää huomiota siihen kohteluun, jota vankilaan vanhempaa tapaamaan tulevat lapset saavat. Vankilaan paikkana kohdistui monia ennakkoluuloja, jotka usein hälvenivät nuoren tai lapsen käytyä tapaamassa vanhempaa vankilassa. Toiset haastateltavani kertoivat olevansa hyvinkin perillä vankilaan liittyvistä käytännöistä, kun taas toisilla ei ollut juurikaan tietoa tällaisista asioista. Näin ollen mitä enemmän tietoa oli käytettävissä sitä vähäisempiä olivat lasten ja nuorten vankilaan kohdistamat pelot ja ennakkoluulot. Lasten ja nuorten kannalta olisikin hyvin tärkeää saada konkreettista tietoa vankilasta ja siellä eletävästä arjesta.

Lapsen *kokemus* vanhemman vankeusrangaistuksesta on aina yksilöllinen, mutta erilaiset tunteet surusta ja ikävästä häpeään ja joskus jopa iloonkin ovat näiden lasten elämässä läsnä. Myös vanhemman kotiinpaluuseen saattaa liittyä monenlaisia odotuksia ja pelkoja. Eräs mielenkiintoisemmista aineistostani esiin nousevista seikoista on se, että vanhemman vankeusrangaistuksella saattaa olla myös lapsen näkökulmasta *myönteisiäkin vaikutuksia*. Kun vuonna 2008 lähdin keräämään kandidaatin tutkielmaan liittyvää aineistoani, oli minulla hyvin

yksioikoinen ennakko-olettaus siitä, että vanhemman vankilassa ololla on ainoastaan kielteisiä vaikutuksia lapsen elämään. Pitkästi näin varmasti onkin, mutta haastattelujen jälkeen aloin pohtia asiaa myös toiselta kannalta. Tämän pro gradu tutkielman ja sen myötä laajemman aineiston pohjalta asia sai vahvistusta. Nuoret mainitsivat tunteneensa helpotusta kuullessaan vanhemman vankilaan joutumisesta ja kokivat myönteisenä asiana sen, että enää ei tarvitse miettiä missä äiti on tai pelätä äidin tekävän jotakin ”hölmöä” niin kuin muutama nuorista asian ilmaisi. Kuten Karsikas (2006) artikkelissaan toi esiin vanhemman vankeus saattaa myös katkaista pitkään jatkuneen päihteidenkäytön tai väkivallan kierteen. Muutama nuorista pitikin myönteisenä asiana sitä, että äidin päihteidenkäyttö on rangaistuksen myötä lakannut ja äiti voi fyysisesti paremmin. Myönteisten tunteiden esiin tuominen oli kuitenkin nuorille hyvin ristiriitaista ja positiivisten tunteiden esiin tuominen koettiin helposti jollakin tapaa vääräksi tai sen pelättiin loukkaavan omaa vanhempaa.

Sosiaaliin ongelmiin liittyvät myönteiset tunteet ovat arka aihe. Harvemmin esimerkiksi päihteiden käytöstä, rikollisuudesta tai mielenterveysongelmista puhuttaessa nostetaan esiin mahdollisia myönteisiä kokemuksia tai hyvänolon tunteita. Joko siksi että niitä ei yksinkertaisesti ole tai sen takia, että niistä puhuminen on yhteiskunnassamme tabu. Pahimmillaan näiden myönteisten asioiden esiin nostaminen saattaa syödä sosiaalityön uskottavuutta sekä kyseenalaistaa erilaisten sosiaalisten ongelmien parissa elävien ihmisten tilanteita. On kuitenkin tärkeää nähdä ja hyväksyä ihminen kokonaisuutena, jonka kokemusmaailmaan mahtuu negatiivisten tunteiden, kärsimysten ja harmin rinnalle myös ilon ja onnellisuuden kokemuksia vaikka kyseessä olisi vakava ja pohjimmiltaan ikävä tilanne. (Pösö 2009, 153–155.) Aineistoni pohjalta voidaan todeta, että mikäli vanhemman vankeuden lapselle aiheuttamia merkityksiä käsitellään ainoastaan negatiivisesta ulottuvuudesta käsin jää kokonaiskuva tilanteesta vajavaiseksi ja osa todellisuudesta sivuutetaan.

Tunteiden ja kokemusten lisäksi tulisi myös muistaa, että siihen tilanteeseen kun vanhempi jonain päivänä palaa kotiin liittyy lapsen kannalta paljon hämmentäviä ja jopa pelottaviakin asioita, mutta myös suuria *odotuksia*. Lapsi on ehtinyt tottua toisen vanhemman poissaoloon, kun tämä yhtäkkiä taas palaakin kotiin. Yksi haastateltavista toi haastattelussa esiin miettivänsä äidin kotiinpaluuta usein ja kokee tilanteen hämmentäväksi. ”*Mietin aika usein, että jospa äiti olis kotona. Mut se voi olla outoo kun se taas tulee kotiin kun nyt ollaan isän kanssa oltu.*” Olisikin hyvin tärkeää valmistaa lapsi ja koko perhe muutokseen, jotta sopeutuminen uuteen tilanteeseen sujuisi hyvin.

Kaiken kaikkiaan vanhemman vankilassa olon *merkitys* lapselle on suuri. Se merkitsee usein suuria muutoksia elämään ja sosiaalisiin suhteisiin. Se merkitsee eroa ainakin toisesta vanhemmasta ja sen vaikutukset saattavat olla hyvin pitkäkestoisia. Tilannetta on verrattu vanhempien eroon (Shaw 1990). Itse ajattelen, että vanhemman vankeus on huomattavasti rankempi kokemus lapselle kuin ero. Vankeusrangaistukseen liittyy paljon sellaista mitä eronneen perheen lapset eivät joudu kokemaan. Sen vuoksi tilanteita ei pitäisi verrata toisiinsa yksioikoisesti. Avio- tai avoeron jälkeen lapsella on pääsääntöisesti mahdollisuus tavata etävanhempaansa melko usein ja lapselle tutussa ympäristössä. Etävanhemmalle voi halutessaan soittaa ja tapaamiset ovat kestoiltaan pidempiä. Vankilaan paikkana liittyy myös paljon sellaista mikä voi lapsen mielestä olla pelottavaa, eivätkä tapaamiset aina ole sen vuoksi mieluisia. Lapsi saattaa myös pelätä vanhemman puolesta ja epävarmuus olosuhteista lisää pelkoa. Vankeuteen liittyy myös ympäristön puolelta negatiivinen leima toisin kuin erotilanteissa. Pitää kuitenkin muistaa, että myös vaikeita avo- tai avioeroja on olemassa, eivätkä tapaamiset välttämättä onnistu ollenkaan tai ovat hyvin hankalia lapsen kannalta.

Vankiperheisiin liittyvän negatiivisten merkitysten ja ongelmapuheen lisäksi on hyvä muistaa, että tehdystä rikoksesta huolimatta vanhemman ja lapsen suhde voi olla tasapainoinen ja hyvä, eikä vanhemman vankeus suinkaan automaattisesti tarkoita huonoa vanhemmuutta tai lapselle traumaattista kokemusta. Monessa vankilan ulkopuolella elävässä perheessä vanhemmuus saattaa olla täysin kadoksissa ja lasten tilanne hyvinkin vaikea, kun taas vankilassa on vanhempia, jotka ovat tehneet rikoksen, mutta joiden vanhemmuus on toimivaa ja välit lapsiin esimerkilliset (Mykkänen 2010).

Vankien omaisiin ja etenkin lapsiin kohdistuva lisääntynyt mielenkiinto, tutkimus ja työskentely ovat askel oikeaan suuntaan. Tälläkin hetkellä esimerkiksi järjestöjen parissa tehdään ponnisteluja näihin lapsiin ja nuoriin liittyvien ongelmien esiin tuomiseksi ja heidän asemansa parantamiseksi. Paljon on vielä kehitettävää ja esimerkiksi erilaiset moniammatillisen yhteistyön muodot hakevat vielä paikkaansa. Ja toisaalta, ennen kun voimme työskennellä vankien lasten kanssa ja varmistaa, että heillä on kaikki hyvin meidän täytyy tietää keitä vankien lapset ovat (Mykkänen 2010). Ensiarvoisen tärkeää olisi luoda järjestelmä, jonne kootaan tietoa näistä lapsista ja nuorista sekä siitä paljonko heitä on. Lukuja ja määriä tärkeämpää on kuitenkin niiden taustalla piilevä tarkoitus tehdä näkyväksi ne lapset, joita vanhemman vankeus tavalla tai toisella koskettaa.

Lähtiessäni tekemään tätä pro gradua, pohdin aluksi tutkimukseni kannalta helpompaa lähestymistapaa ja ajattelin toteuttaa aineiston keruun haastattelemalla vankilassa olevia vanhempia.

Tutkimukseni kannalta koen haastattelun olleen onnistunut työskentely metodi, mutta ennen kaikkea olen tyytyväinen siihen, että uskalsin valita haastattelujen kohteeksi nimenomaan vankilassa olevien vanhempien lapsia. Olen mielestäni tutkimuksessani tuottanut arvokasta tietoa siitä, mitä vanhemman vankeusrangaistus lapselle merkitsee lapsen näkökulmasta ajatellen, ja millaisia kokemuksia lapsilla saattaa olla asiaan liittyen. Olen tyytyväinen tutkimukseni tuloksiin ja kaikki haastattelut olivat hyvin antoisia ja niiden pohjalta olisin halutessani voinut jatkaa tutkimusta vaikka kuinka pitkälle. Loppujen lopuksi tutkimuksen yhdeksi vaikeimmista osuuksista muodostuikin tiivistää kaikki olennainen tähän lopulliseen työhön. Koska aikaisempaa tutkimusta aiheesta ei juuri ole tehty pyrin omassa tutkimuksessani keskittymään vanhemman vankeuden merkityksiin hyvin laaja-alaisesti, enkä näin ollen valinnut tarkastelun kohteeksi mitään spesifiä teemaa, yksittäistä tunnetta tai vaikutusta.

Laajempien tutkimusten sekä haastattelujen perusteella tutkimustulosten yleistäminen olisi helpompaa, mutta jo näiden yhdeksän haastattelun perusteella voidaan sanoa, että asian merkitys on lapsen kannalta on huomattava. Haastattelujen avulla voimme paremmin ymmärtää sitä arkea, jossa nämä lapset elävät sekä tiedostaa asioita, joita he kohtaavat. On myös helpompi ottaa huomioon lapsi prosessissa kun tiedämme mitkä ovat ne kysymykset, jotka lasta askarruttavat tai ne tunteet joita asia heissä herättää. Jatkotutkimuksen kannalta aiheen syventäminen on varmasti seuraava askel ja olennaista on myös tutkimusten kautta saadun tiedon saattaminen käytäntöön. Olisi myös mielenkiintoista tutkia tarkemmin vanhemman vankeusrangaistuksen aiheuttamia myönteisiä vaikutuksia sekä tunteita tai perehtyä laajemmin lasten ja vanhempien väliseen yhteydenpitoon vanhemman vankeusrangaistuksen aikana. Kaiken kaikkiaan aihe on varmasti sellainen, että lisää tutkimusta siitä olisi hyvä saada ja mielenkiintoisia sekä tärkeitä aiheita ja näkökulmia sen tiimoilta on varmasti useita.

LÄHTEET

Andersson, Gunvor (1989) Pieni ja Poissa kotoa. Tutkimus pikkulapsista ja heidän suhteestaan aikuisiin laitoksissa, sijaiskodeissa ja kotona. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Andersson, Gunvor (1998) Barnintervjun som Forskningsmetod. Nordisk Psykologi 50, 18–41.

Backman, Nina & Kaartinen, Sini (2006) Naisvankien lasten huolto ja yhteydenpito lapsiinsa. Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Enroos, Rosi & Pösö, Tarja & Vierula, Tarja (2006) Lapset vankilassa -selvitys lapsista, jotka viettävät varhaislapsuutensa vankilassa vangitun vanhemman kanssa. TamPub verkkojulkaisut. <http://tampub.uta.fi/tulos.php?tiedot=133>

Erjava, Tiina & Kähärä, Nelli (2011) Vankien omaisten kokemuksia vankeuden vaikutuksesta perheeseen. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 133-157.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-kustannus, 24–42.

Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta.? Acta Universitatis Tamperensis 1107. Tampere.

Forsberg, Hannele (2003) Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg Hannele & Nätkin Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006). Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.). Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Haavisto, Kari (2006) Rikoksista rangaistujen tuen tarve Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6.

Huhtimo, Petra & Sassi, Tarja (2006) ”Kun perhe lusii” – opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Kriminaalihuollontukisäätiö.

Hirsjärvi, Sinikka & Hurme, Helena (2008) Teemahaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sinikka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Jallinoja, Riitta (1985). Johdatus perhesosiologiaan. Helsinki :WSOY.

Joensuu Eija (2002). Ammattilaisten näkökulmia vankien lasten asemasta ja auttamisesta sekä kehittämishaasteita vankien perheleirien lastenohjelmalle. Opinnäytetyö. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Johnston, Denise (1995) Effects Of Parental Incarceration. Teoksessa: Gabel, Katherine & Johnston, Denise (toim.). Children of Incarcerated parent. New York: Lexington Books, 59-88.

Juntunen, Asta & Lönnroth, Tarja (2007) Saanko tukea? Miten Perheiden tuki – projekti vastaa vapautuvan vangin lapsen tuen tarpeisiin. Opinnäytetyö. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.

Järvinen, Ritva & Lankinen, Aila & Taajamo, Terhi & Veistilä, Minna & Virolainen, Arja (2007). Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (2001) Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere university press.

Karsikas, Vuokko (2003) Perhe muurin toisella puolen. Helsinki: Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003.

Karsikas, Vuokko (2006) Lapsen asema vankeinhoidon perhetyössä. Kontra 2/2006.

Kaurala, Marjatta (2009) Mitä kuuluu vangin läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus. Kriminaalihuollontukisäätiö. Helsinki: Monisteita 3/2009.

Kirmanen, Tiina 1999: Haastattelu lapsen ja aikuisen kohtaamisena - kokemuksia lasten pelkojen tutkimuksesta. Teoksessa Isto Ruoppila & Eeva Hujala & Kirsti Karila & Jarmo Kinos & Pirkko Niiranen & Mikko Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena, 94-217.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Vastapaino.

Laine, Matti (2002) Vankiyhteisö sosiaalisena ilmiönä. Teoksessa Salminen Markku & Toivonen Klaus (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 137-144.

Lapsiasianneuvottelukunnan aloite vankiperheiden lasten huomioimisesta 17.3.2011

Latomaa, Timo (2009). Teoksessa Latomaa, Timo & Perttula, Juha(toim.) (2009) Kokemuksen tutkimus, merkitys-tulkinta ja ymmärtäminen. Paikka: Lapin yliopistokustannus.

Myhrberg, Pertti (2002) Rangaistusten täytäntöönpano. Teoksessa Salminen Markku & Toivonen Klaus (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 49-77.

Mykkänen, Raili (2010) Kaltareiden tuolla puolen. Pelastakaa lapset 4/2010,6-10.

Myllylä, Aimo & Salminen, Markku (1998) Vähimmäissääntöjen soveltaminen. Hyvän vankeinhoidon käsikirja. Suom. Timo Soukola. Helsinki: Tietosanoma.

Mäki, Jukka (2002) Päihdestrategiat. Teoksessa Salminen Markku & Toivonen Klaus (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 239–248.

Mäkinieniemi, Anne-Mari (2010) Ei enää muureja välillämme. Lasten ajatuksia isästä ja isyydestä isän ollessa vankilassa. Opinnäytetyö. Pori: Diakonia ammattikorkeakoulu.

Nätkin, Ritva (2003). Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg Hannele & Nätkin Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus

Oksman, Virpi & Rautiainen, Pirjo (2001) `Se on sitä nykypäivää`. Matkaviestintä lasten ja nuorten tietoyhteiskuntana. Teoksessa Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (2001) Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere university press.

Pösö, Tarja (2009) Sosiaaliset ongelmat ja hyvänolon tunne. Teoksessa Laitinen Merja & Pohjola, Anneli (2009). Tampere: Vastapaino.

Richards, Martin (1991) The separation of children and parents: some issues and problems. Teoksessa Shaw, Roger (toim.) Prisoners' children. What are the issues? London and New York: Routledge, 3-13.

Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009/ Tilastoliite

Rikoksesta rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2006.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Helsinki: Väestöliiton väestöntutkimuslaitos.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Lasten haastattelu tutkijan haasteena. Teoksessa Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.) Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere university press.

Rutter, Barbara (1990) Lapsiko sijaiskotiin? Suom. Juha Hakala. Helsinki: Otava.

Strandell, Harriet (1992) Uusi lapsi on syntynyt? ”Uuden” lapsitutkimuksen arviointia. Nuorisotutkimus 10 (4), 19–27.

Tammi-Moilanen, Kaisa (2002) Naisvangit. Teoksessa Salminen Markku & Toivonen Klaus (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002, 183–187.

Turtiainen, Pirjo (2001) Lapsen kuulemisen mahdollisuudet ja rajoitukset haastattelututkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.) Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere university press.

Työ- ja toimintakyvyn arviointitiedot 2005. Rikosseuraamusvirasto.

Valjakka, Eeva (2002) Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Litmala, Marjukka (toim.) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY Lakitieto

Valkonen, Leena (1995) Kuka on minun vanhempani? Stakes tutkimuksia 1995/52.

Vehviläinen-Julkunen, Katri (1997) Hoitotieteen tutkimuksen etiikka. Juva: WSOY.

Suomen säädöskokoelma

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Laki vankeuslain 23.9.2005 767/2005 12 luvun muuttamisesta 16.3.2007.

Lastensuojelulaki 13.4.2007 /417

Suomen perustuslaki 11.6.1999 / 731

Vankeuslaki 23.9.2005/767

Määräykset

Rikosseuraamuslaitoksen määräys 36/004/2010

Digitaaliset lähteet

Kriminaalihuollon tukisäätiö.

www.krits.fi. Viitattu 1.2.2011

Rikosseuraamuslaitoksen esite. Uusi nimi, uusi organisaatio.

http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/sw85r2gg_1.pdf. Viitattu 15.3.2011.

Tampereen yliopisto. Tutkimusetiikka; tutkittavien itsemääräämisoikeus.

<http://www.uta.fi/tutkimus/etiikka/periaatteet/itsem.html>. Viitattu 15.3.2011